

Teoretiske, metodiske og historiografiske diskusjoner i
norsk *Historisk tidsskrift* og dansk *Historisk tidsskrift*

Andreas Draugsvoll Mæland

UNIVERSITY OF BERGEN

Masteroppgave i historie: HIS350

Institutt for arkeologi, historie-, kultur- og religionsvitenskap

Universitet i Bergen

Våren 2022

ABSTRACT

In this thesis, I analyze theoretical, methodical and historiographical discussions between 1945-2020 in two historical journals: norsk *Historisk tidsskrift* and dansk *Historisk tidsskrift*. My findings suggest that the Norwegian journal, to a greater extent than the Danish one, has been a forum for these kinds of issues. However, despite the quantitative difference, the development seems to have been more or less the same in the two journals. There were few articles surrounding these issues in the first period, stretching from 1945-1970. In the 70s the number increased, and in the 90s the number increased even further. While the 2000s was characterized by continuity, the 2010s, however, represented a decline.

On the basis of national and international historiographical trends, I suggest different explanations for this development. In terms of the low activity between 1945-1970, I argue that the empirical tendencies of Norwegian and Danish historical scholarship in the post-war period may represent a possible explanation. Concerning the increase in the 1970s, I suggest that this must be understood with reference to the interdisciplinary approach in historical scholarship, especially in relation to the social sciences and Marxism. As for the continued growth through the 90s and 2000s, I argue that the development can be seen in the light of a pluralization concerning thematic, theoretical and methodical perspectives in historical research. Important to this development, was the linguistic turn and the emergence of postmodernism. In relation to the decrease in the 2010s, I argue that a possible explanation could be the weathering of postmodernism and the emergence of a “new” empiricism.

Forord

Å skrive denne masteroppgaven har vært en utfordrende prosess. Samtidig har det vært en givende prosess. Det er flere personer jeg vil takke. Takk til min veileder, Leidulf Melve, for gode tilbakemeldinger og interessant diskusjoner. Takk til min kjæreste, Marianne, som har vært med meg gjennom hele løpet. Takk til mine gode venner Pål og Henrik, som har lest korrektur på oppgaven. Takk til alle mine studieveinner, for fem fine år på lektorstudiet i historie. Det hadde ikke vært det samme uten dere. Og takk til mine foreldre, som alltid er der for meg.

Innhold

Kapittel 1: Foreliggende forskningslitteratur, begrepsavklaring og metode.....	1
1.1 Innledning og problemstilling	1
1.2 Foreliggende forskning om norsk HT og dansk HT.....	4
1.3 Begrepsavklaring.....	7
1.3.1 Teoribegrepet.....	8
1.3.2 Metodebegrepet	10
1.3.3 Historiografibegrepet.....	12
1.4 Metodisk innfallsvinkel.....	13
1.5 Oppgavens struktur.....	14
Kapittel 2: Kvantitativ oversikt over kildematerialet.....	16
2.1 1945-1970.....	17
2.2 1970-tallet.....	20
2.3 1980-tallet.....	24
2.4 1990-tallet.....	29
2.5 2000-tallet.....	33
2.6 2010-tallet.....	36
2.7 Delkonklusjon	38
Kapittel 3: Kjønnsmessig og tematisk kategorisering av innleggene.	40
3.1 Kjønn.....	40
3.2 Tema/saksfelt	42
3.2.2 De tematiske kategoriene	45
3.3 Delkonklusjon	48
Kapittel 4: ‘Historieforskningens historie’	50
4.1 ‘Historieforskningens historie’ – en utdypelse av begrepet	50
4.2 1970-tallet.....	51
4.2.1 Innleggene i norsk HT	52
4.2.2 Innleggene i dansk HT	53
4.2.3 Sammenligning.....	57
4.3 1980-tallet.....	59
4.3.1 Innleggene i norsk HT	59
4.3.2 Innleggene i dansk HT	60

4.3.3 Sammenligning.....	61
4.4 1990-tallet.....	63
4.4.1 Innleggene i norsk HT	63
4.4.2 Innleggene i dansk HT	65
4.4.3 Sammenligning.....	66
4.5 Delkonklusjon	67
Kapittel 5: ‘Postmodernismen/den språklige vendingen’	68
5.1 «Postmodernismen» og «den språklige vendingen» - to utfordrende begreper	69
5.1.1 Postmodernismen/den språklige vendingen forstått som ‘ulike teorier eller perspektiver’..	70
5.1.2 Postmodernismen som tilstand eller prosess?	72
5.2 Før debattene	74
5.2.1 Innleggene i norsk HT	74
5.2.2 Innleggene i dansk HT	78
5.2.3 Likheter og forskjeller i perioden før debattene	79
5.3 Debattene.....	81
5.3.1 Den norske debattens forløp.....	82
5.3.2 Den danske debattens forløp	85
5.3.3 Innholdsmessige trekk.....	87
5.3.4 Retoriske trekk	92
5.4 Delkonklusjon	98
Kapittel 6: Konklusjon	100
Litteraturliste:.....	106

Kapittel 1: Foreliggende forskningslitteratur, begrepsavklaring og metode

1.1 Innledning og problemstilling

Vitenskapeliggjøringen av historiefaget på 1800-tallet innebar et økt fokus på metodiske spørsmål. I bestrebelsene på å markere grenser mot fag som litteratur og filosofi, ble den kildekritiske metoden løftet frem som selve adelsmerket for en vitenskapelig innstilling til studiet av fortiden.¹ Gjennom prinsipper for etablering av historiske fakta, skulle kildekritikken stå som garantist for den historiske kunnskapens objektivitet.² Ved overgangen til 1900-tallet stod kildekritikken mer enn noen gang fram som *den* historiske metoden, og særlig i Tyskland og Frankrike var historikerne opptatt av å skrive innføringsbøker i historisk metode: kildekritikken skulle kodifiseres. I nordisk sammenheng ble kildekritikken først og fremst formulert av den danske historikeren Kristian Erslev, som dro veksel på både hermeneutiske strømdrag fra de tyske historikerne, og positivistiske impulser fra de franske.³

Synet på kildekritikken som grunnlaget for historiefagets vitenskapelighet, medførte en empiristisk tendens i historieforskningen; historikeren skulle starte med kjensgjerningene - de historiske fakta - for deretter å bygge større fortellinger basert på disse.⁴ Historiefaget var på sett og vis teorifiendtlig.⁵ I løpet av andre halvdel av 1900-tallet ble denne tendensen utfordret fra flere hold. På den ene siden kom utfordringen fra samfunnsvitenskapene, som hadde et ulikt metodologisk grunnlag enn historiefaget: der historiefaget var ideografisk, orientert mot forståelse av individuelle fenomen, var samfunnsvitenskapene nomotetisk, rettet mot forklaring basert på allmenne lover. Og der historiefaget bygget på et induktivt vitenskapsideal, i den forstand at forskningsprosessen skulle begynne med empirien og deretter bevege seg i retning av generaliseringer, var samfunnsvitenskapene i større grad orientert omkring et deduktivt vitenskapsideal, hvor man begynte med en teori og deretter beveget seg i retning av empiri, for å prøve ut teorien.⁶ I det øvrige Europa, kanskje spesielt i Frankrike, begynte flere historikere å skrive en samfunnsvitenskapelig-inspirert historie, som lånte teorier og metoder fra

¹ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 174.

² Melve, «Kildekritikk – en kort historikk», 35.

³ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 179.

⁴ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 198.

⁵ Melve og Ryymin, «Valg av kildematerialer, arbeidsmåte og tilnærming», 30.

⁶ Melve, *Historieskriving frå antikken til i dag*, 182.

samfunnsvitenskapene.⁷ På den andre siden ble både den tradisjonelle historien og den samfunnsvitenskapelig-orienterte historien utfordret av ulike filosofiske strømdrag som representerte en radikal problematisering av spørsmål omkring språk og erkjennelse. Disse strømdragene, gjerne omtalt som «postmodernismen» eller «den språklige vendingen», innebar et angrep på historiefagets vitenskapelighet, samtidig som de medførte at en ny rekke teoretiske og metodiske perspektiver ble hentet inn i historiefaget.⁸

I lys av den ovenfor skisserte historiografiske utviklingen, som altså innebar utfordringer mot historiefagets empiristiske tendens, har teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål stått sentralt hos flere historikere – også i Norden. Slike spørsmål har engasjert både empirisk-orienterte historikere, som har argumentert for legitimiteten til de tradisjonelle tilnæringsmåtene, og «ny-orienterte» historikere, som med inspirasjon fra eksempelvis samfunnsvitenskapene eller postmodernistiske teorier om språk og erkjennelse har søkt å introdusere nye perspektiver og metoder i historieforskningen.

Et spørsmål som melder seg i denne sammenheng, er hvordan disse diskusjonene har tatt form. Dette spørsmålet kan konkretiseres til minst fire delspørsmål: For det første, i *hvilken grad* har norske og danske historikere diskutert teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål? For det andre, *hvem* er det som har diskutert? For det tredje, *hva* er det som har blitt diskutert – dvs. hvilke spesifikke teoretiske, metodiske eller historiografiske tema har vært gjenstand for diskusjon? For det fjerde, *hvordan* har det blitt diskutert? Det er slike spørsmål jeg ønsker å belyse i denne masteroppgaven. Oppgavens geografiske fokus er avgrenset til Norge og Danmark. Slik tar oppgaven form som en sammenligning av to nasjonale kontekster. Det tidsmessige fokus er avgrenset til perioden 1945-2020, i tråd med tanken om at teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål har stått sentralt innenfor dette tidsrommet.

Ulike typer kildemateriale kunne blitt anvendt for å belyse problemstillingen. Én innfallsvinkel kunne vært å ta utgangspunkt i de ulike innføringsbøkene i historiefagets teori og metode. Her er det flere eksempler å ta av: i norsk sammenheng kan nevnes Ottar Dahls *Grunntrekk i historieforskningens metodelære* (1967), Knut Kjeldstadlis *Fortida er ikke hva den engang var* (1992) og Astrid Andresens mfl. *Å gripe fortida* (2015). I en dansk kontekst kan nevnes H. P. Clausens *Hvad er historie?* (1963), Sebastian Olden-Jørgensen *Til Kilderne!* (2001) og Bent Egea Kristiansens *Historisk metode* (2007). Disse bøkene gir uttrykk for mer eller mindre ulike

⁷ Myhre, «Den norske historiske kultur», 222-224.

⁸ Melve, *Historieskriving frå antikken til i dag*, 222-231.

syn på historiefagets teoretiske-metodiske grunnlag, og en komparativ analyse kunne gitt informasjon om forskjeller og likheter i et diakront og synkront perspektiv – altså både på langs og på tvers av en tidsakse. All den tid flere av disse bøkene har fungert som innføringsbøker i metodeundervisningen, kunne en slik analyse dessuten fortalt oss noe om hvilke teoretiske og metodiske normer som har preget historikermiljøene.⁹ På en annen side kunne man tatt utgangspunkt i de nordiske metodekonferansene, som ble avholdt mellom 1965-1983, og som inkluderte de fleste av samtidens ledende historikere. En analyse av rapportene fra disse konferansene kunne gitt interessant informasjon om hvilke historieteoretiske- og metodiske emner som ble ansett som relevante og betydningsfulle, samt hvilke metodiske holdninger som preget det nordiske historikermiljøet i perioden.¹⁰

Det er imidlertid min oppfatning at en analyse av innføringsbøkene eller metodekonferansene ikke vil gi tilstrekkelig informasjon om den teoretiske-metodiske diskusjon etter 1945. Innføringsbøkene er skrevet med store mellomrom, og gir i hovedsak uttrykk for forfatterens teoretisk-metodiske holdninger – selv om disse holdninger nok har vært normdannende innenfor det miljøet hvor boken har vært del av undervisningen. Metodekonferansene gir i større grad uttrykk for ulike perspektiver og posisjoner. De gir imidlertid kun uttrykk for den teoretisk-metodiske diskusjonen innenfor et relativt snevert tidsrom; 1965-1983. Verken innføringsbøkene eller metodekonferansene er altså tilstrekkelig for å gripe mangfoldet i den teoretisk-metodiske diskusjon etter 1945.

Jeg vil derfor forsøke å belyse problemstillingen med utgangspunkt i en undersøkelse av to tidsskrift: norsk *Historisk tidsskrift* og dansk *Historisk tidsskrift*.¹¹ Begge disse tidsskriftene, som ble stiftet i henholdsvis 1871 og 1839, var opprinnelig del av en todelt bevegelse: på den ene siden var de redskaper i vitenskapeliggjøringen og profesjonaliseringen av historievitenskapen. På den andre siden var de verktøy i en bredspektret nasjonsbyggingsprosess, hvor heterogene fortider ble modellert om til uniforme nasjonale fortider etter prinsippet om metodologisk nasjonalisme.¹² De kan således betegnes som nasjonale historiske tidsskrift. Siden etableringsprosessen på midten av 1800-tallet, har begge tidsskriftene fungert som sentrale organ for historiefaglig forskning – og det gjelder også for

⁹ For en kort sammenligning av forskjeller mellom Dahls *Gruntrekk i historieforskningens metodelære* og Kjeldstadlis *Fortida er ikke hva den engang var*, se eksempelvis Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 32-34.

¹⁰ For en kort gjennomgang av de nordiske metodekonferansene, se Ringdal «Komparativt sideblikk til Skandinavia», 136-139.

¹¹ Heretter omtalt «norsk HT» og «dansk HT».

¹² Svendsen, «Et formativt redskap», 301.

perioden 1945-2020. Flere av de viktigste teoretiske, metodiske og historiografiske problemstillingene i perioden, har herunder fått et bredt nedslagsfelt i de respektive tidsskriftenes spalter. Valget om å avgrense undersøkelsen til en studie av norsk HT og dansk HT, kan således begrunnes med henvisning til at disse tidsskriftene – i større eller mindre grad – reflekterer den generelle historiografiske utviklingen.

Dette valget innebærer imidlertid at oppgaven også tar form som en studie av hvordan norsk HT og dansk HT har fungert som forum for teoretiske, metodiske og historiografiske diskusjoner. Den endelige problemstillingen kan derfor formuleres på følgende måte: Hvordan har norske og danske historikere diskutert teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål i norsk *Historisk tidsskrift* og dansk *Historisk tidsskrift* mellom 1945-2020?

Før denne problemstillingen kan undersøkes nærmere, er det flere momenter som må drøftes og avklares. Dette kapittelet får herunder en tredelt struktur. I første omgang vil jeg gjøre rede for den foreliggende forskningslitteraturen omkring historiske tidsskrift, med særlig fokus på forskningslitteraturen omkring norsk HT og dansk HT. Slik forsøker jeg å plassere meg i forhold til den historiografiske forskningstradisjonen. I neste omgang foretar jeg en diskusjon omkring begrepene teori, metode og historiografi. Målet med denne drøftelsen vil være å etablere en forståelse av begrepene som gjør det mulig å foreta hensiktsmessige utvelgelser med hensyn til hvilke innlegg som skal inkluderes i analysen. Avslutningsvis i dette kapittelet drøfter jeg metodiske innfallsvinkler til analysen av kildematerialet.

1.2 Foreliggende forskning om norsk HT og dansk HT

På bakgrunn av valget om å forske på historiske tidsskrift, og særlig norsk HT og dansk HT, skriver jeg meg inn i en gammel tradisjon. Norsk HT ble gjort til gjenstand for analyse allerede i 1920,¹³ dansk HT i 1939.¹⁴ Disse tidlige arbeidene var nødvendigvis orientert mot tidsskriftets etablering og tidlige fase. I nyere tid har interessen for utforsking av tidsskriftene vokst seg større, reflektert gjennom mer eller mindre omfattende bidrag om tidsskriftenes eldre og nyere historie. Både i Norge og Danmark har store deler av den nyere litteraturen – i likhet med den eldre - blitt publisert i jubileumshefter: i Norge ved 150års jubileet i 2021, og i Danmark ved

¹³ Munthe, «Den norske historiske forening 1869-1919», 322-352.

¹⁴ Bøggild-Andersen, «'Historisk Tidsskrift' gennem Hundrede Aar», 63-155.

175års jubileet i 2014. Det er hovedsakelig denne nyere litteraturen jeg vil forholde meg til i det følgende, all den tid den tar opp og bygger videre på den eldre forskningen.

I det norske jubileumsheftet finner vi tre artikler: Åsmund Svendsens «Et formativt redskap», Leidulf Melve «Historisk tidsskrift 1945-2020», og Messels mfl. «Å skape et uenighetsfellesskap». Artikkene analyserer tidsskriftet på bakgrunn av ulike perspektiv. Hos Svendsen er tidsperspektivet satt til perioden 1877-1956, og undersøkelsen er innrettet mot hvordan tidsskriftet fungerte som et normativt verktøy som preget standardene i det norske historiefaglige feltet.¹⁵ Hos Melve er tidsperspektivet flyttet fremover i tid, til perioden 1945-2020. Analysen skiller seg dessuten fra Svendsens i form av at fokuset i større grad er rettet mot innholdet. Melve behandler de 782 «hovedartiklene» som ble publisert i perioden, og analyserer disse med hensyn til noen utvalgte kategorier: kjønn, historisk periode for undersøkelsen, den romlige plasseringen av undersøkelsen og saksområde eller tema.¹⁶ Messel mfl. undersøker på sin side hvordan HT har fungert som et forum for debatt. Analysen er innrettet mot utvikling over tid, fra tidsskriftets etablering og frem til i dag, men er særlig fokusert mot tre viktige debatter fra de siste tiårene: marxismedebatten på 1970-tallet, kjønnshistoriedebatten tiåret etter og sannhetsdebatten rundt tusenårsskiftet.¹⁷

Det danske jubileumsheftet er vesentlig mer omfangsrikt enn det norske. Det består av syv artikler, og disse er kronologisk ordnet. Tidsskriftets eldre fase, her forstått som utviklingen frem mot 1945, er tematisert i tre artikler.¹⁸ Det samme gjelder perioden etter 1945, som er dekket i Knud J.V. Jespersen «Traditionens vogter»¹⁹, Carsten Due-Nielsens «Fremgang og nye utfordringer»²⁰, og Jan Pedersens «Forandringens brise».²¹ Førstnevnte artikkel tar for seg perioden 1942-1962, den påfølgende omhandler perioden 1962-1988, mens sistnevnte er fokusert mot tidsrommet 1988-2003. Dertil følger en oppsummeringsartikkel, som i relativt korte trekk tar for seg den kvantitative utviklingen innenfor hele tidsskriftets historie.²² Det er imidlertid ikke bare det tidsmessige perspektivet som er ulikt i de forskjellige artikkene. I likhet med de norske artikkene, kan det også spores en forskjell med hensyn til hvilke aspekt ved tidsskriftets historie som blir vektlagt. Hos Due-Nilsen er det eksempelvis den redaksjonelle

¹⁵ Svendsen, «Et formativt redskap», 300-314.

¹⁶ Melve, «Historisk tidsskrift 1945-2020», 315-332.

¹⁷ Messel mfl., «Å skape et uenighetsfellesskap», 333-352.

¹⁸ Jørgensen, «Historisk ånd og interesse», 3-35; Jørgensen, «Professionalisering, videnskab og Danmarks historie», 36-93; Larsen, «Splid, nedgang og nye impulser», 94-149.

¹⁹ Jespersen, «Traditionens vogter», 150-184.

²⁰ Due-Nilsen, «Fremgang og nye utfordringer», 185-229.

²¹ Pedersen, «Forandringens brise», 230-297.

²² Due-Nilsen, «De lange linier 1839-2013», 298-319.

utviklingen som er i sentrum for analysen, og vekten ligger i stor grad på de ulike personene som var involvert i tidsskriftet. Hos Pedersen er vekten derimot på tidsskriftets innhold, på de sentrale debattene og de gjennomgående sakfeltene. Denne forskjellen reflekterer, til en viss grad, forskjellen mellom artiklene til Svendsen og Melve. Blant de danske artiklene er det imidlertid ingen som utelukkende er orientert mot tidsskriftets eventuelle rolle som forum for et spesifikt aspekt, slik Messel mfl. undersøker norsk HT med hensyn til tidsskriftet rolle som debattforum.

Hvordan plasserer jeg meg i forhold til den omtalte forskningslitteraturen? Det kan umiddelbart konstateres at undersøkelsen som presenteres i denne oppgaven har berøringspunkter med flere av de omtalte artiklene. For det første gjelder dette den tidsmessige orienteringen, tilknyttet perioden 1945-2020, som danner rammen både hos Melve og Messel mfl., og som samlet sett danner rammen for de siste tre artiklene i det danske jubileumsheftet. For det andre vil min undersøkelse være innrettet mot innholdet i tidsskriftene i større grad enn den redaksjonelle utviklingen, slik som hos blant andre Melve og Pedersen. Den artikkelen som imidlertid har flest berøringspunkter med analysen jeg vil gjennomføre, er Messels mfl. artikkel om norsk HT som forum for debatt. I likhet med disse forfatterne, vil også jeg rette fokus mot hvordan tidsskriftet har fungert som forum for et spesifikt aspekt. Men der Messel mfl. altså undersøker hvordan norsk HT har fungert som forum for debatt, vil jeg undersøke hvordan tidsskriftene har fungert som forum for diskusjon omkring teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål. Ettersom analysen til Messels mfl. i særlig grad er orientert mot marxisme-debatten, kjønnshistoriedebatten og sannhetsdebatten, er det tematiske sammenfallet likevel stort, all den tid disse debattene nettopp vedrører teoretisk-metodiske spørsmål.

I forhold til den omtalte forskningslitteraturen, er det på mange måter et særtrekk ved min analyse at den har et komparativt siktemål. Der de nevnte artiklene er fokusert mot det enkelte tidsskriftets historie, enten dette er norsk HT eller dansk HT, vil jeg undersøke tidsskriftene i et sammenlignende perspektiv. Det skal nevnes at et komparativt sideblikk ikke er totalt fraværende i samtlige av de omtalte artiklene. Melve ser eksempelvis, ved flere anledninger, mot dansk HT når han skal sette utviklingen i det norske tidsskriftet i perspektiv. Det nye ved min analyse er imidlertid at sammenligningen skal gjennomføres systematisk; gjennom hele undersøkelsen vil tidsskriftene settes opp mot hverandre.

1.3 Begrepsavklaring

I lys av målet om å undersøke diskusjoner omkring teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål, må enkelte sentrale begreper avklares. Dette gjelder nødvendigvis begrepene «teori», «metode» og «historiografi». I denne sammenheng må det understrekes at ingen av disse begrepene har stått som betegnelser på egne rubrikker i det norske tidsskriftet. Det samme gjelder for dansk HT, med unntak av perioden mellom 1962-1983.²³ Som et resultat av dette vil det utvalgte kildematerialet i stor grad gjenspeile en personlig vurdering av hvilke artikler som diskuterer teoretiske, metodiske og/eller historiografiske spørsmål. Således vil det være nødvendig å drøfte begrepens meningsinnhold, slik at nevnte vurdering kan gjøres på et intellektuelt forsvarlig grunnlag. Den påfølgende drøftelsen vil imidlertid ha et moderat ambisjonsnivå; målet er ikke å forsøke å gi en fullstendig utfyllende beskrivelse av verken teori-, metode- eller historiografibegrepet, all den tid disse begrepene ikke i seg selv er gjenstand for undersøkelsen. Ambisjonen vil snarere være å etablere en grunnleggende forståelse av begrepene, slik at det er mulig å navigere i tidsskriftenes spalter og gjøre hensiktsmessige og velbegrunnede utvelgelser. Begrepene skal altså i hovedsak fungere som kategoriseringsverktøy.

Før det skal sees nærmere på de enkelte begrepene, må det understrekes at det er en klar sammenheng mellom dem. Den danske historikeren Bernard Eric Jensen har eksempelvis hevdet at teori-metode-historiografi utgjør et eget forskningsfelt. Han har forsøkt å karakterisere dette forskningsfeltet ved å peke på ulike kjennetegn, hvorav det viktigste – ifølge ham - er at vi har å gjøre med former for faglig selvrefleksjon. Faglig selvrefleksjon dreier seg herunder om at en gruppe personer – i dette tilfellet faghistorikere – retter oppmerksomheten mot seg selv i et forsøk på å forstå seg selv som spørrende, språkbrukere, kunnskapsproduserende og handlende personer innenfor rammene av en bestemt fagkultur.²⁴ Et annet kjennetegn er imidlertid at teori-metode-historiografi både kan forstås som ett integrert forskningsfelt, og som flere atskilte forskningsfelt. På denne bakgrunn er det hensiktsmessig å drøfte begrepene hver for seg.

²³ Innenfor dette tidsrommet hadde dansk HT en egen rubrikk under betegnelsen 'teori og metode'.

²⁴ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie», 85-87.

1.3.1 Teoribegrepet

Det første begrepet som skal plasseres under søkelyset, er teoribegrepet. I *Å gripe fortida* skiller Andresen mfl. mellom tre ulike bruksmåter av teoribegrepet innenfor historiefaget. For det første brukes begrepet om *historiske teorier* eller *synteser*, som dreier seg om sammenfattende utsagn om bestemte emner avgrenset i tid og rom. For det andre omfatter begrepet *historieteorier* som presenterer generelle forståelsesrammer for historisk utvikling på tvers av tid og rom. For det tredje brukes begrepet om *vitenskapsteoretiske dimensjoner* ved historieforskningen tilknyttet spørsmål om hva som er objektet for historieforskningen, og hva historisk kunnskap er for noe.²⁵ I det følgende vil jeg gå nærmere inn på de tre bruksmåtene, med mål om å klargjøre forskjellen mellom dem. Jeg vil herunder låne eksemplene som presenteres hos Andresen mfl.

Historiske teorier eller synteser er som nevnt kjennetegnet av at de er bundet til en bestemt tidsperiode og et bestemt område, og at de ikke har som mål å være gyldige på tvers av tid og rom. Videre er det et karakteristisk trekk ved disse teoriene at de etablerer sammenhenger og forklaringer på et mer abstrakt nivå enn empirien (dvs. kildematerialet som er utgangspunktet for teorien) og blir formulerte ved hjelp av en terminologi som forskerne og ikke de historiske aktørene står bak. Som eksempel på en historisk teori eller syntese, viser Andresen mfl. til den belgiske historikeren Henri Pirenne, og hans teori om fremveksten og utviklingen av en ny type byer mellom 900-tallet og 1200-tallet. Det nye ved disse byene var at de var selvstendige og spesialiserte og ikke del av større enheter. Pirenne koblet utviklingen av byene til en særskilt klasse av handelsfolk som drev handel over store avstander. Det var denne handelen som skapte grunnlag for spesialisering og økonomisk vekst. Etter hvert, ifølge Pirenne, ble disse handelsfolkene så mektige at de kunne utfordre kirkene og føydalherrene. Disse nye handelsborgerne utgjorde kjernen i den nye byen, og de bygget ofte nye bymurer for å verne om handelsvirksomheten sin.²⁶ Pirens teori er et godt eksempel på en historisk teori, all den tid den er avgrenset i både tid (900-1200) og rom (Europa).²⁷

²⁵ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 120.

²⁶ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 121-122.

²⁷ Her skal det kort nevnes at historiske teorier kan være mye skarpere avgrenset enn Pirens teori om byutvikling i middelalderen. Som Andresen mfl. påpeker, ville en teori om eksempelvis Neville Chamberlains (1869-1940) politiske manøvrering i forbindelse med München-avtalen i 1938 uten tvil se annerledes ut enn Pirens teori om europeisk byutvikling i middelalderen. Når det er et fellestrekk ved de historiske teoriene at de er tid- og stedbundet, er det derfor viktig å presisere at disse teoriene likevel kan ha ulik rekkevidde. I *Å gripe fortida*, 125-126.

I motsetning til de konkrete historiske teoriene og syntesene som er avgrenset i tid og rom, kan historieteorier forstås som generelle teorier om historisk utvikling. Historieteoriene fungerer altså som mer allmenne forståelsesrammer for hvordan historiske prosesser arter seg på tvers av tid og rom. For å illustrere hva en historieteori er, peker Andresen mfl. på den historiske materialismen, som ble utformet av Karl Marx og Friedrich Engels på 1800-tallet, og som senere ble videreutviklet av en rekke forskere i ulike disipliner. Den historiske materialismen går i korte trekk ut på at samfunnets historiske utvikling må forstås i lys av materielle forhold, det Marx kalte samfunnets basis. Denne basisen blir sett i kontrast til samfunnets overbygning, som omfatter ideer, normer, tankemønster osv. For Marx var det altså i samfunnets basis at årsakene til den historiske utviklingen lå: endringer i basisen ville føre til endringer i overbygningen - samfunnsideologien utvikler seg som et resultat av at den materielle basisen endrer seg.²⁸

Den tredje bruksmåten av teoribegrepet knyttes til såkalte *vitenskapsteoretiske dimensjoner* ved historieforskningen. Dersom begrepet brukes på denne måten, er det gjerne spørsmål omkring historieforskningens objekt, historisk kunnskap og historieforskningens egenart som står sentralt. For å eksemplifisere dette, viser Andresen mfl. til to teoretiske «vendinger»: den historiske sosiologien og poststrukturalismen. Den historiske sosiologien innebar en tilnærming mellom sosiologi og historie, hvor man blant annet begynte å stille spørsmål ved forskjellene mellom de to fagene. I denne sammenheng ble det hevdet at bildet av historie som orientert mot det konkrete og spesifikke og samfunnsvitenskapene som orientert mot generaliseringer, var utgått på dato. Poststrukturalismen var derimot kjennetegnet av en problematisering av språkets rolle, som åpnet opp for nye studieobjekt i historiske analyser: ord, uttrykk og språklige dikotomier ble sentrale emner. Tanken var at ord og uttrykk styrer den meningen mennesker skaper omkring inntrykkene og erfaringene sine, altså at språket bidrar til å konstituere virkeligheten. Et slikt fokus på språk førte i stor grad til at historisk kunnskap ikke lenger ble oppfattet som kumulativt, som noe man fikk mer og mer av. Den historiske kunnskapen ble snarere forstått som noe som alltid er bundet til en tid, et sted og et språk.²⁹

I tidsskriftene som skal undersøkes, vil det være mulig å finne innlegg som tematiserer både historiske teorier, historieteorier og vitenskapsteoretiske dimensjoner ved historieforskningen. Et sentralt spørsmål blir herunder hvilke av disse tre ulike betydningene som skal inkluderes i denne oppgavens forståelse av teoribegrepet. I denne sammenheng vil jeg argumentere for at

²⁸ Andresen mfl., Å gripe fortida, 123-124.

²⁹ Andresen mfl., Å gripe fortida, 126-132.

det kan være hensiktsmessig å avgrense begrepet til å gjelde historieteorier og vitenskapsteoretiske dimensjoner ved historieforskningen. Dette valget kan begrunnes med henvisning til de historiske teoriens avgrensning i tid og rom, og derav deres tilknytning til mer eller mindre spesifikke hendelsesforløp eller tidsepoker. Her vil det følgelig være mulig å anta at slike historiske teorier har mindre til felles med hverandre, all den tid de i større grad er tilknyttet spørsmål omkring spesifikke omstendigheter snarere enn generelle refleksjoner om historisk utvikling eller vitenskapsteoretiske dimensjoner ved faget. En slik avgrensning, hvor teoribegrepet utelukker de historiske teoriene om konkrete, avgrensede forhold i fortiden, finner dessuten støtte i DHT-redaksjonens forståelse av teoribegrepet, slik den kommer til uttrykk gjennom innleggene som ble plassert under 'teori og metode'-rubrikken mellom 1962-1988.

Innleggene som vil bli vurdert som relevant kildemateriale i denne undersøkelsen, i tråd med den her etablerte avgrensningen av hvordan vi kan forstå teoribegrepet, vil følgelig være de innleggene som på en eller annen måte omhandler historieteorier som tilbyr overordnede forståelses- og forklaringsrammer i tilknytning til historisk utvikling, og innleggene som diskuterer grunnleggende spørsmål omkring historiefagets vitenskapsteoretiske aspekter. Slik jeg ser det, er det dessuten stort sammenfall mellom disse forståelsene av teoribegrepet. For å ta et eksempel: marxismedebatten i norsk HT, som utspilte seg på midten av 1970-tallet, var på den ene siden fokusert mot en historieteori – den historiske materialismen. På den andre siden var debatten nettopp derfor orientert omkring vitenskapsteoretiske aspekter ved historieforskningen: den historiske materialismen innebar på sett og vis en utfordring mot det empiristiske idealet om å studere historien uten en forhåndsbestemt teori, og slik sett handlet debatten for en stor del om forholdet mellom teori og empiri i historieforskningen – altså om historieforskningens egenart og om hva som kjennetegnet historisk kunnskap.

1.3.2 Metodebegrepet

Det neste begrepet som må avklares, er metodebegrepet. I *Å gripe fortida* presenteres vi tilsynelatende for to definisjoner av metode. På den ene siden blir det påpekt at historisk metode kan forstås som «det systematiske arbeidet som historikeren *gjør* for å gå frå ei samling kjelder til ei historisk framstilling». På den andre siden blir det understreket at «metoden er ein reiskap til å gripe eit bestemt fenomen».³⁰ Metode, i tråd med denne redegjørelsen, kan altså både forstås som en *arbeidsmåte*, noe historikeren *gjør*, og som en *ting*, et redskap historikeren

³⁰ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 93.

bruker. Leidulf Melve og Teemu Ryymin har tilsynelatende lagt særlig vekt på den førstnevnte forståelsen; i antologien *Historikerens arbeidsmåter* er selve metodebegrepet i stor grad erstattet av «arbeidsmåte». Et viktig trekk ved arbeidsmåtene, ifølge forfatterne, er herunder at de er systematiske, kjennetegnet av en «flerleddet prosess».³¹ Slik jeg ser det, gir begge forståelsene et godt innblikk i hvordan metodebegrepet kan forstås: metode er overordnet sett en arbeidsmåte eller en prosess, og denne prosessen innebærer ulike redskaper.

Et samlende kjennetegn på tvers av de to bøkene, er at det ikke finnes én historisk metode, eller én arbeidsmåte. Således er bøkene preget av sin tid; da Kristian Erslev skrev innføringsbøker i historisk metode – eller «teknikk», som han kalte det - på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, var det som tidligere nevnt kildekritikken som stod i sentrum. Kildekritikken utgjorde *den* historiske metoden. Opp gjennom århundret, og særlig i de siste tiårene frem mot vår tid, har dette bildet endret seg. Historikernes metoderepertoar, eller metodiske verktøykasse, har blitt utvidet. Dette henger sammen med den vitenskapsteoretiske utviklingen innenfor historiefaget: tilnærmingen mellom historie og sosiologi førte blant annet til tverrfaglige lån av samfunnsvitenskapelige metoder, kanskje særlig kvantitative metoder. Poststrukturalismen, og den tilhørende problematisering av språket, førte til tverrfaglige lån fra vitenskaper som blant annet var orientert mot språk, eksempelvis litteraturvitenskap. Et slikt historiografisk perspektiv er for øvrig klart formulert i begge bøkene; Andresen mfl. viser eksempelvis hvordan historiske metoder har variert i forhold til tre former for historieskriving: politisk historie, samfunnshistorie og kulturhistorie. Innen den politiske historien er det kildekritikken som har dominert, i samfunnshistorien har kvantitative metoder vært viktige, mens kulturhistorien – særlig «den nyere kulturhistorien» - har vært preget av nyere tekstkritiske metoder.³²

I lys av denne drøftelsen av metodebegrepet, er det klart at begrepet dekker et stort mangfold av tilnærminger. I de nevnte bøkene gjøres det herunder rede for både kvantitativ metode, komparativ metode og tekstanalyse – inkludert representasjonsanalyse og diskursanalyse. I *Historikerens arbeidsmåter* er det dessuten egne kapitler om å arbeide med muntlige kilder, materielle kilder og multimediale levninger. Når det gjelder utvelgelsen av relevante innlegg i de aktuelle tidsskriftene, er det således innlegg som diskuterer disse metodene som skal inkluderes. Dette kan både være innlegg som diskuterer metodiske spørsmål på et overordnet nivå, og innlegg som diskuterer mer spesifikke metoder.

³¹ Melve og Ryymin, «Hvordan få fortiden til å fortelle?», 12.

³² Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 94-95.

1.3.3 Historiografibegrepet

Det siste begrepet som skal gjøres rede for i denne sammenheng, er historiografibegrepet. En generell definisjon av historiografibegrepet er at det omfatter utforskningen av historieskrivingens egen historie.³³ Eventuelt kan begrepet defineres snevrere, slik som hos Bernard Eric Jensen: «I historiografi analyseres og bearbejdes, hvorledes faghistorisk forskning og fremstilling har artet sig på forskjellige tidspunkter og i forskjellige socio-kulturælle sammenhænge».³⁴ Her er begrepet avgrenset til å omfatte den faghistoriske forskningens historie, altså historievitenskapens utvikling etter vitenskapeliggjøringen og profesjonaliseringen på 1800-tallet. Innenfor denne siste definisjon, er det således et kjennetegn ved historiografien at det er selve historieforskningen som utgjør undersøkelsesobjektet. De ulike historiske tekstene – monografier, artikler, master- og doktoravhandlinger osv. – utgjør herunder kildene til kunnskap om historieforskningen.³⁵

Jeg vil ta som et første utgangspunkt at historiografibegrepet skal forstås på den mer snevre måten, slik at det først og fremst dekker utforskningen av faghistoriens historie. Et slikt historiografibegrep rommer imidlertid et stort mangfold. Slik jeg ser det, vil det være mulig å skille mellom minst tre ulike typer historiografiske tekster. Den første typen er orientert mot historieforskningen omkring spesifikke realhistoriske tematikker, eksempelvis den kalde krigen³⁶ eller unionsoppløsningen.³⁷ Den andre formen er innrettet mot historiske forskningsfelter, eksempelvis sosialhistorie,³⁸ kvinnehistorie³⁹ eller mikrohistorie.⁴⁰ Den tredje varianten er i større grad orientert mot historieforskningens overordnede utvikling. I slike analyser er det gjerne fagets til dels ulike «tradisjoner» som utgjør undersøkelsesobjektet. Disse ulike tradisjonene søkes ofte kartlagt gjennom analyse av historiefagets fremste normsettere og premissleverandører, altså de historikerne som i større grad enn andre har bidratt til å konstituere en tradisjon innenfor historieforskningen. Dersom det ikke er fagets normsettere eller tradisjonsbyggere som er i fokus, er det gjerne fagets overordnede tendenser som undersøkes.

³³ Melve, *Historieskriving frå antikken til i dag*, 12.

³⁴ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status», 86.

³⁵ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 5.

³⁶ Tamnes, «Forskningen om den kalde krigen – status og fremtid», 487-503.

³⁷ Fuglum, «1905. En forskningsoversikt», 125-139.

³⁸ Slettan, «Sosialhistorie etter 1970», 78-116.

³⁹ Melby, «Norsk kvinnehistorie 1975-1995», 214.

⁴⁰ Christiansen, «Forståelsen af det annerledes», 111-145.

Det er de to sistnevnte definisjonene av historiografi jeg vil forholde meg til i utvelgelsen av relevant kildemateriale fra de respektive tidsskriftene. Det betyr at jeg vil være på utkikk etter innlegg som enten er orientert mot utforskning av ulike historiske forskningsfelt, eller innlegg som tematiserer historiefagets overordnede utvikling. Begrunnelsen for dette er at de historiografiske analysene av historieskrivingen om avgrensede realhistoriske emner ikke er like relevant for en studie som først og fremst er orientert mot historiografi i sammenheng med teori og metode.

1.4 Metodisk innfallsvinkel

Det siste spørsmålet som må avklares i dette kapittelet, er hvordan jeg vil gå frem for å søke svar på problemstillingen. Hvilken metode, eller arbeidsmåte, skal jeg selv benytte? I lys av valget om å arbeide med to undersøkelsesenheter, altså norsk HT og dansk HT, er det klart at jeg vil arbeide komparativt. Det vil derfor være hensiktsmessige å drøfte ulike aspekter ved sammenligning som metode.

Et innledende spørsmål i forbindelse med sammenligning som metode, er hvorfor sammenligning er, eller kan være, en fruktbar metode i tilknytning til historiske undersøkelser. Ifølge Melve har sammenligning grovt sett fire viktige funksjoner: kontrasterende, heuristisk, distanserende og analytisk.⁴¹ Dersom sammenligning har en kontrasterende funksjon, er det fremhevelsen av et fenomens egenart som er i fokus. Har sammenligning derimot en heuristisk funksjon, bidrar den til at eldre fenomen kan forklares og nye fenomen oppdages. Ved den distanserende funksjon er det i all hovedsak nye perspektiver på eldre fenomener som er målet, mens den analytiske funksjon kan defineres som hypotesetesting eller identifisering av årsaker. Når det gjelder hvilke av disse funksjonene som står mest sentralt i denne oppgaven, er det nærliggende å peke på den kontrasterende funksjon; det er først og fremst norsk HTs eller dansk HTs eventuelle egenart som er det interessante.

For at sammenligning skal ha ønsket funksjon, må man imidlertid ta stilling til en rekke ulike valg. Melve peker på fire slike valg:

- 1) valget av antall undersøkelsesenheter
- 2) valget mellom synkron og diakron sammenligning
- 3) valget mellom fokus på likheter og/eller forskjeller

⁴¹ Melve, «Å arbeide komparativt», 72.

4) valget mellom primærkilder eller sekundærlitteratur.⁴²

Hvordan forholder denne oppgaven seg til disse fire valgene? I tilknytning til valget av antall undersøkelsesenheter, er dette på mange måter bestemt av problemstillingen; det er to enheter, norsk HT og dansk HT, som skal undersøkes. I forbindelse med valget mellom synkron og diakron sammenligning, er det nærliggende å karakterisere denne oppgaven som en synkron sammenligning, da tidsrommet er begrenset til 1945-2020. Videre, i tilknytning til valget mellom fokus på forskjeller eller likheter, vil fokuset i større grad være rettet mot forskjeller – selv om likheter også vil trekkes inn. Vedrørende valget mellom primærkildebasert eller sekundærlitterær undersøkelse, vil denne undersøkelsen være rettet mot primærkilder, all den tid det er innlegg fra de respektive tidsskriftene som skal analyseres. Denne spesifikke kombinasjonen, synkron sammenligning av forskjeller mellom to enheter basert på primærkilder, er dessuten den vanlige formen for komparasjon blant historikere.

Den neste fasen i et komparativt prosjekt dreier seg om spesifisering av *undersøkelsesnivå*. Ifølge Melve er det vanligvis snakk om tre slike nivå når det gjelder undersøkelsesenheter: individ (mikronivå), grupper og institusjoner (mesonivå), og strukturer (makronivå).⁴³ Han påpeker i denne sammenheng at analysenivåene i noen tilfeller er innlysende, men at forskningsspørsmålet i andre tilfeller kan åpne for å operere med flere undersøkelsesnivå. Valg av analysenivå står herunder, ifølge Melve, gjerne i sammenheng med spørsmålet om forklaring; selv om ikke alle komparative undersøkelser har forklaring som målsetting, åpner systematisk sammenligning av forskjeller utvilsomt for å sette frem forklaringer.⁴⁴ I dette prosjektet er analysenivået på mange måter innlysende; det er to institusjoner, henholdsvis norsk HT og dansk HT, som skal sammenlignes. Melve skriver da også at mesonivået, eller mellomnivået, generelt er det foretrukne nivået i komparative undersøkelser, nettopp fordi sosiale grupper og institusjoner befinner seg på dette nivået.⁴⁵

1.5 Oppgavens struktur

Avslutningsvis i dette kapittelet vil jeg gjøre kort rede for oppgavens struktur. Den påfølgende analysen er fordelt over fire kapitler. I kapittel to forsøker jeg å etablere en kvantitativ oversikt over kildematerialet. Her drøfter jeg tendenser og vendepunkt med hensyn til den teoretisk-

⁴² Melve, «Å arbeide komparativt», 74.

⁴³ Melve, «Å arbeide komparativt», 78.

⁴⁴ Melve, «Å arbeide komparativt», 78.

⁴⁵ Melve, «Å arbeide komparativt», 79.

metodiske aktivitet. I kapittel tre analyserer jeg de utvalgte innleggene med utgangspunkt i to kategorier: forfatterens kjønn og tema i innleggene. Hovedvekten ligger på den tematiske kategoriseringen. I denne sammenheng velger jeg ut de to mest omfangsrike tematiske kategoriene, som er gjenstand for mer inngående analyse i de to siste kapitlene. I kapittel fire tar jeg for meg den tematiske kategorien 'historieforskningens historie'. I kapittel fem ser jeg nærmere på kategorien 'postmodernismen/den språklige vendingen'.

Kapittel 2: Kvantitativ oversikt over kildematerialet

I dette kapittelet vil jeg forsøke å etablere en kvantitativ oversikt over den teoretisk-metodiske aktivitet i de respektive tidsskriftene. En slik oversikt vil ta utgangspunkt i den ovenfor etablerte kategorien 'teori-metode-historiografi'. Denne kategorien inkluderer for det første teori, forstått som historieteorier og vitenskapsteoretiske dimensjoner ved historieforskningen. For det andre inkluderer den metode, forstått som overveielser tilknyttet ulike metoder som anvendes innenfor historiefaget. For det tredje inkluderer den historiografi, forstått som refleksjoner omkring - og analyser av - ulike historiografiske forskningsfelt eller mer overordnede tendenser eller aspekter ved historieforskningen. Med utgangspunkt i denne kategorien vil det være mulig å foreta en utvelgelse av hvilke innlegg som skal utgjøre denne oppgavens kildemateriale.

I denne sammenheng er det imidlertid nødvendig å drøfte noen av utfordringene som synliggjøres i lys av den ovenfor gjennomgåtte forskningslitteraturen. En nærliggende utfordring ligger nedfelt i spesifikasjonen «innlegg», da bruken av denne betegnelsen, til forskjell fra eksempelvis «artikkel», er ment å signalisere at analysen ikke vil begrense seg til en undersøkelse av såkalte hovedartikler. Dette valget kan begrunnes med henvisning til Melves beskrivelse av hovedartiklene som «[...] i all hovudsak empiriske undersøkingar av eit visst omfang».⁴⁶ Etersom teoretisk-metodiske spørsmål i stor grad er noe som har blitt diskutert, uten at disse diskusjonene nødvendigvis har tatt form som empiriske undersøkelser, er det nødvendig at undersøkelsen også inkluderer innlegg tilknyttet de øvrige rubrikkene.

Det kan likevel være hensiktsmessig å foreta en avgrensning i forbindelse med hvilke typer innlegg som skal inkluderes. Denne avgrensningen gjelder først og fremst bokanmeldelser, som er en gjennomgående rubrikk i begge tidsskriftene. I denne sammenheng kan omfang trekkes frem som en begrunnelse for at anmeldelsene bør utelates, all den tid de ofte er korte og bare i mindre grad gir uttrykk for diskusjon.⁴⁷ De ulike innleggene som skal inkluderes er derfor hovedartikler, samt innlegg under rubrikkene «oversigter», «teori og metode» og «diskusjon» i dansk HT, og «mindre artikler», «om historiefaget» og «debatt» i norsk HT.

Det påfølgende forsøket på å kartlegge antallet teoretisk-metodiske innlegg i de aktuelle tidsskriftene, vil i hovedsak ta form som en kronologisk gjennomgang basert på tiårsperioder. Begrunnelsen for dette er at en slik ramme gir et oversiktlig bilde av hvordan antallet varierer

⁴⁶ Melve, «Historisk tidsskrift 1945-2020», 316: note 6.

⁴⁷ I denne sammenheng må det dessuten bemerkes at jeg har utelatt enkeltstående innlegg som er kortere enn fem sider. Slike korte innlegg er inkludert dersom de er del av debatter i tidsskriftet.

innad i de enkelte tidsskriftene langs en tidsakse som strekker seg fra 1945 til 2020, samtidig som forskjellen mellom de to tidsskriftene innenfor de ulike tiårsperiodene kan synliggjøres. Oppdelingen i tiårsperioder er imidlertid også basert på det empiriske materialet, og de ulike periodene reflekterer i stor grad vendepunkt i tidsskriftene med hensyn til den teoretisk-metodiske aktivitet.⁴⁸ Ettersom det første vendepunktet inntreffer på 1970-tallet, er de første 25 årene behandlet i samme bolk. Deretter behandles de resterende tiårsperiodene i kronologisk rekkefølge. Ved siden av målet om å beskrive den kvantitative utviklingen innad i de respektive tidsskriftene, vil jeg også forsøke å *forklare* utviklingen. Utviklingen vil derfor sees i relasjon til internasjonale og nasjonale historiografiske tendenser, samt til redaksjonelle endringer innad i tidsskriftene.⁴⁹

2.1 1945-1970

Det er tilsynelatende få innlegg som faller innenfor vår kategori 'teori-metode-historiografi' i de første tiårene etter 1945, og denne tendensen ser ut til å gjelde både norsk HT og dansk HT. Det første teoretisk-metodiske innlegget i norsk HT er Ottar Dahls «Noen teoretiske problemer i sosialhistorien», som ble publisert i årgangen 1954/1956.⁵⁰ Innlegget utgjør således det eneste innlegget av teoretisk-metodisk art det første tiåret. Samme tiår er imidlertid ikke mer innholdsrikt hva gjelder dansk HT; her utgjør Astrid Friis' «Moderne engelsk historikerskole. Økonomisk historie. Nogle aspekter» fra 1947/1949 det første – og eneste – innlegget.⁵¹ Det påfølgende tiåret kan i neste omgang sies å være preget av kontinuitet; verken i norsk HT eller

⁴⁸ 2000-tallet representerer riktignok et unntak i denne sammenheng, ettersom tiåret i stor grad var preget av kontinuitet sammenlignet med 1990-tallet. Når disse tiårene likevel er behandlet hver for seg, skyldes det omfanget i den teoretisk-metodiske aktivitet.

⁴⁹ Når utviklingen i tidsskriftene skal sees i sammenheng med historiografiske tendenser, vil det nødvendigvis være hensiktsmessig å anvende historiografisk oversiktslitteratur. I denne sammenheng vil jeg på den ene siden benytte meg av historiografiske oversiktsbøker og artikler som er publisert *utenfor* tidsskriftene. På den andre siden vil jeg ved flere anledninger benytte meg av historiografisk-orienterte innlegg fra de respektive tidsskriftene. Disse innleggene utgjør således både primærkilder og sekundærkilder i analysen, og jeg vil anvende dem både som levning og beretning. Brukt som primærkilder og levninger inngår de i et bilde av hvor omfangsrik den teoretisk-metodiske diskusjon har vært innenfor det tidsrommet de er publisert, samt hva denne diskusjon har handlet om. Brukt som sekundærkilder og beretninger henter jeg derimot innsikt fra selve teksten – jeg bruker altså historiografenes egne beskrivelser av den historiografiske utvikling som ledd i forklaringene jeg foreslår. At historiografiske tekster på denne måten kan, eller eventuelt må, brukes både som primærkilder og sekundærkilder, kan anses som et særtrekk ved den historiografiske sjangeren. For denne oppgavens vedkommende hadde det riktignok vært mulig å kun hente historiografisk oversiktslitteratur utenfra, all den tid det er selve tidsskriftene og ikke historiefaget som sådan som er gjenstand for analysen. Slik sett kunne skillet mellom primærkilder og sekundærlitteratur blitt opprettholdt. Når jeg imidlertid har valgt å bruke deler av de historiografiske innleggene som sekundærkilder, skyldes dette at store deler av forskningslitteraturen omkring historiografiske tendenser, først og fremst de nasjonale, faktisk er publisert i tidsskriftene. For videre refleksjoner omkring særtrekk ved historiografisjangeren, se Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 5-6.

⁵⁰ Dahl, «Noen teoretiske problemer i sosialhistorien», 185-203.

⁵¹ Friis, «Moderne engelsk historikerskole», 268-298.

dansk HT ble det publisert teoretisk-metodiske innlegg innenfor dette tidsrommet. Mellom 1965-1970 foreligger det i neste omgang ett innlegg i hvert av tidsskriftene. I norsk HT finner vi Edvard Bulls «Håndverkssvenner og arbeiderklasse i Kristiania. Sosialhistoriske problemer».⁵² I dansk HT finner vi Povl Bagges «Historie og de andre samfunnsvitenskaper».⁵³ Således inneholder norsk HT totalt to teoretiske-metodiske innlegg i perioden mellom 1945-1970, og det samme gjelder for det danske tidsskriftet.

I forsøket på å forklare det forholdsvis lave antallet teoretisk-metodiske innlegg innenfor det aktuelle tidsrom, vil det være nærliggende å henvise til det fremherskende empiristiske og/eller positivistiske vitenskapsidealet. Et slikt vitenskapsideal fått fotfeste både i Norge og Danmark i tiden frem mot 1945, og det er nok forsvarlig å hevde at dette vitenskapsidealet i stor grad dominerte i de første tiårene etter krigen.⁵⁴ Vedrørende det norske historiefaget har historiografer eksempelvis brukt betegnelsen *empiristisk tendens* for å karakterisere perioden etter andre verdenskrig. Med denne betegnelsen menes en «historikerpraksis preget av liten grad av eksplisitt teoribruk, motivering av forskning som 'ren' kunnskapssøking 'ubesudlet' av ideologi, og vektlegging av kildekritikk som metode – applisert på relativt begrensede emner i tid og rom».⁵⁵ Ifølge Andresen mfl. kan denne empiristiske tendensen i historiefaget forstås på bakgrunn av måten de store ideologiene brukte historien på; koblingen av historie og ideologi i både nazismen og kommunismen gjorde etterkrigsgenerasjonen immun mot overordnede forsøk på å tolke historien. Denne generasjonen var i en viss forstand mer opptatt av å advare mot misbruk av historien enn av å skape nye visjoner, og troskap mot empirien sammen med en grunnleggende kritisk holdning ble regnet som den beste garantien mot misbruk i fremtiden.⁵⁶

I denne sammenheng er det interessant å merke seg at særlig de norske innleggene - som begge omhandlet teoretiske perspektiver på sosialhistorien - peker fremover, mot den såkalte «nye historien» eller «sosialhistoriske bølgen», som slo inn ved begynnelsen av 1970-tallet. Også Bagges innlegg i dansk HT, om historiefagets forhold til samfunnsvitenskapene, kan sees i sammenheng med den nye måten å skrive historie på, hvor nettopp innflytelsen fra

⁵² Bull, «Håndverkssvenner og arbeiderklasse i Kristiania», 89-114.

⁵³ Bagge, «Historie og de andre samfunnsvitenskaper», 453-468.

⁵⁴ Se eksempelvis Ringdal, «Komparativt sideblikk til Skandinavia», 134-135.

⁵⁵ Ryymn mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015», 133. Forfatterne påpeker at betegnelsen er anvendt, med små variasjoner, hos norske historiografer som Ottar Dahl, Knut Kjeldstadli, Kåre Lunden og Svein Atle skålevåg.

⁵⁶ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 200.

samfunnsvitenskapene var særlig fremtredende.⁵⁷ Det er dessuten interessant å legge merke til at innleggene ble forfattet av historikere som Ottar Dahl og Povl Bagge. De stod begge, har det blitt påpekt, mer eller mindre alene i tematiseringen av teoretisk-metodiske problemstillinger i etterkrigsårene.⁵⁸ At det er få teoretisk-metodisk innlegg innenfor det aktuelle tidsrom, kan således forklares med henvisning til at de fleste historikere ikke interesserte seg for slike spørsmål – de ble rett og slett ikke prioritert.

Det vil imidlertid være unyansert å konkludere med at historieforskningen i Norge og Danmark var preget av en gjennomgripende nedprioritering av teoretisk-metodiske refleksjoner innenfor hele det aktuelle tidsrom. Vender vi blikket mot 1960-tallet, vil det nemlig være mulig å spore trekk som indikerer en økt bevissthet om nettopp teoretisk-metodiske spørsmål i både det norske og det danske historiefaget. To trekk kan fremheves som uttrykk for en slik økt bevissthet: for det første må nevnes de nye innføringsbøkene i fagets teori og metode, representert ved blant andre Ottar Dahls *Grunntrekk i historieforskningens metodelære* (1967)⁵⁹ og H. P. Clausens *Hvad er historie* (1963).⁶⁰ Dahl og Clausen var dessuten initiativtakerne til de nordiske metodekonferansene, som ble opprettet i 1965, og som ble avholdt årlig frem mot 1983. Disse konferansene fungerte som en samlingsplass for skandinaviske historikere på tvers av de nasjonale grensene, og utgjorde permanente forum for drøftelse av metodiske og historieteoretiske spørsmål.

Begge disse forholdene, innføringsbøkene og de nordiske metodekonferansene, peker i retning av en økt bevissthet om teoretisk-metodiske spørsmål, som altså manifesterte seg allerede på 1960-tallet. Lignende oppfattelser av historiefagets utvikling, hvor nettopp 1960-tallet betraktes som et vendepunkt med hensyn til interessen for fagets teori og metode, kan gjenfinnes i flere historiografiske analyser. Ryymin mfl. har eksempelvis påpekt, basert på en gjennomgang av historiografiske oversikter skrevet de siste par tiår, at «slutten av 1960-årene skal ha innvarslet en ny æra, ikke bare for det norske, men også for de øvrige nordiske historiefagene, som ble preget av langt sterkere bevissthet om metodiske og teoretiske spørsmål enn før».⁶¹ Det er

⁵⁷ Se '2.3'.

⁵⁸ Odd-Bjørn Fure har skrevet om Ottar Dahl at «han var den første norske historiker som gjorde historiografi og vitenskapsteori til et spesialfelt», og at «i årene etter krigen lå slike problemstillinger dels i utkanten av historiefagets forskningsfelt, dels utenfor». I «Kritisk empirisme», 8. Knud V. Jespersen har skrevet om Povl Bagge at han fikk sitt gjennombrudd i *historisk tidsskrift* allerede i 1940, gjennom en artikkel hvor han tok et oppgjør med den ertselevske positivisme. Jespersen understreker herunder at dette «banebrydende historieteoretiske indlæg» ikke gav samtidens fagmiljø anledning til egentlig debatt: «først med den sterkt stigende metode- og teoribevidsthed i 1970'erne blev det for alvor del af den faglige debat». I «Traditionens vogter», 156.

⁵⁹ Dahl, *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*.

⁶⁰ Clausen, *Hvad er historie?*.

⁶¹ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015», 132.

imidlertid klart, basert på vårt kildemateriale, at en slik bevissthet ikke har satt seg dype spor i tidsskriftene på 1960-tallet. I denne sammenheng skal det riktignok nevnes at både metodebøkene og de tidlige metodekonferansene i stor grad handlet om å gi det empiristiske vitenskapsidealet et teoretisk uttrykk.⁶² Først på 1970-tallet ble dette vitenskapsidealet utfordret.

2.2 1970-tallet

Som sett ovenfor, har det vært vanlig å spore en økt teoretisk-metodisk bevissthet til 1960-tallet, som først og fremst manifesterte seg i form av nye metodebøker og opprettelsen av de nordiske metodekonferansene. I løpet av det påfølgende tiåret fikk denne bevisstheten tilsynelatende et bredere nedslagsfelt i de aktuelle tidsskriftene. På 1970-tallet ble det nemlig publisert 17 teoretisk-metodiske innlegg i norsk HT, og 10 i dansk HT. Dette innebærer en markant økning sammenlignet med den foregående perioden.

Med blikket vendt mot norsk HT, kan økningen i første omgang sees i sammenheng med en historiografisk selvrefleksjon i tilknytning til 100-års jubileet for tidsskriftet i 1970. Denne selvrefleksjonen manifesterte seg i tre innlegg vedrørende historiefagets fremtid i lys av innflytelsen fra samfunnsvitenskapene, forfattet av henholdsvis Edvard Bull, Sivert Langholm og Jens Arup Seip.⁶³ Flertallet av innlegg fra dette tiåret kan imidlertid knyttes til to debatter. Den første debatten omhandlet den marxistiske historieforståelse. Innlegget som markerte startpunkt for debatten var «Marxisme og historieforskning» fra 1972, bestående av kortere bidrag fra både Jon Elster, Knut Helle og Benito Scocozza.⁶⁴ Året etter fulgte Kåre Lundens «Den materialistiske historieoppfatningen, konfrontert med sosiale endringer i Noreg i tidlig mellomalder», som gav utgangspunktet for en videre debatt mellom Lars Ivar Hansen og Lunden i 1974.⁶⁵ De avsluttende innleggene i debatten ble begge skrevet av Åsmund Egge, i henholdsvis 1974 og 1975, der Ottar Dahl riktignok var medforfatter av det siste.⁶⁶ Den andre

⁶² Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 199.

⁶³ Bull, «Historisk vitenskap foran 1970-årene», 245-259; Langholm, «Periferi og sentrum i historievitenskapen», 260-270; Seip, «Historieforskningen i fremtiden», 271-285.

⁶⁴ Elster mfl., «Marxisme og historieforskning», 428-437.

⁶⁵ Lunden, «Den materialistiske historieoppfatningen, konfrontert med sosiale endringer i Noreg i tidlig mellomalder», 247-260; Hansen, «Historisk materialisme og norsk mellomalder», 288-304; Lunden, «Duplikk til Lars Ivar Hansen», 305-310.

⁶⁶ Egge, «Empirisme eller marxisme», 332-352; Dahl og Egge, «Marxisme og empirisk forskning», 68-81.

debatten omhandlet forholdet mellom teori, modeller og empiri i historieforskningen.⁶⁷ På den ene siden var debatten orientert mot bruken av modeller i studiet av middelalderen. Dette ble diskutert av Jørn Sandnes, Eva Österberg, Stein Tveite og Kåre Lunden.⁶⁸ På den andre siden var det bruken av modeller i studiet av makt som var gjenstand for diskusjon. De sentrale deltakerne var i denne sammenheng Jens Arup Seip og Gudmund Hernes.⁶⁹ De to øvrige teoretisk-metodiske innleggene i dette tiåret ble begge forfattet av Sivert Langholm, ett av dem vedrørende hans egen form for mikrohistorie (sosialhistorie), og det andre tilknyttet funksjon og forandring i historien.⁷⁰

På samme måte som i norsk HT, hvor nærmest samtlige innlegg kan knyttes til tre debatter/tematikker, kan det også spores en stor tematisk likhet mellom innleggene i dansk HT. For det danske tidsskriftets vedkommende var det dessuten slik at den økende bevisstheten omkring teoretisk-metodiske spørsmål manifesterte seg i en egen 'teori og metode'-rubrikk i tidsskriftets spalter. Nærmest samtlige av innleggene fra dette tiår (9 av 10) finnes plassert under denne rubrikken. Det mest sentrale tematiske orienteringspunktet var herunder det kritiske gjennombrudd i dansk historieforskning på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Fokuset ble i særlig grad rettet mot Kristian Erslev⁷¹ og Erik Arup,⁷² fagets kanskje fremste premissleverandører og normsettere. Et gjennomgående trekk var videre en problematisering av det positivistiske/empiristiske vitenskapsidealet som Erslev og Arup hadde bidratt til å etablere. En slik problematisering kom spesielt til uttrykk hos Henrik S. Nissen og Bernard Eric Jensen.⁷³ Dessuten var Thomas Kuhns paradigmatteori et gjennomgående diskusjonsmoment i flere av de nevnte innleggene, og kanskje særlig i Inga Flotos

⁶⁷ I denne sammenheng må det påpekes at også debatten omkring marxismen vedrørte forholdet mellom teori, modeller og empiri i forskningen. Her var det marxismen, eller den dialektiske materialismen, som ble diskutert. I de øvrige debattene var det derimot andre teorier, eller modeller, som var gjenstand for diskusjon.

⁶⁸ Lunden, «Teori, modeller og empiri i nyere norsk middelalderforskning», 1-27; Eva Österberg mfl. «Kvantitative og teoretiske studiar i eldre norsk bondesoge», 222-260; Lunden, «Merknader om empiri og modeller i historiegranskningen», 385-404.

⁶⁹ Seip, «Studiet av makt», 405-432; Hernes, «Modellenes maskerade», s. 80-90.

⁷⁰ Langholm, «Historie på individnivå», 243-272; Langholm, «Funksjon og forandring i historien», 59-66.

⁷¹ Floto, «Problematiseringen af objektiviteten: Historieskriving og den dokumentariske roman», 113-137.

⁷² Manniche, «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole: et bidrag til studiet av historieteoretiske synspunkter i Danmark», 39-59; Petersen, «Omkring Erik Arup: Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning (1885-1955)», 138-182; Floto, «Erik Arup og hans kritikere», s. 474-498.

⁷³ Jensen, «Et bidrag til revisionen af metodelærens grundlag», 113-148; Nissen, «Slutninger fra virkeligheden», 59-75.

«Traditionskritik».⁷⁴ De øvrige innleggene var orientert mot henholdsvis den marxistiske historieoppfattelse,⁷⁵ amerikansk historiografi,⁷⁶ og historiefilosofen Wilhlem Dilthey.⁷⁷

Det empiriske materialet gir på mange måter grunnlag for å omtale 1970-tallet som et vendepunkt når det gjelder orienteringen mot teoretiske-metodiske spørsmål, og dette vendepunktet fant altså sted i begge tidsskriftene. Det sentrale spørsmålet blir herunder hvordan dette vendepunktet kan forklares. På et overordnet plan er det nærliggende å forklare økningen av teoretisk-metodiske innlegg med henvisning til den fremvoksende teoretisk-metodiske bevisstheten i de nordiske historiefagene. På et dypere plan må vi stille spørsmål ved hvorfor en slik bevissthet oppstod.

I de første tiårene etter 2. verdenskrig hadde både det norske og det danske historiefaget som nevnt vært preget av en empiristisk tendens, som innebar liten grad av eksplisitt teoribruk, motivering av forskning som ren kunnskapsøking, og utstrakt bruk av den kildekritiske metoden. I løpet av 1960-tallet var imidlertid denne tendensen i ferd med å bli utfordret. På det europeiske kontinentet hadde det vokst frem en ny form for historieforskning, gjerne omtalt under samlebetegnelsen «den nye historien». Det mer eller mindre ensidige fokuset på politisk historie, med kildekritikken som det sentrale metodiske grunnlag, ble utfordret av en samfunnsvitenskapelig-orientert historie som i varierende grad hentet inspirasjon fra marxismen eller sosiologiske modeller og teorier, samtidig som kvantitativ metode ble hyppigere anvendt.⁷⁸

I Norge gav disse impulsene seg uttrykk i det som gjerne har blitt omtalt som en «sosialhistorisk bølge» på 1970-tallet, med Edvard Bull (d.y.) og Sivert Langholm i spissen. Både Bull og Langholm lånte metoder fra samfunnsvitenskapene, samtidig som de satte fokus på samfunnets glemte grupper – i tråd med den marxistisk-inspirerte ambisjonen om å skrive «historie nedenfra». Således plasseres de gjerne i kontrast til Jens Arup Seip, som var den fremste eksponent for en elite- og individorientert politisk historie.⁷⁹ I forbindelse med det danske historiefaget, har Carsten Due-Nielsen hevdet at utfordringen fra de generaliserende samfunnsvitenskapene og marxismen etterlot seg en todelt arv: på den ene siden en skepsis, og derav en samling omkring tradisjonen i faget. På den andre siden - blant dem som lot seg

⁷⁴ Floto, «Traditionskritik», 358-371.

⁷⁵ Christiansen, «Den marxistiske Historieoppfattelse», 535-550.

⁷⁶ Thorsen, «Nyere tendenser i amerikansk historiografi», 342-363.

⁷⁷ Jensen, «Formidlingen mellem historiefilosofi og historievitenskap i Wilhelm Dilthey», 115-134.

⁷⁸ Myhre, «Den norske historiske kultur», 322-324.

⁷⁹ Heiret mfl., «Innledning», 11.

inspirere - en åpenhet overfor import av tanker utenfra, en interesse for å følge med i andre fags metoder og problemstillinger, en teoribevissthet, og et behov for å finne andre alternativer til den gamle normalvitenskapelige historietradisjonen.⁸⁰

Særlig de norske innleggene kan sees i sammenheng med de samfunnsvitenskapelige impulsene og den «sosialhistoriske bølgen». Både jubileumsinnleggene, marxismedebatten og debatten(e) om forholdet mellom teori, modeller og empiri i historieforskningen var orientert mot nettopp utfordringer tilknyttet de nye måtene å skrive historie på – med bruk av marxistisk teori og samfunnsvitenskapelige modeller som sentrale diskusjonsmoment. Det er herunder symptomatisk at både Bull, Langholm og Seip – som altså stod på hver sin side av den «sosialhistoriske bølgen» - var aktive i den teoretisk-metodiske debatt i HT. Innleggene i norsk HT reflekterte dessuten i stor grad de nordiske metodekonferansene, som var preget av et fokus på lignende tematikker.⁸¹

Innleggene i dansk HT kan nok også sees i sammenheng med utfordringen mot den empiristiske tendensen i historiefaget, men innflytelsen fra samfunnsvitenskapene og marxismen var imidlertid ikke gjenstand for utbredt diskusjon. Det skal kort bemerkes at Povl Bagge så sent som i 1969 skrev om historiefagets forhold til de øvrige samfunnsvitenskaper, og at det riktignok ble publisert ett innlegg vedrørende den marxistiske historieoppfattelsen på 1970-tallet. Flesteparten av innleggene var imidlertid fokusert mot det kritiske gjennombrudd i dansk historieforskning. Bestrebelsene gikk herunder ut på å bestemme hva det foreliggende vitenskapsidealet bestod i, med utgangspunkt i en historiografisk plassering av Kristian Erslev og Erik Arup. Det vil således være mer nærliggende å forstå de danske innleggene i lys av et historiografisk oppsving ved begynnelsen av 1970-tallet, som gav seg sterkere utslag i Danmark enn i Norge.⁸² I denne sammenheng er det verdt å nevne at de danske innleggene *ikke* reflekterte diskusjonsmomentene på de nordiske metodekonferansene; Ringdal har påpekt at «det er påfallende at den forskningshistoriske debatten som i 70-årene foregikk både i Sverige og Danmark temmelig intenst, aldri ble reist på metodekonferansene».⁸³

⁸⁰ Due-Nielsen, «Dansk historieforskning i 1990erne», 62-63.

⁸¹ For en kort gjennomgang av diskusjonsmomentene på metodekonferansene, se Ringdal, «Komparativt sideblikk til Skandinavia», 137-139. I denne sammenheng kan det blant annet pekes på at deler av innleggene vedrørende marxismen ble skrevet som direkte oppfølging til diskusjoner fra konferansen i 1972, hvor temaet nettopp hadde vært marxismen. Et annet eksempel er Jens Arup Seips oppgjør med Gudmund Hernes, som kanskje kan sees i sammenheng med Seips oppgjør mot sosiologen Stein Rokkan ved konferansen i 1975.

⁸² Floto, «De senere års historiografiske debat i Danmark», 245.

⁸³ Ringdal, «Komparativt sideblikk til Skandinavia», 137.

2.3 1980-tallet

1980-tallet er det første tiåret hvor det er mulig å spore en klar kvantitativ forskjell med hensyn til antall teoretisk-metodiske innlegg i de to tidsskriftene. For det norske tidsskriftets vedkommende representerer tiåret en ytterligere vekst, da antallet økte til 22. I dansk HT er tendensen derimot motsatt; her sank antallet til seks.

Dersom vi igjen først retter fokus mot norsk HT, finner vi at det tematiske spennet mellom innleggene er vesentlig større sammenlignet med det foregående tiåret. Dette skulle riktignok bare mangle, all den tid antallet innlegg som nevnt er høyere. Men selv om det tematiske spennet er større, er det likevel et kjennetegn at mange av de ulike tematikkene kan knyttes til oppsamlingskategorien 'bindestrekshistorier'. Av de ulike bindestrekshistoriene som ble behandlet må i første omgang nevnes kvinnehistorie, hverdagshistorie, teknologihistorie og byhistorie. Felles for disse tematikkene var at alle ble behandlet av mer enn én person. Kvinnehistorie ble tematisert og debattert av Ottar Dahl, Ida Blom, Eva Österberg og Gro Hagerman,⁸⁴ mens den tyske hverdagshistorien ble utgangspunkt for debatt mellom Odd-Bjørn Fure og Einar Terjesen.⁸⁵ Teknologihistorie ble behandlet av Håkon With Andersen og Even Lange,⁸⁶ mens byhistorie ble drøftet av Jan Eivind Myhre og Tore Grønlie.⁸⁷ Øvrige bindestrekshistorier ble også behandlet, slik som globalhistorie⁸⁸ og mentalitetshistorie.⁸⁹ Utover disse tema finner vi innlegg om henholdsvis Jens Arup Seips teoretiske produksjon,⁹⁰ historiefaget og samfunnsvitenskapen,⁹¹ historisk antropologi,⁹² internasjonaliseringen i historiefaget⁹³ og historieforskningens metodologiske individualisme.⁹⁴

I dansk HT sank antallet teoretisk-metodiske innlegg som nevnt til seks på 1980-tallet. Deler av tematikkene fra det foregående tiåret ble videreført, kanskje først og fremst i form av en

⁸⁴ Dahl, «Kvinnehistorie: kategori-historie eller samfunnshistorie?», 262-274; Dahl, «Kvinnehistorie», 36-38; Blom, «Kvinnehistorie – ledd i historieforskningen og ledd i kvinneforskningen», 414-424; Österberg, «Några krumelurer till Ottar Dahls inlägg om kvinnohistoria» 425-428; Gro Hagerman, «Kvinnehistorie – faglig blindspor eller fruktbar disiplin?», 343-360.

⁸⁵ Fure, «Hverdagshistorie i tysk historieforskning. Problemer, perspektiver, potensiale», 349-383; Fure, «Problemsystematikk eller kaos? Tysk hverdagshistorisk forskning», s. 435-442; Terjesen, «Hverdagshistoriedebatt», 284-293.

⁸⁶ Andersen, «Manna frå himmelen – om teknologihistorie og teknologideterministisk historie», 196-208; Lange, «Ny vin til gamle krukker – perspektiver på moderne teknologihistorie», 426-436.

⁸⁷ Myhre, «Tilæringen til byhistorie», 180-195; Grønlie, «Byhistoriens objekt», 45-48.

⁸⁸ Nedkvitne, «Globalhistoriske problemstillinger», 183-195.

⁸⁹ Lunden, «'Postmodernistisk' historie eller systemhistorie?», 38-49.

⁹⁰ Fure, «Problemer, metode og teori i historieforskningen», 373-403.

⁹¹ Drivenes, «Vil samfunnsviteren og historikeren skrive den samme minoritetshistorien?», 275-283; Bjørklund, «Om samfunnsvitenskap, historie og livet på Kvæningen», 39-43.

⁹² Kjelstadli, «Historisk antropologi», 50-65.

⁹³ Simensen, «Internasjonalisering i historiefaget», 132-154.

⁹⁴ Sejersted, «Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene», 395-411.

vedvarende interesse for Thomas Kuhns paradigmatheori, slik dette kom til uttrykk gjennom innlegg av Mogens Rudiger og Jørgen Schoubye.⁹⁵ Ut over dette var tematikkene forholdsvis nye: Niels Steensgaard skrev om samfunnsvitenskapenes påvirkning på de vestlige historiefagene,⁹⁶ mens Henrik S. Nissen på sin side forsøkte å kartlegge tendenser ved den nordiske metoddebatten de siste 20 år.⁹⁷ Margit Harup Nielsen orienterte seg mot Collingwoods historiefilosofi,⁹⁸ mens Espen Kjeldbæk behandlet muntlig historie.⁹⁹ I motsetning til i norsk HT, hvor fire ulike tematikker utgjorde gjenstandsfeltet for mer enn ett innlegg, er det herunder bare én tematikk – paradigmatheori – som med en viss rett kan sies å ha vært gjennomgående i det danske tidsskriftet på 1980-tallet.

Denne utviklingen påkaller en forklaring: Hvorfor var det slik at antallet innlegg fortsatte å øke i norsk HT, mens antallet derimot sank i det danske tidsskriftet? I første omgang kan blikket rettes mot økningen i Norsk HT. To nøkkelord i denne sammenheng, er *pluralisering* og *fragmentering*. En begynnende pluralisering i historiefaget - i form av nye tematiske, metodiske og teoretiske perspektiver - hadde slått inn på 1970-tallet, i kjølvannet av den tidligere nevnte «sosialhistoriske bølgen». Denne pluraliseringen manifesterte seg i opprettelsen av en rekke bindestrekshistorier. Dette førte herunder til fragmentering i historiefaget: i større grad enn tidligere jobbet historikere innenfor sine egne subdisipliner, uten direkte kommunikasjon med historikere fra andre deldisipliner.¹⁰⁰

Som vist ovenfor, var store deler av den teoretisk-metodiske aktivitet i norsk HT på 80-tallet nettopp orientert mot ulike bindestrekshistorier. Et særlig relevant eksempel er debatten om kvinnehistorie. Her var det på den ene siden en mannlig historiker, Ottar Dahl, som argumenterte mot at kvinnehistorien skulle utgjøre en egen disiplin. På den andre siden forsvarte Ida Blom, Eva Österberg og Gro Hagermann kvinnehistoriens egenart. Debatten kan kanskje forstås på en slik måte at de kvinnelige historikerne var positivt innstilt overfor pluraliseringen i faget, mens Dahl derimot var skeptisk til faglig oppsplitting og fragmentering. Et annet interessant eksempel er debatten om hverdagshistorie. Myhre har påpekt hvordan sosialhistorien og flere andre bindestrekshistorier begynte å bevege seg i nye retninger på 80-

⁹⁵ Rudiger, «Paradigmatheori og traditionskritikk», 119-135; Schoubye, «Historie, videnskap og historiografi», 355-404.

⁹⁶ Steensgaard, «Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme», 82-100.

⁹⁷ Nissen, «Træk af den historisk-metodiske debat i Norden i 1960 og 1970-årene», 405-417.

⁹⁸ Nielsen, «Collingwoods historiefilosofi», 104-118.

⁹⁹ Kjeldbæk, «Oral history», 313-342.

¹⁰⁰ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 29.

tallet, «innover i sinnene, i *mentaliteten*».¹⁰¹ Opptattheten av mentalitetshistorie fra midten av 80-tallet inngikk herunder, ifølge Myhre, i en større bevegelse der «mykere» data og mer fortolkende metoder tok stadig mer over historieforskningen – og i denne sammenhengen pekte han blant annet på hverdagshistorie.¹⁰² Sett i sammenheng reflekterer debatten om kvinnehistorie og debatten om hverdagshistorie en sentral historiografisk tendens i det norske historiefaget mellom 1970-1990, som tok form som en bevegelse fra sosialhistorie til «nyere kulturhistorie».¹⁰³ 1980-tallet utgjorde således et krysningspunkt i denne bevegelsen, der både eldre og nyere bindestrekshistorier ble diskutert.

Økningen kan imidlertid også sees i lys av den redaksjonelle utviklingen i tidsskriftet. En viktig begivenhet er herunder redaksjonsskiftet i 1985, som markerte innføringen av to nye rubrikker i tidsskriftets spalter, nemlig ‘debatt’ og ‘om historiefaget’. Den nye redaksjonen skrev i denne sammenheng at fagmiljøet hadde uttrykt interesse for at tidsskriftet, som det fremste forum for historisk debatt, i større grad skulle ta opp historiefagets rolle i samfunnet. De understrekte herunder at tidsskriftet ville åpne for nytt stoff av fagdidaktisk og fagpolitisk karakter, og at dette ville bli plassert i den nye rubrikken, ‘om historiefaget’, som også ville omfatte mer tradisjonelt metodisk og teoretisk stoff.¹⁰⁴ Innføringen av debattrubrikken ble ikke eksplisitt omtalt av den påtroppende redaksjonen, men Messel mfl. har forstått denne rubrikken som en institusjonalisering av de faglige diskusjonene, og herunder som en anerkjennelse av debattens betydning for faget.¹⁰⁵

Det empiriske materialet underbygger i neste omgang en forklaring som vektlegger redaksjonsskiftet i 1985 og innføringen av de nye rubrikkene som potensielle forklaringsfaktorer i forbindelse med økningen av teoretisk-metodiske innlegg. Dette blir tydelig dersom vi sammenligner antall innlegg mellom 1980-1985 med antall innlegg mellom 1985-1990. I den førstnevnte femårsperiode ble det bare publisert to innlegg, hvilket betyr at 19 av 21 innlegg fra dette tiåret ble publisert etter redaksjonsskiftet i 1985. Fem av disse finnes herunder plassert under rubrikken ‘om historiefaget’, mens åtte er kategorisert som debattinnlegg. De nye rubrikkene rommet således 13 av 18 innlegg, noe som peker i retning av en potensiell sammenheng mellom nettopp redaksjonsskiftet, de nye rubrikkene og økningen av teoretisk-metodiske innlegg. Videre kan man stille spørsmål ved hva som kan forklare

¹⁰¹ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 28.

¹⁰² Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 29.

¹⁰³ Se for eksempel Slettan, «Sosialhistorie etter 1970», 78-116.

¹⁰⁴ Redaksjonen, «Ny redaksjon», 1.

¹⁰⁵ Messel mfl., «Å skape et uenighetsfelleskap», 337.

redaktørenes ønske om å etablere disse rubrikkene. En mulig forklaring kan herunder lokaliseres i det redaksjonen omtalte som «fagmiljøets interesser for økt samfunnsrelevans»; de nye rubrikkene, som raskt ble befolket av innlegg orientert mot teoretisk-metodiske tema, ble angivelig skapt for å tilfredsstille et etterspurt behov innad i det historiefaglige miljøet på 1980-tallet.¹⁰⁶

Ser vi mot den interne utviklingen i det danske tidsskriftet, er det interessant å merke seg at den formelle utviklingen i hvert fall på én måte gikk i motsatt retning av norsk HT. Der 1980-tallet som nevnt markerte innføringen av nye rubrikker som tilsynelatende la til rette for mer teoretisk-metodisk diskusjon i norsk HT, ble ‘teori og metode’-rubrikken derimot fjernet fra det danske tidsskriftets spalter i 1983. Tidsskriftet utviser i så måte også motsatt tendens dersom den kvantitative utviklingen innad i tiåret er i fokus; fem av innleggene ble publisert mellom 1980-1983, og tre av disse er plassert under ‘teori og metode’-rubrikken. Kun ett innlegg hører altså til andre halvdel av tiåret.

En nærliggende forklaring på nedgangen i det danske tidsskriftet, er at det historiografiske oppsvinget, som hadde dannet grunnlaget for store deler av den teoretisk-metodiske aktivitet på 1970-tallet, ebbet ut rundt midten av 80-tallet.¹⁰⁷ Bernard Eric Jensen har dessuten hevdet, i 1996, at det teoretisk-metodiske og historiografiske forskningsfeltet i Danmark mistet betydelig terreng på 80-tallet sammenlignet med tiåret før.¹⁰⁸ Han foreslo flere forklaringer på dette. For det første at slike problemstillinger ble betraktet som utdebattert og derfor som mindre vesentlige. For det andre at danske universitetshistorikere hadde et traumatisert forhold til fagets eksistensielle, vitenskapsteoretiske og samfunnsmessige dimensjoner, i lys av den generelle fagkritikken på 70-tallet. For det tredje at det hadde blitt vanskeligere å arbeide innenfor dette feltet. I sammenheng med denne siste forklaringen, pekte han på pluraliserings- og fragmenteringstendensene: selve historiefaget hadde blitt større og mer mangfoldig, mange andre fag enn faghistorien beskjeftiget seg med historieforskning, og det fantes et betydelig antall flerfaglige prosjekter om historiske emner. Ifølge Jensen gjorde dette at det var vanskeligere å jobbe med fagets teori, metode og historiografi, ettersom man måtte jobbe i et komplekst tverr- eller flerfaglig felt, hvor også andre fags tilganger, metoder og teoridannelser måtte inndras.¹⁰⁹ Dersom Jensen har rett i at pluraliserings- og fragmenteringstendensene på

¹⁰⁶ I denne sammenheng må det understrekes at både debattrubrikken og ‘Om historiefaget’ inneholdt flere innlegg som ikke kan karakteriseres som teoretisk-metodiske, i hvert fall ikke på bakgrunn av den definisjon som er lagt til grunn i denne oppgaven.

¹⁰⁷ Jørgensen, «Etablering af en dansk historiografisk forskningstradisjon 1975-1985», 225: note 1.

¹⁰⁸ Jensen, «Selvrefleksion i dansk faghistorie: en status», 99.

¹⁰⁹ Jensen, «Selvrefleksion i dansk faghistorie: en status», 100-102.

denne måten førte til at den teoretisk-metodiske aktivitet avtok i det danske historiefaget, hadde disse tendensene tilsynelatende motsatt effekt her sammenlignet med det norske historiefaget, hvor nettopp oppsplittingen av historiefaget i ulike bindestrekshistorier skapte grunnlag for store deler av den teoretisk-metodiske aktivitet på 80-tallet.

Det er mulig, som antydnet ovenfor, at norske historikere generelt var mer opptatt av teoretisk-metodiske spørsmål enn de danske på 1980-tallet, og at dette kan bidra til å forklare forskjellen mellom de to tidsskriftene. I denne sammenheng er det imidlertid også nødvendig å se nærmere på den institusjonelle utviklingen i de respektive historiefagene. I Norge var HT det ledende organet for historieforskning, riktignok ved siden av *Heimen*, som i større grad var orientert mot lokalhistorisk forskning. I Danmark var situasjonen en annen; her måtte HT dele oppmerksomhet med en hel rekke av historierelaterte tidsskrift. Ringdal skrev i 1983 at den danske tidsskriftsfloraen var nærmest uoversiktlig.¹¹⁰ Kjeldstadli har forklart dette med henvisning til at kritikken mot «positivisme» og en «nærsynt empirisme» på 60- og 70-tallet, var mye bitrere i Danmark enn i Norge. Dette førte til at eksponentene for en ny kritisk og marxistisk-orienterte historieskriving orienterte seg mot egne, spesialiserte tidsskrift.¹¹¹ I Danmark var det således, i større grad enn i Norge, en *institusjonell* pluralisering eller fragmentering – i hvert fall dersom vi ser mot historiske tidsskrift.

Særlig tre rivaliserende tidsskrift kan nevnes: *Historie*, *Den jyske historiker* og *Fortid og Nutid*. Jan Pedersen har understreket at samtlige av disse tidsskriftene på ulike måter utfordret HT. *Historie* utgjorde i likhet med HT et «tradisjonelt» tidsskrift, i den forstand at det prinsipielt omfattet dansk historie i bredeste forstand. *Den jyske historiker* dekket også fagets emner i full bredde, men med en særlig orientering omkring spesifikke dagsaktuelle tematikker, som ofte ble behandlet i egne temahefter. *Fortid og Nutid* var riktignok orientert mot lokalhistorie og kulturhistorie, men i og med den kulturhistoriske oppblomstring på 1980-tallet fikk tidsskriftet vind i seilene, og ble et viktig forum for kritikk og debatt.¹¹² Uten at jeg har foretatt en grundig gjennomgang av disse tidsskriftenes spalter, kan det nok fastslås at deler av den teoretisk-metodiske diskusjon i det danske historiefaget på 1980-tallet har foregått i disse tidsskriftene. Forskjellen mellom norsk HT og dansk HT kan altså ikke utelukkende forklares med henvisning til at det danske historikermiljøet var mindre interessert i teoretisk-metodiske spørsmål. Det er

¹¹⁰ Ringdal, «Komparativt sideblikk til Skandinavia», 133.

¹¹¹ Kjeldstadli, «History as science», 75.

¹¹² Pedersen, «Forandringens brise», 232-234.

også nødvendig å henvise til tidsskriftsfloraen i Danmark, hvor HT bare utgjorde ett av flere mulige forum for slike problemstillinger.

2.4 1990-tallet

Leidulf Melve har påpekt, i sin analyse av hovedartikler i HT, at 1990-tallet utgjorde et vendepunkt når det gjelder fokus på det han kaller 'historievitenskap', som blant annet omfatter historiografi, teori og metode.¹¹³ Med utgangspunkt i vårt kildemateriale kan det på tilsvarende vis være mulig å snakke om et vendepunkt, og dette vendepunktet finner tilsynelatende sted i begge tidsskriftene. I norsk HT ble det på 1990-tallet publisert 32 teoretisk-metodiske innlegg, noe som innebærer en markant økning fra det foregående tiåret. I dansk HT var økningen imidlertid enda tydeligere; her ble det publisert 20 innlegg, hvilket medfører at perioden representerer en tredobling – og vel så det - sammenlignet med det foregående tiåret.

Karakteristisk for norsk HT, er at fokuset på ulike bindestrekshistorier ble videreført. I 1990 ble det publisert et temanummer spesifikt tilknyttet kvinnehistorie, og to av innleggene fra dette nummer kan her regnes som teoretisk-metodiske.¹¹⁴ I 1996, i forbindelse med 125-års jubileet for tidsskriftet, kom et nytt temanummer, bestående av åtte historiografiske innlegg orientert mot «de fagfeltene som i 1970 ennå bare var i sin vorden eller var marginalisert som bindestreks-historie, og som senere har vokst seg store og blitt tatt inn i det gode selskap».¹¹⁵ Blant tematikkene som ble behandlet kan nevnes sosialhistorie, kvinnehistorie og økonomisk historie.¹¹⁶ Tiåret markerte dessuten begynnelsen på den såkalte «sannhetsdebatten», som omhandlet perspektiver fra «postmodernismen» og/eller «den språklige vendingen». Det er kanskje grunnlag for å hevde at opptakten til debatten fant sted allerede i 1993, da Erling Sandmo og Knut Kjeldstadli diskuterte betydningen av begreper som «postmodernisme» og «relativisme».¹¹⁷ Det virkelige startskuddet for debatten knyttet imidlertid ofte til Steinar Imsens innlegg fra 1998, som ble etterfulgt av innlegg fra Erling Sandmo, Ottar Dahl og Knut

¹¹³ Melve, «Historisk tidsskrift 1945-2020», 325.

¹¹⁴ Fløystad, «Kvinnehistorie i Norge 1970-1990», 403-415; Blom, «En annen historie? kvinnehistorie i et internasjonalt perspektiv», 416-434.

¹¹⁵ Redaksjonen, «Ved 125 års!», 1.

¹¹⁶ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 3-36; Bagge, «Udsigt og innhogg», 37-77; Slettan, «Sosialhistorie etter 1970», 78-116; Balsvik, «Norsk forskning på ikkje-europeisk historie», 117-157; Simensen, «Internasjonalisering i norsk historie», 158-184; Melby, «Kjønns vitenskapelige status», 185-214; Fløystad, «Kvinnehistorie i Norge», 215-223; Nordvik, «Norsk økonomisk historie», 224-238; Pharo mfl. «Eksponering i isolasjon?», 239-263.

¹¹⁷ Sandmo, «Er relativismen absolutt?», 512-516; Kjeldstadli, «Verken relativisme eller absolutisme, men et relasjonelt standpunkt», 517-521.

Kjeldstadli.¹¹⁸ Også andre innlegg fra tiåret tematiserte postmodernistiske perspektiver, uten at disse nødvendigvis kan regnes som del av debatten. Det gjelder særlig to innlegg skrevet av Paul Knutsen, det ene om Hayden Whites tropologi, og det andre om ulike sannhetsbegreper i historiefaget.¹¹⁹ I tillegg må nevnes Erling Sandmos redegjørelse for Michel Foucaults forfatterskap ved begynnelsen av tiåret.¹²⁰

Foruten tematikkene som allerede er nevnt – ulike bindestrekshistorier og postmodernismen/den språklige vendingen – ble en del av tematikkene fra det foregående tiåret videreført. Dette gjelder først og fremst bindestrekshistorier som mentalitetshistorie¹²¹ og teknologihistorie.¹²² Dessuten ble det skrevet innlegg om historisk forklaring,¹²³ handlingsteori,¹²⁴ vitenskaps- og historieoppfatning hos Ottar Dahl,¹²⁵ klassikernes status i historiefaget,¹²⁶ Max Weber¹²⁷ og «den norske historiske kultur».¹²⁸

Også i dansk HT kan det som nevnt spores en betydelig økning innenfor dette tidsrommet, som altså rommer 20 teoretisk-metodiske innlegg. Av tematikkene som ble behandlet må særlig nevnes den såkalte relevans- og biografidebatten, som omhandlet biografiens plass i historieskrivingen. Denne utspilte seg mellom 1992-1997, og inkluderte ti innlegg skrevet av fire ulike forfattere.¹²⁹ Ytterligere ett innlegg, skrevet av Grethe Jensen i 1991, kan sies å omhandle denne tematikken, uten at innlegget kan regnes som del av den større debatten.¹³⁰ Tiåret markerte dessuten også, som i norsk HT, startpunktet for diskusjoner omkring tematikker som kan knyttes til postmodernismen/den språklige vendingen. I denne sammenheng må

¹¹⁸ Steinar Imsen, «Kunsten å konstruere», 481-501; Sandmo, «Kunsten å diskutere», 96-110; Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 387-399; Dahl, «Om sannhet i historien», 365-379; Kjeldstadli, «I hvilken forstand kan vi snakke om sannhet i historie?», 375-87.

¹¹⁹ Knutsen, «Formens innhold og innholdets form», 475-495; Knutsen, «Om sannhet og mening i historien», 437-468.

¹²⁰ Sandmo, «Foucaults fengsel», 36-58.

¹²¹ Nedkvitne, «Mentalitetshistorie – en historiografisk blindgate?», 62-71; Nedkvitne, «Annales-skolen – en tradisjon i oppløsning?», 361-369.

¹²² Thomassen, «Norsk teknologihistorisk forskning», 417-453.

¹²³ Dahl, «Forklaring og fortelling i historievitenskapen», 67-80; Kaldal, «Å fortelje, å forklare og tenke historisk», 80-101.

¹²⁴ Kjeldstadli, «Struktur, norm og interesse», 50-61.

¹²⁵ Fure, «Kritisk empirisme», 37-66.

¹²⁶ Lunden, «Er klassikarane forelda?», 101-123.

¹²⁷ Lindbekk, «Med Max Weber mot år 2000», 186-207.

¹²⁸ Myhre, «Den norske historiske kultur», 320-337.

¹²⁹ Possing, «Den historiske biografi og historievitenskapen», 359-363; Possing, «Biografien – en frisk eller en skæv bølge», s. 439-450. Thomsen, «Historien om frk. Zahle – er det historie?», 353-358; Thomsen, «Historiens janushoved om vor skjulte skavank: relevansblindhed», 82-94; Thomsen, «Biografiens nye bølge», 412-429; Thomsen, «En replikk», 450-453; Eriksen, «Biografier som lakmuspapir», 160-183; Eriksen, «Niels Thomsens relevans», s. 432-438. Floto, «Relevans, disiplin, helhed», 150-159; Floto, «(Af)magtens arrogance», 430-431.

¹³⁰ Jensen, «Politisk biografi», 76-91.

nevnes Jan Pedersens «Metahistory».¹³¹ Et annet tema som ble gjenstand for diskusjon, var historieformidling. Denne tematikken ble på ulike måter behandlet av både Axel Bolvig¹³² og Claus Bryld.¹³³ Av øvrige tematikker finner vi dessuten ulike bindestrekshistorier som kulturhistorie¹³⁴ og teknologihistorie,¹³⁵ samt historieforskningens historie¹³⁶ og historiske bilder.¹³⁷

Når økningen i norsk HT skal forklares, er historiefagets pluralisering og eventuelle fragmentering fortsatt nøkkelord. I denne sammenheng må det imidlertid nevnes at pluraliseringen på mange måter hadde fått et nytt opphav. På 70-tallet var det som nevnt den «nye», samfunnsvitenskapelig-orienterte historien, eller «den sosialhistoriske bølgen», som skapte pluralisering og fragmentering i faget. På 90-tallet kom pluraliseringstendensene derimot fra en annen kant, fra den såkalte postmodernismen og/eller den språklige vendingen. Disse impulsene, som innebar en radikal problematisering av spørsmål omkring språk og erkjennelse, hadde allerede på 1970-tallet stimulert til debatt innenfor historiefaglige miljøer i USA.¹³⁸ En av de sentrale innsiktene var at historieskriving er bestemt av litterære grep og troper, og at formen styrer meningen i historien. I lys av dette begynte enkelte historikere å orientere seg mot øvrige humanvitenskaper. Strukturell og kvantitativ samfunnsvitenskap syntes å ha uttømt sine muligheter; antropologi, litteraturvitenskap og etnologi tilbød nye interessante tilnærminger.¹³⁹

Heiret mfl. har riktignok hevdet at den språklige vendingen «ikke [ser] ut til å ha ført til lignende bekymringer for fagets fragmentering som sosialhistoriens gjennombrudd i 1970-årene».¹⁴⁰ Det er nok mye som tyder på at dette stemmer. Jan Eivind Myhre skrev eksempelvis, i det første innlegget i temaheftet fra 1996, at «etter et par årtier med sterke sentrifugale tendenser i historiefaget er det i 1990-årene tegn til at faget samler seg igjen». Denne innsikten ble herunder formulert i et metaforisk billedspråk: «historiens hus i Norge har nok flere fløyer og etasjer, det

¹³¹ Pedersen, «Metahistory», 526-534.

¹³² Bolvig, «Hybrid Historie», 211-218; «Jeg har formidlet historien – altså eksisterer historien», 478-483.

¹³³ Bryld, «Om nødvendigheten av å gjentenke hva en historiker er», 373-386.

¹³⁴ Jensen, «Kulturhistorie: et nytt og bedre helhetsbegrep», 83-107.

¹³⁵ Pedersen, «Ny dansk teknologihistorie», 368-382.

¹³⁶ Jørgensen, «Etablering af en dansk-historisk forskningstradisjon 1975-1985», 225-260; Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status», 85-108.

¹³⁷ Bolvig, «Historikeren og de historiske bilder», 383-390.

¹³⁸ Iggers, *Historiography in the 20th century*, 135.

¹³⁹ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 29.

¹⁴⁰ Heiret mfl. «Innledning», 17.

har mange rom, men det er *ett* hus. På midten av 90-tallet kommer flere enn før inn fra fløyene og spiser sammen i stua. Spredning i tema og metoder behøver ikke bety fragmentering».¹⁴¹

Om historikerne bare i mindre grad var bekymret for at historiefaget var fragmentert, er det likevel klart at pluraliseringen - det tematiske, metodiske og teoretiske mangfoldet i historiefaget - dannet utgangspunkt for store deler av den teoretisk-metodiske aktivitet i norsk HT. Et sentralt eksempel er det historiografiske fokuset mot ulike bindestrekshistorier, slik dette kom til uttrykk gjennom temaheftet fra 1996. Dagfinn Slettan påpekte eksempelvis, i et av temanummerets mange innlegg, at «det er rimelig å se opptattheten av fagets innhold og identitet i sammenheng med den sterke faglige vekst og omforming de seinere åra – med nye studiefelter, tiltakende oppsplitting, til dels oppløsning, økende tverrfaglighet og utstrakt teoretisk/metodisk pluralisme».¹⁴² Ifølge Myhre kunne dette «historiografiske oppsving» på lignende vis tolkes som uttrykk for et oversiktsbehov, en måte å håndtere det økte omfanget av historie på, eller et svar på fragmenteringen i faget.¹⁴³ I denne sammenheng er det interessant å merke seg, som redaksjonen også understrekte, at det først og fremst var 70-tallets bindestrekshistorier som var gjenstand for analyse i temaheftet. 1990-tallets pluraliseringstendenser, tilknyttet postmodernismen/den språklige vendingen og nyere bindestrekshistorier som «den nye kulturhistorien», skapte imidlertid også diskusjon, først og fremst reflektert gjennom den såkalte «sannhetsdebatten».

På 1990-tallet var det sterke pluraliseringstendenser også i det danske historiefaget. Inga Floto påpekte eksempelvis i 1996 at det hadde skjedd en eksplosjon i utviklingen av ulike «subdisipliner», eller «bindestrekshistorier», som alle gjorde krav på å representere historiens egentlige gjenstandsområde.¹⁴⁴ Men også blant danske historikere ser det ut til å ha vært lite bekymring for at historiefaget var fragmentert av den grunn; Carsten Due-Nielsen hevdet eksempelvis i 1998 at «fragmenteringsteser går alt for vidt». For ham var selve tilstedeværelsen av debatt, både i tidsskrifter og bøker, et symptom på at historikerne fortsatt kommuniserte med hverandre, samtidig som han la vekt på at disiplinoppdeling ikke nødvendigvis var noe nytt.¹⁴⁵ I dansk HT førte imidlertid ikke pluraliseringstendensene til et stort historiografisk oversiktsbehov tilknyttet de ulike bindestrekshistoriene, slik som i det norske tidsskriftet. Fokuset på postmodernismen/den språklige vendingen var dessuten begrenset sammenlignet

¹⁴¹ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 31.

¹⁴² Slettan, «Sosialhistorie etter 1970», 78.

¹⁴³ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 7.

¹⁴⁴ Floto, «Relevans, disiplin, helhed», 152.

¹⁴⁵ Due-Nielsen, «Dansk historieforskning i 1990erne», 66.

med norsk HT. Igjen kan dette forklares i lys av den store tidsskriftsfloraen i Danmark. Særlig relevant er herunder *Den jyske historiker*, som tidlig på 1990-tallet publiserte temahefter vedrørende både kulturhistorien og «den litterære vending» i historiefaget. Fokuset på historiografisk oversikt over fagets ulike bindestrekshistorier, og diskusjon omkring de pluraliseringsskapende impulsene, var altså mer synlig her enn i HT.

Pluraliseringstendensene kan likevel trekkes frem som en forklaringsfaktor i forbindelse med økningen i dansk HT. Her gav de seg riktignok utslag på en annen måte. I denne sammenheng er det nærliggende å peke på den såkalte relevans- og biografidebatten, all den tid hele ti innlegg kan knyttes til denne debatten. På et overordnet plan bærer debatten likhetstrekk med kvinnehistorie-debatten i norsk HT på midten av 80-tallet. Også i relevans- og biografidebatten var det én mannlig historiker, Niels Thomsen, som stod på motsatt side av tre kvinnelige historikere: Birgitte Possing, Sidsel Eriksen og Inga Floto. Det var dessuten Thomsen, i likhet med Dahl, som kritiserte nye tendenser og som således stod som representant for en «tradisjonell» historieskriving. Men der kvinnehistoriedebatten i norsk HT var orientert omkring kvinnehistoriens eventuelle særpreg og status som en egen bindestrekksdisiplin, var relevans- og biografidebatten derimot fokusert mot hva som utgjorde relevante tema i historieforskningen, med særlig fokus på relevansen av biografiske fremstillinger av mer eller mindre fremtredende kvinner. Thomsen kritiserte det han oppfattet som en bredere tendens blant danske historikere til å appellere til et publikum som søkte underholdning og identifikasjonsobjekter. Dette var, ifølge ham, en problematisk utvikling i et fag som først og fremst hadde som mål å oppnå større samfunnsforståelse. De tre kvinnehistorikerne forsvarte på sin side relevansen av å skrive biografiske fremstillinger, og da særlig om kvinnelige skikkelser, slik Possing og Eriksen hadde gjort.¹⁴⁶ Det virker således klart at debatten kan forstås i lys av pluraliseringsstendensene, all den tid det var fremveksten av nye tema, nye fremstillingsformer og nye metoder som gav opphav til meningsbrytningen.

2.5 2000-tallet

2000-tallet er i stor grad preget av kontinuitet. I norsk HT sank antallet teoretisk-metodiske innlegg fra 32 til 31. I dansk HT økte antallet fra 20 til 23. Dette gjør 2000-tallet til det nest mest innholdsrike tiåret i norsk HT, og det mest innholdsrike i dansk HT.

¹⁴⁶ Denne korte gjennomgangen bygger i hovedsak på Pedersen, «Forandringens brise», 241-246.

I norsk HT vedvarte den såkalte sannhetsdebatten. Denne tiltrakk seg dessuten oppmerksomhet fra ytterligere tre forfattere: Kåre Tønnesson, Tor Egil Førland og Kai Østberg.¹⁴⁷ I tillegg publiserte Erling Sandmo nye bidrag til debatten.¹⁴⁸ Den gjeldende tematikken, altså postmodernismen/den språklige vendingen, fortsatte dessuten å være utgangspunkt for øvrige innlegg som ikke var del av sannhetsdebatten. Dette er særlig tydelig i Ole Fredrik Kulleruds «Forklare, forstå, fortelle», som var et oppgjør med Paul Knutsens fremstilling av Hayden White fra det foregående tiåret.¹⁴⁹ Den språklige vendingen utgjorde også et diskusjonsmoment i en større debatt om årsaksforklaringer i historien, som omfattet bidrag fra Tor Egil Førland, Finn Olstad og Ottar Dahl.¹⁵⁰ Foruten disse to tematikkene, postmodernismen/den språklige vendingen og historiske (årsaks)forklaringer, var kildekritikk og ulike former for kildeproblematikk en sentral tematisk tendens på 2000-tallet. I første omgang må nevnes debatten omkring det historiske kildebegrepet, som inkluderte seks innlegg skrevet av Narve Fulsås, Sivert Langholm og Ottar Dahl.¹⁵¹ May-Brith Ohman Nilsen og Sivert Langholm diskuterte dessuten kildeterminologien fra et historiedidaktisk perspektiv,¹⁵² mens Jostein Lorås og Ingar Kaldal drøftet bruken av muntlige kilder.¹⁵³ I sammenheng med kildekritikk og kildeproblematikk kan også nevnes Jon Iddengs «Literatur som historisk kilde»¹⁵⁴ og Sverre Bagges «Mellom kildekritikk og historisk antropologi».¹⁵⁵ Et annet tema som var gjenstand for debatt, var forskningsrådets evaluering av norsk historieforskning, publisert i 2008. Forskningsrådets rapport ble herunder kritisert av både Knut Kjeldstadli og Tor Egil Førland.¹⁵⁶ Blant øvrige tematikker finner vi Pierre Bourdieus forfatterskap,¹⁵⁷ biografi og

¹⁴⁷ Tønnesson, «Om det samme», 96-99; Førland, «Det er ikke sant alt som glimrer», 100-117; Førland, «Ekte poststrukturalister bryr seg ikke om virkeligheten», 509-521; Østberg, «Hinsides godt og ondt?», 494-508.

¹⁴⁸ Sandmo, «Historie som fasit», 403-419.

¹⁴⁹ Kullerud, «Forklare, forstå, fortelle», 269-277.

¹⁵⁰ Førland, «(Årsaks)forklaring i historisk forskning», 263-282; Olstad, «Om årsaksforklaringer i historien», 87-106; Olstad, «Diskurs, årsak, sannhet», 107-117; Dahl, «'Språklig vending' og årsaksproblematikk i historien», 461-471.

¹⁵¹ Fulsås, «Kva er gale med det historiske kildeomgrepet?», 231-246; Fulsås, «Svar til Ottar Dahl og Sivert Langholm», 139-143; Langholm, «Biedermøbler og metode», 511-515; Langholm, «Det analytiske poenget»; Dahl, «Problemer i historieteorien», 503-509; Dahl, «Enda en omgang med kildeteorien», 561-565.

¹⁵² Nilsen, «Et historiedidaktisk blikk på kildeterminologien», 370-387; Langholm, «Levninger som har beretninger?», 109-111.

¹⁵³ Lorås, «Muntlige kilder – faktuelle eller narrative lese måter», 433-445; Kaldal, «Minna og mytane – og verdien av dei som historisk materiale», 665-679.

¹⁵⁴ Iddeng, «Literatur som historisk kilde», 429-452.

¹⁵⁵ Bagge, «Mellom kildekritikk og historisk antropologi», 173-212.

¹⁵⁶ Kjeldstadli, «Å evaluere evaluatørene», 83-103; Førland, «En kritisk kommentar til historieevalueringens metaramme», 105-112.

¹⁵⁷ Bjørhaug, «Pierre Bourdieus meditasjoner- tankeføde for historikere?», 83-97.

historieskriving,¹⁵⁸ den historiefaglige identitet,¹⁵⁹ den antropologiske vendingen,¹⁶⁰ den nye kulturhistorien¹⁶¹ og komparativ metode.¹⁶²

I dansk HT var begynnelsen av tiåret preget av en debatt omkring den språklige vendingen/postmodernismen. Denne ble ført mellom tre historikere: Dorthe Gert Simonsen, Sebastian Olden-Jørgensen og Bent Egaa Kristiansen. Debatten inkluderte syv innlegg, hvorav fire av dem ble forfattet av Simonsen.¹⁶³ Også i dansk HT ble denne tematikken dessuten behandlet i innlegg som ikke var del av debatten. Eksempler på dette er Anne Løkke og Sebastian Olden-Jørgensens «Diskurs for historikere»¹⁶⁴ og Niels Brimnes' «Sammentræf og hybriditet».¹⁶⁵ Videre ble det dessuten ført en debatt omkring historikernes historiebegrep. Denne gikk for seg mellom Bernard Eric Jensen og Carsten Due-Nilsen, hver av dem med to bidrag.¹⁶⁶ Jensen tok dessuten del i en kortere debatt vedrørende historiefagets ontologi, tilknyttet en anmeldelse av hans nyeste bok i historieteori.¹⁶⁷ Videre var fokuset på ulike bindestrekshistorier sentralt, reflektert gjennom innlegg om mikrohistorie,¹⁶⁸ økonomisk historie,¹⁶⁹ globalhistorie,¹⁷⁰ lokalhistorie,¹⁷¹ den nye kulturhistorien¹⁷² og transnasjonal historie.¹⁷³ Det ble dessuten skrevet innlegg om den historiske biografien¹⁷⁴ og «syn i historien».¹⁷⁵

Det som i denne sammenheng må forklares, er kontinuiteten i den teoretisk-metodiske aktivitet, altså hvorfor aktiviteten ble liggende på et like høyt nivå som på 1990-tallet. Det er klart at pluralisering fortsatt er et nøkkelord. I begge tidsskriftene reflekteres pluraliseringstendensene

¹⁵⁸ Egeland, «Biografi og historieskriving», 253-272; Jenssen, «Den historiske biografis landskap, 273-295.

¹⁵⁹ Melve, «Ein reflektert historiefagleg identitet?», 443-488.

¹⁶⁰ Dørum, «Materiell basis og den antropologiske vendingen», 87-105.

¹⁶¹ Nedkvitne, «Hva er nytt med den nye kulturhistorien?», 101-107.

¹⁶² Melve, «Komparativ historie -ei utfordring for historiefaget?», 61-77.

¹⁶³ Simonsen, «Tegn og iagttagelse» 146-180; Simonsen «Kildekritik, traditionsforvaltning og begræsning», 542-547; Simonsen, «Om erslevske virkelighedsslutninger og deres (empiristiske) kontekst»; Simonsen, «Opsummerende og afsluttende bemærkninger», 396-402; Olden Jørgensen, «Hvad er kildekritik?», 531-431; Kristiansen, «Historisk metode og tegnets analytik», 177-218; Kristiansen, «Tekst, virkelighed, metode», 382-395.

¹⁶⁴ Løkke og Jørgensen, «Diskurs for historikere», 181-191.

¹⁶⁵ Brimnes, «sammentræf og hybriditet», 419-433.

¹⁶⁶ Jensen, «Faghistorikernes historiebegrep», 179-207; Jensen, «Et utidssvarende historiebegrep», 406-410.

Due-Nilsen, «Forsvar for fortiden», 208-217; Due-Nilsen, «Tidsånd eller døgnflue», 411-413.

¹⁶⁷ Christensen mfl., «Historiefagets ontologi til debat», 179-191; Jensen, «Historiefagets ontologi – en replik», 192-199.

¹⁶⁸ Christiansen, «Forståelsen af det annerledes», 111-145.

¹⁶⁹ Nilsson, «En moderne økonomisk historie», 548-554.

¹⁷⁰ Andersen, «Det globalhistoriske brækjern», 434-450.

¹⁷¹ Bro, «Fortid og fremtid. Lokalhistorie», 472-503.

¹⁷² Christiansen, «kulturhistoriens genkomst», 207-235.

¹⁷³ Sørensen, «Den transnasjonale vending», 459-472.

¹⁷⁴ Møller, «Biografien som moderne genre», 504-512.

¹⁷⁵ Floto, «Historiesyn – syn i historien», 246-256.

først og fremst gjennom det utbredte fokuset på postmodernismen/den språklige vendingen. Disse impulsene, som brakte med seg nye teoretiske og metodiske perspektiver til historievitenskapen, hadde allerede på 90-tallet dannet utgangspunkt for debatt i norsk HT, og denne debatten ble som nevnt videreført på 2000-tallet. I dansk HT var det først på 2000-tallet at disse impulsene for alvor ble gjort til gjenstand for debatt.

Det kan imidlertid spores sentrale forskjeller mellom 1990-tallets og 2000-tallets teoretisk-metodiske aktivitet. I norsk HT er den tydeligste forskjellen at det historiografiske fokuset på ulike bindestreksdisipliner, som hadde vært dominerende på 1980- og 90-tallet, i stor grad forsvant. Dette ble riktignok erstattet av nytenkning omkring kildekritikk og kildeproblematikk på den ene siden, og historiske forklaringer på den andre. Også denne nytenkning kan nok til en viss grad sees i lys av historiefagets teoretiske og metodiske pluralisering. Dette er særlig tydelig i debatten om forklaringer i historien, hvor Finn Olstad, i opposisjon mot Dahl og Førland, hadde som hensikt å konfrontere det tradisjonelle synet på historiske forklaringer med et annet syn, inspirert av den språklige vendingen. I dansk HT var det derimot slik at 2000-tallet markerte oppblomstringen av et fokus på historiefagets ulike bindestreksdisipliner. I denne sammenheng er det interessant å merke seg at disse innleggene i stor grad orienterte seg mot nyere bindestrekshistorier, tilknyttet 80- og 90-tallets kulturelle og/eller språklige vending i historiefaget, slik som mikrohistorie og ny kulturhistorie. 70-tallets bindestrekshistorier, slik som sosialhistorie og kvinnehistorie, var ikke gjenstand for diskusjon i det danske tidsskriftet.

2.6 2010-tallet

Der 2000-tallet var preget av kontinuitet, representerer 2010-tallet derimot et nytt vendepunkt. Innenfor dette tiåret sank antallet teoretisk-metodiske innlegg betraktelig i begge tidsskriftene. I norsk HT ble det bare publisert tolv innlegg. I dansk HT var nedgangen enda tydeligere; her ble det bare publisert to innlegg av teoretisk-metodisk art.

I norsk HT vedvarte til en viss grad fokuset på det kanskje mest fremtredende tematiske feltet fra de to foregående tiårene, nemlig postmodernismen/den språklige vendingen. Dette finner vi eksempler på i Paul Knutsens «Historiker eller romanforfatter?»¹⁷⁶ og Tor Egil Førlands «Presidenten, poststrukturalistene og behovet for aktive henvisninger».¹⁷⁷ Interessen for den norske historieforskningens historie, som var særlig fremtredende på 1990-tallet, gjorde seg

¹⁷⁶ Knutsen, «Historiker eller romanforfatter?», 95-104.

¹⁷⁷ Førland, «Presidenten, poststrukturalistene og behovet for aktive henvisninger», 495-506.

dessuten utslag også på 2010-tallet. Fokuset ble riktignok flyttet bort fra de ulike historiske forskningsfeltene, og over på fagets sentrale normsettere eller overordnede tendenser. Leidulf Melve og Fredrik Thue skrev eksempelvis om Peter Andreas Munch¹⁷⁸ og Jens Arup Seip,¹⁷⁹ mens Ryymin mfl. foretok en empirisk analyse av norsk historievitenskap mellom 1969-2015 basert på doktoravhandlinger.¹⁸⁰ Det gikk dessuten for seg to kortere debatter. Det ene debatten vedrørte forholdet mellom vitenskap og politikk, og inkluderte innlegg av Tor Egil Førland, Hallvard Tjelmland og Narve Fulsås.¹⁸¹ Den andre debatten omhandlet Erling Sandmos nyeste bok i historieteori og historiografi.¹⁸² I tillegg ble det skrevet et innlegg om «metodologisk nasjonalisme», som hadde vært et sentralt diskusjonsemne i det norske historikermiljøet i lys av forskningsrådets evaluering i 2008.¹⁸³

Av de to innleggene som er å finne i dansk HT innenfor dette tiåret, kan det ene forstås som en videreføring av det forrige tiårets diskusjon omkring historiebegrepet, nemlig Bernard Eric Jensens «At handle i tid og rum: Et sosialkonstruktivistisk historiebegrep».¹⁸⁴ Det andre innlegget, Mirjam Gelfer Jørgensens «Ahistorisk historisekriving. En designhistorisk problematik», kan derimot sies å representere en tilsynelatende ny tematikk i tidsskriftet, nemlig kunsthistorie.¹⁸⁵

Det er vanskelig å forklare nedgangen i den teoretisk-metodiske aktivitet på 2010-tallet. Dette skyldes først og fremst nærheten i tid. Min tilnærming til forklaring har i stor grad gått ut på å se utviklingen i tidsskriftene i lys av bredere historiografiske tendenser. Som Ryymin mfl. har påpekt, er det imidlertid få som har hatt som sitt fremste mål å utforske hovedtendenser i historievitenskapen etter årtusensskiftet.¹⁸⁶ Hvilke historiografiske tendenser som har gjort seg gjeldende på 2010-tallet, er altså et utfordrende spørsmål. Ettersom historiefagets tematiske, teoretiske og metodiske pluralisering i lys av impulsene fra postmodernismen/den språklige vendingen har blitt trukket frem som forklaringsfaktor i forbindelse med den store aktiviteten på 1990- og 2000-tallet, kan det være nærliggende å stille spørsmål ved om denne pluralisering har blitt borte. Det er imidlertid lite som tyder på at dette er tilfellet; Ryymin mfl. har

¹⁷⁸ Melve, «Vitenskapsfilosofi, historieteori og metode hos Munch», 9-36.

¹⁷⁹ Thue, «Seips metodologiske modernisme», 97-131; Thue, «En modernist krysser sitt spor», 209-244.

¹⁸⁰ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015», 130-169.

¹⁸¹ Førland, «Venstresiden, Sovjetunionen og objektivismens fall», 521-546; Tjelmland, «Objektivitet, vitenskap og politikk», 81-91; Fulsås, «Om forskjellen mellom hermeneutikk og propaganda», 93-95.

¹⁸² Minken, «Kontekst og historisering», 133-146; Sandmo, «Svar til Anne Minken», 147-154.

¹⁸³ Tvedt, «Om metodologisk nasjonalisme og den kommunikative situasjonen», 490-510.

¹⁸⁴ Jensen, «At handle i tid og rum: Et sosialkonstruktivistisk historiebegrep», 197-233.

¹⁸⁵ Jørgensen, «Ahistorisk historieskriving. En designhistorisk problematik», 292-303.

¹⁸⁶ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015», 132.

eksempelvis påpekt, på bakgrunn av en analyse av norske doktoravhandlinger i historie publisert innenfor tidsrommet 1969-2015, at «historiefagets variasjonsbredde [har] økt betydelig fra 1970, både med tanke på saksområder som studeres, teoretiske tilnærminger som anlegges og til dels også metodene tas i bruk i avhandlingene».¹⁸⁷ Her er det altså snakk om en mer eller mindre kontinuerlig utvikling. Samme forfattere skrev riktignok også om en «ny-empirisme» som siden midten av 2000-tallet har vokst frem som en reaksjon mot «den påtagelige konstruktivistiske tendensen som hadde gjort seg gjeldende».¹⁸⁸ Dette kan muligens bidra til å forklare nedgangen i den teoretisk-metodiske aktivitet. Historiefaget er fortsatt pluralisert, men de nye perspektivene har kanskje mistet litt av sitt kritiske, diskusjonsskapende potensial. Erling Sandmo skrev eksempelvis, i 2010, at redskaper fra teoretiske retninger som gjerne ble karakterisert som «postmoderne», for eksempel diskursanalyse, nok hadde blitt historikernes metodiske allemannseie, mens de teoretiske implikasjonene som metodene i utgangspunktet kunne ha for forståelsen av fortiden og historieskrivingen, ble marginalisert.¹⁸⁹

2.7 Delkonklusjon

Analysen som er presentert i dette kapittelet, har vært orientert mot to målsetninger. På den ene siden har jeg forsøkt å etablere en oversikt over den kvantitative utviklingen med hensyn til antallet teoretisk-metodiske innlegg i de aktuelle tidsskriftene, fordelt over de ulike tiårene mellom 1945-2020. På den andre siden har jeg forsøkt å forklare denne utviklingen. Noen generelle konklusjoner kan trekkes. I første omgang kan det konstateres at det har blitt publisert klart flere teoretisk-metodiske innlegg i norsk HT sammenlignet med dansk HT: i det norske tidsskriftet har jeg identifisert til sammen 115 innlegg innenfor det gjeldende tidsrom, mens tallet for dansk HT er 63. I neste omgang kan det strekes opp en generell kurve som i stor grad er representativ for utviklingen i begge tidsskriftene: forekomsten av teoretisk-metodiske innlegg var lav de første tiårene etter krigen. 1970-tallet representerte et første vendepunkt, da antallet innlegg økte markant, mens 1990-tallet markerte et andre vendepunkt, da antallet økte ytterligere. 2000-tallet var preget av kontinuitet, mens 2010-tallet derimot representerte et tredje vendepunkt, da antallet sank drastisk. Den klareste forskjellen kan spores på 1980-tallet, hvor det var en ytterligere økning i norsk HT, og en ganske vesentlig nedgang i det danske tidsskriftet. Således var også vendepunktet på 90-tallet mer markant i dansk HT.

¹⁸⁷ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015», 157.

¹⁸⁸ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015», 152.

¹⁸⁹ Sandmo, «Hvordan det egentlig var», 9-21.

Jeg har forsøkt å forklare denne utviklingen med henvisning til historiografiske tendenser og den interne utviklingen i tidsskriftene. Det lave antallet frem mot 1970 kan sees i sammenheng med den empiristiske tendensen i de respektive historiefagene. Vendepunktet på 70-tallet kan i neste omgang sees i lys av innflytelsen fra samfunnsvitenskapene og marxismen, som representerte en utfordring mot den empiristiske tendensen. Særlig i norsk HT ble problemstillinger tilknyttet den «nye» samfunnsvitenskapelig-orienterte og/eller marxistisk-inspirerte historieskrivingen diskutert, mens de danske innleggene i større grad kan sees i tilknytning til en større forskningshistorisk debatt som foregikk i det danske historiemiljøet på 70-tallet. Den motsatte tendensen på 1980-tallet, med økning i norsk HT og nedgang i dansk HT, kan herunder forklares med utgangspunkt i en tiltakende pluralisering og fragmentering, som hadde begynt å gjøre seg gjeldende allerede på 70-tallet. I norsk HT kan økningen sees i lys av den tematiske, teoretiske og metodiske pluralisering, ettersom store deler av fokuset ble rettet mot ulike binstrekshistorier. I dansk HT kan nedgangen forklares med henvisning til at en lignende pluralisering gav seg utslag i en større institusjonell fragmentering, der de nye perspektivene først og fremst ble diskutert i andre, mer spesialiserte tidsskrift, slik som *Fortid og Nutid* og *Den jyske historiker*. I Norge beholdt HT plassen som det fremste organ for historievitenskapelige forskning, uten større konkurranse fra rivaliserende, spesialiserte tidsskrift. I denne sammenheng er det symptomatisk at den formelle utviklingen innad i tidsskriftene også beveget seg i motsatt retning; der norsk HT introduserte nye rubrikker for teoretisk-metodisk diskusjon, ble 'teori og metode'-rubrikken fjernet fra dansk HT. Vendepunktet på 1990-tallet og kontinuiteten på 2010-tallet kan i neste omgang sees i sammenheng med en videre pluralisering, tilknyttet teoretiske og metodiske perspektiver fra postmodernismen/den språklige vendingen. Avslutningsvis kan nedgangen på 2010-tallet muligens forstås i lys av at de nye impulsene har mistet litt av sin kritiske brodd, og at flere historikere har vendt seg mot en «ny»-empirisme.

Kapittel 3: Kjønnsmessig og tematisk kategorisering av innleggene

I forrige kapittel ble tidsskriftene analysert på bakgrunn av én kategori eller variabel; *antall* teoretisk-metodiske innlegg. De empiriske funnene som fremkom av denne analysen, gir imidlertid begrensede svar. Ser vi eksempelvis mot Melves analyse av utviklingen i norsk HT, finner vi at han som nevnt benytter seg av fire analytiske kategorier eller variabler: kjønn, historisk periode for undersøkelsen, den romlige plasseringen av undersøkelsen og saksområde/tema.¹⁹⁰ Vårt kildemateriale kan på tilsvarende måte analyseres med utgangspunkt i flere kategorier. Det er imidlertid klart at det vil være mindre fruktbart å overføre samtlige av Melves kategorier på vårt kildemateriale, da variabler som 'historisk periode' og 'romlig plassering for undersøkelsen' sannsynligvis er mindre relevante i forbindelse med innlegg som diskuterer teoretisk-metodiske spørsmål. Forfatterens kjønn og saksfelt/tema i innleggene er imidlertid begge av interesse; en analyse av disse variablene kan gi oss informasjon om *hvem* som har diskutert, samt mer spesifikk oversikt omkring *hva* som har blitt diskutert – foruten at temaene overordnet sett kan karakteriseres som teoretisk-metodiske. Kildematerialet kan således analyseres med utgangspunkt i to nye kategorier/variabler: kjønn og saksfelt/tema. I første omgang ser jeg nærmere på kjønnskategorien, før fokuset deretter flyttes videre mot tema.

3.1 Kjønn

En oversikt over kildematerialet med utgangspunkt i kjønn, viser at menn har dominert de teoretisk-metodiske innleggene i begge tidsskriftene, om enn i ulik grad. I norsk HT er 101 av 115 innlegg forfattet av menn, mens tolv er forfattet av kvinner. De to resterende innleggene har både mannlige og kvinnelige forfattere. I dansk HT er 43 av 63 innlegg ført i pennen av mannlige forfattere, mens 18 er skrevet av kvinner. Også her finnes to innlegg som har både mannlige og kvinnelige forfattere. Disse dataene forteller oss som nevnt at det primært er mannlige historikere som har beskjeftiget seg med teoretisk-metodiske spørsmål i begge tidsskriftene, men forskjellen er likevel markant mellom dem: i norsk HT har kun 9,6% av

¹⁹⁰ Melve, «Mellom konservatisme og nyskaping», 316.

innleggene kvinnelig forfatter, mens 28,6% av de danske innleggene er ført i pennen av kvinner.¹⁹¹

Kjønnsvariabelen kan herunder settes inn i et tidsperspektiv. Innenfor dette perspektivet er det interessant å se nærmere på hvordan innleggene med kvinnelig forfatter fordeler seg over de ulike tiårene. Om vi ser bort fra innleggene med både mannlig og kvinnelig forfatter, representerer Ida Bloms «Kvinnehistorie – ledd i historieforskningen og ledd i kvinneforskningen», publisert i 1985, det første teoretisk-metodiske innlegget forfattet av en kvinne i norsk HT.¹⁹² I 1985 og 1986 ble det publisert ytterligere to teoretisk-metodiske innlegg med kvinnelig forfatter, hvilket gjør andre halvdel av 1980-tallet til oppstartsperioden for kvinnelige bidrag i tilknytning til det som i denne oppgaven har blitt definert som teoretisk-metodiske spørsmål. Det mest tallrike tiåret er imidlertid 1990-tallet, med totalt fem innlegg forfattet av kvinner. 2000-tallet rommer i neste omgang tre innlegg, mens 2010-tallet rommer ett innlegg med kvinnelig forfatter. De to innleggene med både kvinnelig og mannlig forfatter, ble publisert i henholdsvis 1976 (Eva Österberg) og 2019 (Astri Andresen).

I dansk HT ble det første teoretisk-metodiske innlegget forfattet av en kvinne publisert allerede i 1947/1949, og dette utgjør således det eldste innlegget i analysen. Heretter følger et relativt stort tomrom frem mot andre halvdel av 70-tallet, hvor det ble publisert tre innlegg med kvinnelig forfatter, alle skrevet av Inga Floto. I denne sammenheng bør det riktignok påpekes, som analysen ovenfor viste, at perioden fra 1945 og frem mot 1970-tallet var relativt fattig når det gjelder teoretisk-metodiske innlegg generelt, og det er således bare syv innlegg som ligger mellom Friis' innlegg i 1947/1949 og Flotos første bidrag i 1978. På 1980-tallet sank antallet innlegg skrevet av kvinner til ett, før kurven nådde sitt høyeste punkt på 1990-tallet, hvor syv teoretisk-metodiske innlegg hadde kvinnelig forfatter. Også 2000-tallet var relativt tallrikt, med fem kvinnelige bidrag, fire av dem forfattet av Dorthe Gert Simonsen. På 2010-tallet ble det i neste omgang publisert ett innlegg med kvinnelig forfatter. De to innleggene med både mannlig og kvinnelig forfatter ble begge forfattet på 2000-tallet, og inkluderte Anne Løkke og Tea Christensen.

Sammenligner vi tidsskriftenes utvikling i tilknytning til kjønnsvariabelen, finner vi at utviklingen følger noenlunde samme kurve. Til tross for at det er publisert klart flere teoretisk-metodiske innlegg forfattet av kvinner i dansk HT sammenlignet med det norske tidsskriftet, er

¹⁹¹ Prosentutregningen tar utgangspunkt i innleggene som kun har kvinnelig forfatter.

¹⁹² Blom, «Kvinnehistorie – ledd i historieforskningen og ledd i kvinneforskningen», 414-424.

1990-tallet det mest tallrike tiåret i begge tidsskriftene, etterfulgt av 2000-tallet. Denne kurven reflekterer dessuten den generelle tendensen vi fant i analysen av det totale antallet teoretisk-metodiske innlegg fordelt over de ulike tiårene, hvor 1990- og 2000-tallet altså representerte høydepunktet i begge tidsskriftene. Den tilsynelatende mest markante forskjellen mellom dem, foruten at det overordnet sett er publisert klart flere innlegg med kvinnelig forfatter i dansk HT, er således at kvinnelige historikere tidligere, på 1940-tallet og spesielt på 1970-tallet, begynte å skrive teoretisk-metodiske innlegg i dansk HT, mens kvinnelige bidrag i norsk HT lot vente på seg til midten av 80-tallet.

Det foreligger imidlertid også en tydelig forskjell mellom de respektive tidsskriftene dersom fokuset rettes mot hvilke saksfelt/tema som har vært gjenstand for de kvinnelige historikernes innlegg. Denne variabelen vil som nevnt bli drøftet mer inngående nedenfor, men det er hensiktsmessig å trekke den inn allerede her. I norsk HT kan syv av innleggene, altså over halvparten, knyttes til temaet 'kvinnehistorie'. Disse innleggene utgjør herunder de første syv teoretisk-metodiske innleggene som ble forfattet av kvinner, alle publisert innenfor tidsrommet 1985-1996. De resterende fem innleggene, publisert innenfor tidsrommet 1996-2000, kan på sin side knyttes til temaer som 'biografi og historie', 'kildekritikk, kilder og metoder', 'historie og tverrfaglighet' og 'ulike bindestrekshistorier'.

I dansk HT er situasjonen annerledes. For det første er temaene som tas opp flere, om enn så vidt; der innleggene i norsk HT grovt sett kunne fordeles på fem ulike tema, kan innleggene i dansk HT fordeles på seks. Dette skulle riktignok bare mangle, all den tid det kvantitativt sett er publisert flere innlegg av kvinnelige forfattere i dansk HT. For det andre, og mye mer oppsiktsvekkende enn det første poenget, kan tilsynelatende ingen av de teoretisk-metodiske innleggene i dansk HT knyttes til kvinnehistorie som tema. Flertallet av innleggene kan her knyttes til de to tematiske kategoriene 'postmodernismen/den språklige vendingen' og 'den historiske biografien'. Førstnevnte kategori dekker fire innlegg, mens sistnevnte rommer syv. De resterende innleggene kan knyttes til temaer som 'historieforskningens historie', 'historiefilosofi', og 'ulike bindestrekshistorier'.

3.2 Tema/saksfelt

Den neste kategori/variabel som skal analyseres, er 'tema/saksfelt'. Begrunnelsen for at dette er en interessant kategori å se nærmere på, er at vår analytiske kategori 'teori-metode-historiografi', som ble etablert i kapittel 1 og anvendt i forbindelse med oversikten i kapittel 2,

innbefatter flere ulike aspekter. Tematisk tendens ble riktignok diskutert gjennomgående i kapittel 2, i forbindelse med forklaring av den kvantitative utviklingen. I det følgende vil jeg forsøke å konkretisere og skape oversikt over de ulike temaene som ble diskutert. Det virker således hensiktsmessig å etablere et knippe nye (under)kategorier tilknyttet en tematisk inndeling av de utvalgte innleggene.

Lignende fremgangsmåter, hvor et empirisk materiale analyseres på bakgrunn av tematiske kategorier, kan spores i moderne norsk historieforskning. I den tidligere nevnte analysen av den norske historievitenskapens utvikling med utgangspunkt i godkjente doktoravhandlinger, opererer Ryymin mfl. med et sett av 13 kategorier for tema/saksfelt.¹⁹³ Det samme gjør Melve i sin analyse av norsk HT.¹⁹⁴ I forbindelse med refleksjoner omkring kategorisering av kildematerialet, påpeker forfatterne at de i utgangspunktet ønsket å anvende de samme kategoriene for tema- eller saksområde som er brukt i svenske analyser av lignende kildemateriale. Dette begrunnes herunder i et mål om å skape et fruktbart utgangspunkt for sammenligninger av utviklingstrekk over landegrensene.¹⁹⁵ Ordlyden i disse refleksjonene gir tilsynelatende inntrykk av at det er ønskelig å operere med allerede etablerte sett av kategorier dersom det er mulig. Av åpenbare grunner kan imidlertid ikke disse kategoriene approprieres for denne analysen, ettersom teoretiske, metodiske og historiografiske refleksjoner inngår i en egen, større kategori hos de nevnte forfatterne. I lys av dette fremstår det som nødvendig å etablere egne kategorier, tilpasset denne undersøkelsen.

I forbindelse med utarbeidelsen av et sett tematiske kategorier står vi overfor en utfordrende problemstilling: Hvilke kategorier skal vi anvende i undersøkelsen? Én potensiell innfallsvinkel kunne være å ta utgangspunkt i de inndelingene vi har gjort rede for vedrørende teori-, metode- og historiografibegrepet. Da ville kategoriene eksempelvis kunne være 'historieteorier', 'vitenskapsteoretiske dimensjoner ved historieforskningen', 'ulike metoder', og 'ulike former for historieskriving'. Disse kategoriene er imidlertid tilknyttet et begrepsapparat som i mindre grad virker å være anvendt verken i den historiografiske forskningslitteraturen eller i det utvalgte kildematerialet. Således fremstår det nødvendig å forsøke en annen tilnærming.

I forbindelse med den tematiske kategorisering av kildematerialet i den ovenfor nevnte analysen av doktorgradsavhandlinger, skriver forfatterne at de la vekt på det doktorandene selv skrev om

¹⁹³ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015 belyst gjennom doktoravhandlinger», 130-166.

¹⁹⁴ Melve påpeker i analysen av HT at de tematiske kategoriene er hentet fra «Hovedtendenser i norsk historievitenskap», noe som knapt er overraskende all den tid han også er medforfatter her.

¹⁹⁵ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap», 137.

plassering innenfor saksområder.¹⁹⁶ Herunder påpekes det riktignok at ettersom bare et mindretall av doktorandene tok opp dette, er det i de fleste tilfeller forfatterne av analysen som har foretatt kategoriseringene. Melve er inne på noe av det samme i analysen av norsk HT når han skriver at forfatterens selvkategorisering har blitt tillagt stor vekt, men at der slike mangler har tematisk tendens i artikkelen vært utslagsgivende.¹⁹⁷ På bakgrunn av dette vil det tilsynelatende være fruktbart å etablere kategorier som til en viss grad kan reflektere såkalte selvkategoriseringer som kan leses ut av kildematerialet, eksempelvis med utgangspunkt i titler og innledninger.¹⁹⁸ Som i begge de nevnte analysene vil det imidlertid være nødvendig, i tilfeller der selvkategorisering vanskeligere kan spores, å selv foreta kategoriseringen. Kategoriene jeg har valgt å etablere kan presenteres som følgende:

Tabell 1: Tematiske kategorier

Tematiske kategorier	Norsk HT	Dansk HT
Postmodernismen/den språklige vendingen	18	10
Historieforskningens historie	15	8
Kildekritikk, kilder og metoder	15	4
Historie og tverrfaglighet	16	1
Biografi og historie	2	12
Marxisme	6	1
Historisk forklaring	7	0
Vitenskap og politikk	4	0
Historieformidling	0	3
Historiebegrepet	0	5
Paradigmeteori	0	3
Historiefilosofi	0	2
Historiefagets ontologi	0	2
Ulike bindestrekshistorier*	32	11
Totalt	115	63

¹⁹⁶ Ryymin mfl., «Hovedtendenser i norsk historievitenskap», 138.

¹⁹⁷ Melve, «Mellom konservatisme og nyskaping»

¹⁹⁸ Ryymin mfl. understreker at de tok utgangspunkt i tittel, innledning, disposisjon og konklusjon for å kategorisere doktorgradene.

Tabell 2: Ulike bindestrekshistorier

Ulike bindestrekshistorier*	Norsk HT	Dansk HT
Kulturhistorie	2	2
Økonomisk historie	2	2
Teknologihistorie	3	1
Globalhistorie	1	1
Kvinnehistorie	9	0
Mentalitetshistorie	3	0
Hverdagshistorie	3	0
Byhistorie	2	0
Sosialhistorie	2	0
Øvrige felt	5	0
Kunsthistorie	0	2
Mikrohistorie	0	1
Lokalhistorie	0	1
Transnasjonal historie	0	1
Totalt	32	11

Som det fremgår av ‘tabell 1’ har jeg i utgangspunktet fordelt innleggene over 15 ulike tematiske kategorier. Den mest omfangsrike av disse kategoriene er imidlertid ‘ulike bindestrekshistorier’, som rommer innlegg med til dels svært ulik tematikk. Spennvidden innenfor denne kategorien er derfor forsøkt belyst i tabell 2. I det følgende vil jeg først se nærmere på de ulike tematiske kategoriene i tabell 1, før jeg deretter ser nærmere på de ulike underkategoriene i tilknytning til den tematiske kategorien ‘bindestrekshistorier’.

3.2.2 De tematiske kategoriene

Antallet tematiske kategorier er som nevnt begrenset til 15. Til tross for at dette antallet kan betraktes som relativt høyt, må kategoriene likevel anses som åpne, her forstått som at en og samme tematiske kategori kan romme innlegg som på mange måter skiller seg fra hverandre. Videre er det slik at grensene mellom de tematiske kategoriene i utgangspunktet er flytende.

Det vil si at enkelte av innleggene med fordel kunne blitt plassert innenfor flere av de ulike kategoriene. Jeg har likevel valgt å knytte hvert av innleggene til én bestemt tematisk kategori, som vist i tabell 1. Begrunnelsen for dette er at den tematiske fordelingen på denne måten fremstår mer oversiktlig. Med disse aspektene avklart, hva kan den tematiske kategoriseringen fortelle oss om likheter og forskjeller mellom den teoretisk-metodiske aktivitet i de aktuelle tidsskriftene?

Det mest diskuterte tema i begge tidsskriftene er 'postmodernismen/den språklige vendingen'. Den doble betegnelsen er utledet fra forskningslitteraturen, hvor begrepene «postmodernisme» og «den språklige vendingen» ofte brukes i sammenheng.¹⁹⁹ Dette er den eneste kategorien som tilsynelatende fremstår dekkende overfor et tosifret antall innlegg i begge tidsskriftene. Slik jeg ser det, kan totalt 28 innlegg - 18 i norsk HT og 10 i dansk HT - plasseres innenfor denne kategorien. I norsk HT finnes innleggene som omhandler postmodernismen/den språklige vendingen innenfor tidsrommet 1993-2017. I dansk HT finnes innleggene tilknyttet tilsvarende tematikk innenfor perioden 1991-2002. Et kjennetegn ved denne kategorien er dessuten at svært mange av innleggene er del av debatter. I norsk sammenheng kan ti av innleggene knyttes til én debatt, nemlig den tidligere nevnte «sannhetsdebatten». Denne utspilte seg mellom 1998-2001 og omfattet innlegg av seks ulike forfattere. I dansk HT kan syv av innleggene knyttes til en lignende debatt, som gikk for seg mellom 2001-2002, og som inkluderte innlegg fra tre ulike forfattere. Det er således relativt stor tematisk likhet blant innleggene i denne kategorien, da mange av dem omhandler mer eller mindre det samme fenomenet eller problemkomplekset.

Det nest mest diskuterte tema er 'historieforskningens historie'. Innleggene som er plassert i denne kategorien er kjennetegnet av at de tar form som historiografiske analyser av historieforskningens overordnede historie – med fokus på generelle tendenser eller fagets fremste premissleverandører og normsettere. Denne kategorien rommer til sammen 23 innlegg; 15 i norsk HT og åtte i dansk HT. I det norske tidsskriftet finnes innleggene fordelt over perioden 1970-2019, altså nesten hele det aktuelle tidsrommet. I det danske tidsskriftet er innleggene fordelt over perioden 1975-1996. I motsetning til den første kategorien, kan færre av innleggene vedrørende historieforskningens historie knyttes til sammenhengende debatter i de respektive tidsskriftene.

¹⁹⁹ Se eksempelvis Melve, *Historieskriving frå antikken til i dag*, 222-231 og Iggers, *Historiography in the 20th century*, 97-134.

De to ovenfornevnte kategoriene er de eneste tematiske kategoriene som dekker et relativt stort antall innlegg i begge tidsskriftene. Foruten disse er det to omfangsrike kategorier i norsk HT. Den første er 'kildekritikk, kilder og metoder', som er ment å dekke innlegg vedrørende kildekritikk, ulike kildetyper og ulike metoder. I norsk HT kan 15 innlegg plasseres innenfor denne kategorien, og disse ble publisert i tidsrommet 1999-2016. Seks av dem kan knyttes til debatten om kildebegrepet på begynnelsen av 2000-tallet, men her finnes også innlegg om muntlige kilder, litteratur som kilde, bilder som kilde og komparativ metode. I dansk HT kan fire av innleggene plasseres innenfor denne kategorien. I likhet med norsk HT finner vi innlegg om muntlige kilder og historiske bilder, samt mer substansielle kritikker av den klassiske kildekritikken. Den andre omfangsrike kategorien i norsk HT er 'historie og tverrfaglighet', som er ment å dekke innlegg vedrørende tverrfaglige aspekter ved historieforskningen, og kanskje særlig i forbindelse med samfunnsvitenskapene. I norsk HT kan 16 innlegg plasseres innenfor denne kategorien, og disse ble publisert innenfor tidsrommet 1971-2006. Dette gjelder blant annet debatten(e) om teori, modeller og empiri på 1970-tallet, men her finnes også innlegg om historisk antropologi, historiefagets identitet og samfunnsvitenskapelige tenkere som Max Weber og Pierre Bourdieu. I dansk HT har jeg bare plassert ett innlegg innenfor denne kategorien: Povl Bagges «Historie og de andre samfunnsvitenskaper».

I dansk HT finner vi én omfangsrik kategori foruten de to førstnevnte, nemlig 'historie og biografi'. Denne rommer innlegg som omhandler biografisjangerens plass i historiefaget. I dansk HT kan tolv innlegg plasseres innenfor denne kategorien, og disse ble publisert innenfor tidsrommet 1991-2009. Ti av dem er herunder del av den tidlige nevnte biografi- og relevansdebatten, som gikk for seg mellom 1992-1997. I norsk HT finnes derimot bare to innlegg vedrørende dette tema, begge publisert i 2002.

Blant øvrige tematikker i norsk HT finner vi 'marxisme', 'historisk forklaring' og 'vitenskap og politikk'. Alle disse tematikkene har vært gjenstand for debatt: Marxisme ble debattert på 1970-tallet, historiske forklaringer på 2000-tallet, og vitenskap og politikk på 2010-tallet. I dansk HT finnes ett innlegg vedrørende marxisme, mens de to andre tematikkene derimot ikke har blitt diskutert. Blant øvrige tematikker i dansk HT finner vi derimot 'historiebegrepet', 'historieformidling', 'paradigmatheori', 'historiefilosofi' og 'historiefagets ontologi'. Både historiebegrepet og historiefagets ontologi var gjenstand for debatt på 2000-tallet, mens historieformidling var et sentralt tema på 1990-tallet. Paradigmatheori ble drøftet på 70- og 80-tallet, og det samme gjelder historiefilosofi. Ingen av disse temaene har blitt diskutert i det norske tidsskriftet.

32 innlegg i norsk HT og 11 i dansk HT kan imidlertid knyttes til kategorien 'ulike bindestrekshistorier'. Innenfor denne kategorien finner vi innlegg som omhandler et vidt spekter av såkalte «bindestrekshistorier», som vist i tabell 2. I norsk HT har ulike bindestrekshistorier blitt behandlet innenfor nesten hele det aktuelle tidsrom, fra Ottar Dahls og Edvard Bulls innlegg om sosialhistorie på 50- og 60-tallet, til Arnved Nedkvitnes innlegg om «den nye» kulturhistorien i 2008. Nesten samtlige av innleggene ble imidlertid publisert på 1980- og 1990-tallet (29 av 32). For det danske tidsskriftets vedkommende er også kategorien gjennomgående innenfor hele det aktuelle tidsrom: fra Astrid Friis' innlegg om økonomisk historie i 1947/1949-årgangen til Mirjam Gelfer Jørgensens innlegg om kunsthistorie i 2012. Her ble store deler av innleggene publisert på 2000-tallet (7 av 11).

Enkelte av de ulike bindestrekshistoriene har blitt behandlet i begge tidsskriftene. Dette gjelder kulturhistorie, økonomisk historie, teknologihistorie og globalhistorie. Blant bindestrekshistoriene som kun er behandlet i norsk HT finner vi kvinnehistorie, mentalitetshistorie, hverdagshistorie, byhistorie, sosialhistorie og det jeg har valgt å kalle 'øvrige felt', som innbefatter felt som utenrikspolitisk historie og ikke-europeisk historie. Blant disse må det legges særlig vekt på kvinnehistorie, som har utgjort tema i hele ni innlegg, og som har vært gjenstand for både debatt og historiografiske siktemål. Blant bindestrekshistoriene som kun er behandlet i dansk HT finner vi derimot kunsthistorie, mikrohistorie, lokalhistorie og transnasjonal historie.

3.3 Delkonklusjon

I dette kapittelet har jeg gjennomført en kortere analyse av de teoretisk-metodiske innleggene basert på kategoriene 'kjønn' og 'tema'. Analysen har gitt grunnlag for å trekke noen generelle konklusjoner. Analysen av kjønnsvariabelen har vist at det er klart flere teoretisk-metodiske innlegg med kvinnelig forfatter i dansk HT sammenlignet med det norske tidsskriftet (18 mot 11). Prosentandelen er således vesentlig høyere i dansk HT (28,6% mot 9,6%). I norsk HT kan nesten samtlige innlegg sees i sammenheng med én tematikk: kvinnehistorie. I det danske tidsskriftet er det derimot en større tematisk spennvidde hos de kvinnelige forfatterne, men mange av innleggene kan dog knyttes til enten relevans- og biografidebatten eller debatten omkring postmodernismen/den språklige vendingen. Sistnevnte tema er dessuten det mest diskuterte tema i begge tidsskriftene, etterfulgt av det jeg har valgt å kalle 'historieforskningens historie'. Foruten disse to tema er det ingen tematikker som har vært gjenstand for utbredt

diskusjon i *begge* tidsskriftene. I norsk HT har det vært stort fokus på det jeg har valgt å kalle ‘historie og tverrfaglighet’ og ‘kildekritikk, kilder og ulike metoder’. I dansk HT har det derimot vært utbredt fokus på ‘biografi og historie’. I begge tidsskriftene, men spesielt i norsk HT, har det dessuten vært en tydelig orientering mot ulike bindestrekshistorier – i norsk HT først og fremst på 1980- og 90-tallet, i dansk HT på 2000-tallet.

Den tematiske kategoriseringen danner på mange måter et fruktbart utgangspunkt for den videre analysen. Etersom det er ‘postmodernismen/den språklige vendingen’ og ‘historieforskningens historie’ som utgjør de to største tematiske kategoriene, er det disse jeg vil rette fokus på i det følgende. Målet vil være å dykke dypere ned i hvordan diskusjonene omkring disse tematikkene har tatt form i de respektive tidsskriftene. Der analysen så langt har bidratt til å gi noen svar på spørsmålene om *hvem* som har diskutert og *hva* som har blitt diskutert, vil de påfølgende kapitlene forsøke å gi grundigere svar på spørsmålet om *hvordan* det har blitt diskutert. Hvilke perspektiver, eller posisjoner, er det som har blitt fremmet i de respektive tidsskriftene? I kapittel 4 ser jeg nærmere på diskusjonen omkring ‘historieforskningens historie’. I kapittel 5 ser jeg nærmere på diskusjonen omkring ‘postmodernismen/den språklige vendingen’.

Kapittel 4: ‘Historieforskningens historie’

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på den teoretisk-metodiske diskusjon tilknyttet det jeg har valgt å kalle ‘historieforskningens historie’. Innleggene som er plassert i denne kategorien, er som tidligere nevnt kjennetegnet av at de tar form som historiografiske analyser av historieforskningens overordnede historie, med fokus på generelle tendenser eller fagets fremste premissleverandører og normsettere. Som vist i kapittel 3, er dette den nest største tematiske kategori: den rommer 15 innlegg i norsk HT, og 8 i dansk HT. I norsk HT er innleggene fordelt over perioden 1970-2016. I dansk HT er innleggene derimot fordelt innenfor tidsrommet 1975-1996. Jeg vil derfor i hovedsak se nærmere på innleggene som ble publisert på 70-, 80- og 90-tallet, ettersom det er her vi finner det mest fruktbare sammenligningsgrunnlaget.

Kapittelet får herunder en firedelt struktur. I første omgang gjør jeg nærmere rede for begrepet ‘historieforskningens historie’, som ligger til grunn for den tematiske kategorien. I denne sammenheng drøfter jeg dessuten ulike analytiske kategorier som kan anvendes i analysen av innleggene. I neste omgang ser jeg nærmere på innleggene som ble publisert på 70-, 80- og 90-tallet, hvor hvert tiår utgjør en egen bolk i analysen.

4.1 ‘Historieforskningens historie’ – en utdypelse av begrepet

Begrepet som ligger to grunn for kategorien ‘historieforskningens historie’, er avledet av den definisjonen av historiografibegrepet som er formulert av Bernard Eric Jensen: «I historiografi analyseres og bearbejdes, hvorledes faghistorisk forskning og fremstilling har artet sig på forskellige tidspunkter og i forskellige socio-kulturælle sammenhænge».²⁰⁰ Historiografi, i tråd med denne definisjonen, omfatter altså historieforskningens historie etter vitenskapeliggjøringsprosessen på 1800-tallet. Jeg har tidligere argumentert for at det vil være mulig å skille mellom minst tre ulike typer historiografi i tråd med denne definisjonen. Den første typen er orientert mot historieforskningen omkring spesifikke realhistoriske tematikker, og slike historiografiske analyser har ikke blitt inkludert i denne oppgaven. Den andre formen er innrettet mot historiografiske forskningsfelter, eksempelvis sosialhistorie, kvinnehistorie eller mikrohistorie. Slike innlegg tar form som historiografiske analyser av det jeg har valgt å

²⁰⁰ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status», 86.

kalle bindestrekshistorier, og disse innleggene har følgelig blitt plassert under kategorien 'ulike bindestrekshistorier'.

Den tredje varianten er i større grad orientert mot historieforskningens overordnede utvikling. Etter mitt syn kan slike innlegg være orientert mot to ulike undersøkelsesobjekter: gjennomgripende tendenser, eller fagets fremste premissleverandører og normsettere. Det er denne tredje formen for historiografiske analyser som ligger til grunn for kategorien 'historieforskningens historie'. Samtlige av innleggene jeg skal se nærmere på i dette kapitlet, er altså orientert mot enten en eller flere fremtredende historikere, eller overgripende tendenser i historiefaget.

I forbindelse med hvordan disse innleggene skal analyseres, vil jeg i hovedsak se nærmere på to aspekter: metodisk innfallsvinkel og målsetning. Med «metodisk innfallsvinkel» sikter jeg til de ulike innfallsvinklene historikerne velger, eller drøfter, i analysen. Et sentralt poeng i denne sammenheng, er at den metodiske innfallsvinkelen kan være mer eller mindre eksplisitt formulert. Med «målsetning» bygger jeg på Bernard Eric Jensens skille mellom *beskrivende historiografi* og *inngripende historiografi*.²⁰¹ Den beskrivende historiografi gir en analyse og fremstilling av deler av historieforskningens og -formidlingens historie, men uten at den kobles sammen med overveielser av fagets aktuelle forhold og muligheter. Den inngripende historiografi gir derimot ikke kun en fremstilling av deler av fagets historie, men søker samtidig å bidra til de løpende overveielser over fagets tilstand og fremtidige profil. Myhre skiller på tilsvarende måte mellom historiografiske oversikter på denne ene siden, og fagpolitiske program på den andre.²⁰² Slik jeg forstår det, er det altså snakk om et skille mellom i overveiende grad deskriptive tekster, som i hovedsak forsøker å beskrive hvordan historieforskningen *er* eller *var*, og tekster som kombinerer det deskriptive med et normativt siktemål, hvor ambisjonen også er si noe om hvordan historieforskningen *bør være*. Med dette redegjort, kan blikket vendes mot de ulike innleggene.

4.2 1970-tallet

Som sett i kapittel 2, var 1970-tallet kjennetegnet av en utfordring mot den empiristiske tendensen i historiefaget. Både i norsk HT og dansk HT representerte tiåret herunder et vendepunkt med hensyn til den teoretisk-metodiske aktivitet. I norsk HT ble fokuset først og

²⁰¹ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status», 93.

²⁰² Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 7.

fremst rettet mot samfunnsvitenskapelige modeller og den marxistiske historieforståelsen. I det danske tidsskriftet ble fokuset i større grad rettet bakover i tid, mot etableringen av det foreliggende, empiristiske vitenskapsidealet. I lys av dette kan det spores en kvantitativ forskjell mellom de to tidsskriftene i tilknytning til fokuset på historieforskningens historie: i norsk HT ble det publisert tre innlegg vedrørende dette tema, mens det danske tidsskriftet inneholder fire.

4.2.1 Innleggene i norsk HT

De tre innleggene i norsk HT er Edvard Bulls «Historisk vitenskap foran 1970-årene»,²⁰³ Sivert Langholms «Periferi og sentrum i historievitenskapen»²⁰⁴ og Jens Arup Seips «Historieforskningen i fremtiden».²⁰⁵ Samtlige av disse ble publisert i tilknytning til 100års jubileet for HT i 1970.

Et gjennomgripende drøftelsesmoment på tvers av innleggene, var historiefagets fremtid i lys av innflytelsen fra samfunnsvitenskapene. Seip hevdet i sitt innlegg at det kom til å foregå en skjerpet konfrontasjon mellom historiefaget og samfunnsvitenskapene, og da særlig sosiologien. På bakgrunn av en «prognose» over historiefagets fremtidige forskyvninger med hensyn til emneområde, problemstilling og metode, konkluderte han riktignok med at han ikke fryktet at «sosiologene skal rykke inn og overta fortiden på en måte som gjør historikeren i gammel forstand overflødig».²⁰⁶ Bull antydte på lignende vis at historieforskningen på 1970-tallet ville komme inn i et nærmere forhold til de andre samfunnsfagene. Hans prognose – eller ønsketekning, som han kalte det - gikk herunder ut på at den ikke-europeiske verden kom til å spille en større rolle i historieforskningen, og at forskningen omkring «vår egen kulturkrets», som ifølge ham fortsatt ville utgjøre mesteparten av den samlede forskningsinnsatsen i faget, kom til å være preget av tre hovedtendenser: mer intenst studium av de små samfunnsenheterne, av forholdet mellom aldersgrupper, og av mennesker uten makt.²⁰⁷ Langholm tok direkte stilling til Bulls innlegg, og tolket herunder innlegget som en programmatisk erklæring for å frigjøre sosialhistorien fra den politiske historiens dominans. På dette punkt var han enig: «Jeg tror en slik frigjøring vil åpne for store felter av ny og mer differensiert historisk erkjennelse».²⁰⁸

²⁰³ Bull, «Historisk vitenskap foran 1970-årene», 245-259.

²⁰⁴ Langholm, «Periferi og sentrum i historievitenskapen», 260-270.

²⁰⁵ Seip, «Historieforskningen i fremtiden», 271-285.

²⁰⁶ Seip, «Historieforskning i fremtiden», 281.

²⁰⁷ Bull, «Historisk vitenskap foran 1970-årene», 250.

²⁰⁸ Langholm, «Periferi og sentrum i historieforskningen», 265.

Den kan herunder strekes opp et skille i tilknytning til hvorvidt den spådde utviklingen, altså en økt tilnærming mellom historiefaget og andre samfunnsvitenskaper, ble ansett som positiv. Seip var i overveiende grad negativt innstilt overfor den tverrfaglige utviklingen, og skrev om de nye samfunnsvitenskapene at «de vender seg imperialistisk mot historievitenskapen, og forbereder seg på å underlegge seg historievitenskapens tradisjonelle emneområder».²⁰⁹ Bull og Langholm var derimot grunnleggende sett positive overfor denne utviklingen. Bull skrev eksempelvis at «som historikere bør vi i alle fall ikke gå til fortida uten å være orientert om hva samtidsforskerne er opptatt av, hvilke problemer de stiller og hvilke begreper de bruker», og la i denne sammenheng særlig vekt på sosiologene.²¹⁰ Langholm advarte riktignok historikerne mot å bli «offer for sin egen ydmykhet», i den forstand at forholdet til sosiologien ikke nødvendigvis trengte å bli et ensidig mottakerforhold, men at det snarere kunne bli et gjensidig bytteforhold. På den andre siden advarte han mot å rendyrke de tradisjonelle historiske metodene, da dette ville innebære at man måtte velge forskningsfelt etter metodene: «holder vi oss til eldre tiders historie og til politisk elitehistorie i nyere tid, kan vi klare oss langt med de gamle metodene. Vil vi studere økonomisk, sosial og politisk atferdshistorie i nyere tid (de tre siste hundre år), blir vi nødt til å lære noe nytt».²¹¹ Den formen for (sosial)historie som både Bull og Langholm ønsket, krevde altså en tverrfaglig tilnærming.

4.2.2 Innleggene i dansk HT

Blant de fire innleggene i dansk HT fra 1970-tallet, var tre av dem orientert mot Erik Arup. Dette gjelder Jens Manniches «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole: et bidrag til studiet av historieteoretiske synspunkter i Danmark»,²¹² Erik Ladewig Petersens «Omkring Erik Arup: Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning (1885-1955)²¹³ og Inga Flotos «Erik Arup og hans kritikere».²¹⁴ Det fjerde var orientert mot Kristian Erslev. Dette gjelder Inga Flotos «Problematismen af objektiviteten: historieskrivningen og den dokumentariske roman».²¹⁵

I første omgang kan vi vende blikket mot Flotos innlegg om Erslev. Det har vært vanlig å regne Kristian Erslev (1852-1930) som det danske historiefagets grunnlegger. Ved begynnelsen av

²⁰⁹ Seip, «Historieforskningen i fremtiden», 272.

²¹⁰ Bull, «Historievitenskapen foran 1970-årene», 255.

²¹¹ Langholm, «Periferi og sentrum i historieforskningen», 262.

²¹² Manniche, «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole», 39-59.

²¹³ Petersen, «Omkring Erik Arup: Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning (1885-1955)», 138-182.

²¹⁴ Floto, «Erik Arup og hans kritikere», 474-498.

²¹⁵ Floto, «Problematismen af objektiviteten: historieskrivningen og den dokumentariske roman», 113-137.

1900-tallet søkte han å legitimere historiefaget som vitenskap i lys av det positivistiske vitenskapsidealet som hadde vokst frem på andre halvdel av 1800-tallet, og som i stor grad dominerte den vitenskapsteoretiske tenkningen i Europa. Disse bestrebelsene kom i særlig grad til uttrykk gjennom *Historisk Teknik* (1911), hvor Erslev gjorde det klart at det var kildekritikken som skulle sikre historiefagets vitenskapelighet. Med inspirasjon fra både en tysk hermeneutisk-historistisk tradisjon (Droysen) og en fransk-positivistisk tradisjon (Langlois og Segnobos), formulerte Erslev kildekritiske normer og prinsipper for et nordisk publikum. Samme år skrev Erslev imidlertid et større, mer omfattende teoretisk verk, kalt *Historieskriving. Grundlinier til nogle kapitler af historiens teori* (1911). Her forsøkte han å forsvare sitt positivistisk-inspirerte, naturvitenskapelige vitenskapsideal på bakgrunn av et skille mellom historievitenskap og historieskriving. «Historievitenskap» omfattet den kildekritiske prosedyre, altså utsondringen av sikre kjensgjerninger fra kildematerialet, og denne beskjeftigelse ble av Erslev holdt frem som vitenskapelig. «Historieskriving» innebar derimot bestrebelsene på å innordne disse kjensgjerningene i meningsfulle sammenhenger, og ble herunder oppfattet som beslektet med kunsten, og derfor underlagt mindre strenge kriterier enn historievitenskapen.

Av de to verkene, var det utvilsomt *Historisk Teknik* som hadde fått mest oppmerksomhet blant ettertidens historikere. Det var denne asymmetri Inga Floto ønsket å bøte med da hun publiserte «Problematisering af objektiviteten» i 1978. I stedet for å legge fokus på *Historisk Teknik*, som hadde inngått i metodeundervisningen for generasjoner av danske historikere og som derfor hadde vært gjenstand for kritisk diskusjon i flere år, la Floto fokuset på det mer omfattende og kompliserte *Historieskriving*, som ifølge henne «aldrig riktig er blevet værdsat efter fortjeneste, utvilsomt fordi man ved dets fremkomst ikke forstod dets betydning».²¹⁶ Floto ønsket således å introdusere hovedsynspunktene i skriftet, både for å dokumentere spennvidden i Erslevs tenkning om historien, og for å påpeke skriftets «yderst aktuelle karakter også for vor egen situation».²¹⁷ Floto forstod Erslevs skille mellom historievitenskap og historieskriving som et forsøk på å redde det objektivitetsorienterte vitenskapssynet. Hovedargumentet hennes gikk herunder ut på at et slikt skille var uberettiget.

I neste omgang kan vi vende blikket mot de tre innleggene som var fokusert mot Erik Arup. På samme måte som det har vært vanlig å regne Erslev som grunnleggeren av det vitenskapelige historiefaget i Danmark, har det vært vanlig å regne Erik Arup (1876-1951) som den fremste viderefører av arven etter Erslev. Arup beskjeftiget seg i mindre grad eksplisitt med sine

²¹⁶ Floto, «Problematisering af objektiviteten», 114.

²¹⁷ Floto, «Problematisering af objektiviteten», 114.

teoretisk-metodiske synspunkter, som for ettertidens historiografer har måttet spores i ulike avhandlinger, anmeldelser og større realhistoriske verker. Av disse spredte bemerkninger er det imidlertid klart at Arup, i enda større grad enn forgjengeren, var inspirert av det positivistiske vitenskapsidealet til den franske «metodiske skolen», representert ved Langlois og Segnobos. I denne sammenheng gjorde han seg til talsmann for et skille mellom en fransk-kritisk skole, som han selv identifiserte seg med, og en tysk-kritisk skole, innenfor hvilken han plasserte sine meningsmotstandere.

Dette skillet var i hovedsak sentrert omkring et spørsmål om på hvilket kildegrunnlag en bestemt oppfattelse av en eller annen fortidig begivenhet eller tilstand kunne fremsettes; skulle historikeren holde seg innenfor rammene som det overleverte materialet etablerte, eller kunne han gå videre, operere med sine egne begreper, og resonnerer seg frem til hvordan forhold som kildematerialet ikke direkte uttalte seg om, hadde vært?²¹⁸ Arup formulerte sin egen forståelse av dette skillet på følgende måte:

«Den ældre, som man måske kan betegne som den tysk-kritiske skole, kan ikke komme bort fra, at historikeren som grundlag for sin oppfattelse altid må have et samtidigt eller dog primært kildested, hvor netop denne bestemt udtales (...). Den nyere retning mener, at dette ikke er nødvendigt, fordi historikerens arbejde går ud på af de samtidige eller primære kilder gennem kildekritik at utsondre sikre kendsgerninger, ud fra hvilke han skriver sin skildring og danner sig sin oppfattelse af begivenheder og personer, uanset om denne hans oppfattelse allerede er formet i ord i en eller anden af selve de samtidige eller dog primære kilder, hvilket altid vil bero på en tilfældighed, eller ikke».²¹⁹

Ved bruk av kildekritikken kunne historikeren altså, ifølge Arup, utsondre sikre kjensgjerninger som ikke var direkte nedfelt i det historiske kildematerialet. Videre var Arups bestrebelser, på samme måte som hos Erslev, orientert mot hvordan disse kjensgjerningene kunne settes sammen i meningsfulle sammenhenger (synteser). Arup hevdet at det var historikerens plikt å samordne og fremstille de utsondrede sikre kjensgjerninger «i en rimelig og naturlig årsagsforbindelse, uanset om denne er angivet i en samtidig kilde eller ej».²²⁰ Denne samordning måtte ifølge Arup skje ved hjelp av en «diktning», som riktignok inneholdt samtlige av de tilgjengelige kjensgjerninger.

²¹⁸ Manniche, «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole», 39.

²¹⁹ Arup, sitert i Manniche, «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole», 40.

²²⁰ Arup, sitert i Manniche, «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole», 40.

Da Jens Manniche publiserte «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole» i 1975, var det nettopp Arups skille mellom disse to skoler, og de tilhørende tanker om hvordan kjensgjerningene kunne samordnes, som stod i fokus. I første omgang hevdet Manniche at Arups samordning av kjensgjerningene var begrunnet i «bestemte forestillinger om, hvordan tingene henger sammen» - motsatt av Arups egen oppfattelse, som gikk ut på at sammenhengene var naturlige, altså at de gav seg selv.²²¹ Disse forestillingene bestod herunder, ifølge Manniche, av ulike former for lovmessighet i den historiske utvikling. I neste omgang påpekte han at skillet mellom den tysk-kritiske skole og den fransk-kritiske skole var større enn det Arup selv var klar over: «Arups tale om de to skoler, der umiddelbart blot synes at have nogle forskellige oppfattelser af, hvad der er kildekritikkens innhold, afslører sig da ved en nærmere analyse at dække over en modsætning mellem to forskellige videnskapsteoretiske oppfattelser: en tysk overvejende hermeneutisk-historisk oppfattelse og en «fransk» oppfattelse, langt mere domineret af positivistiske synspunkter».²²² Manniche mente altså at Arups sontring mellom de to «skolene» ikke bare viste til en forskjell i metodiske synspunkter, slik Arup selv oppfattet det, men til en langt mer dyptgående forskjell i grunnleggende syn på hva historievitenskapen og dens oppgaver er.

Hos Erik Ladewig Petersen var ambisjonsivået høyere enn hos Manniche; han ville ikke bare gi en historiografisk eller historieteoretisk karakteristikk av Arups forfatterskap, slik Manniche hadde gjort, men bruke Arup som utgangspunkt for en analyse av strukturen i en hel historiografisk tradisjon. I denne sammenheng hentet han inspirasjon fra den såkalte paradigmateteorien. Denne teorien hadde opprinnelig blitt formulert av vitenskapsteoretikeren Thomas Kuhn, i boken *Structure of Scientific Revolutions* (1962). Teorien gikk kort sagt ut på at vitenskapelig utvikling måtte forstås i lys av såkalte «vitenskapelige revolusjoner» og «paradigmeskifter», altså som veksel mellom brudd og kontinuitet snarere enn som en kontinuerlig, kumulativ prosess. Petersen hentet riktignok inspirasjon fra en svensk tilpasning av paradigmebegrepet, formulert av Birgitta Odèn. Han gjorde heller ikke grundig rede for sin anvendelse av paradigmebegrepet, men presenterte i stedet to analyseredskaper: vitenskapssynet og historiesynet.²²³ Petersen argumenterte herunder for at Arup hadde bidratt til å etablere et paradigme i dansk historieforskning.

²²¹ Manniche, «tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole», 49.

²²² Manniche, «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole», 57.

²²³ Petersen, «Omkring Erik Arup», 139: note 4.

Floto kritiserte både Manniche og Peterses analyser. Felles for dem begge, hevdet hun, var et synspunkt om at Arup representerte metodiske holdninger som var vesensforskjellige fra hans samtidige kolleger. Kritikken gikk herunder ut på at «de aksepterer hans skelnen mellom en fransk-kritisk og en tysk-kritisk skole som en kendsgerning – uden at efterprøve, om dette skel faktisk kan gennemføres på materialet».²²⁴ Flotos egen påstand var i denne sammenheng at det ikke var noe avgjørende skille mellom de to skoler, men snarere grads- og temperamentforskjeller, som i den polemiske situasjonen ble forstørret opp til overdrevne proporsjoner.

4.2.3 Sammenligning

Sett i et sammenlignende perspektiv, er det flere forskjeller enn likheter mellom de danske og de norske innleggene på 1970-tallet. To grunnleggende likhetstrekk kan likevel identifiseres. For det første kan samtlige av innleggene sees i lys av tilnærmet samme utgangspunkt: utfordringen mot den empiristiske tendensen i historiefaget. For det andre var samtlige av innleggene i stor grad av inngripende karakter. Historikerne hadde ikke bare som mål å beskrive historieforskningens historie, men også å bidra til de løpende overveielser over fagets tilstand og profil. De hadde med andre ord klart normative siktemål. Dette normative siktemålet var imidlertid ulikt. De danske innleggene var preget av at historikerne ville kritisere tradisjonen, mens de norske innleggene derimot var kjennetegnet av en ambisjon om å formulere et nytt program. Hvordan kan denne forskjellen forklares?

De norske innleggene må sees i sammenheng med fremveksten av den «nye», samfunnsvitenskapelig-orienterte historien, som i løpet av 1970-tallet ledet til det som har blitt kalt en «sosialhistorisk bølge» i det norske historiefaget. Denne innebar en tilbakevending til en eldre sosialhistorisk tradisjon, anført av Edvard Bull d. e. og Halvdan Koht, der «folket var historieforskningens sentrale objekt. I ettertid har det således blitt påpekt at det nye i den «nye» sosialhistorien først og fremst lå i metodebruken og forskningens tiltenkte funksjon. Sosialhistorikere tok i bruk både muntlige kilder og samfunnsvitenskapelige teknikker og begreper – og forskningen hadde emansipatoriske ambisjoner.²²⁵ Innleggene til Bull og Langholm kan på mange måter sees som programerklæringer for denne sosialhistoriske bølgen. De sosialhistoriske prosjektene som de

²²⁴ Floto, «Erik Arup og hans kritikere», 479.

²²⁵ Heiret mfl. «Innledning», 11.

to historikerne utviklet var riktignok ulike, men de ble begge retningsgivende innenfor den generasjonen som startet som historikere tidlig på 70-tallet.²²⁶ På motsatt side stod Jens Arup Seip, som i 1940 hadde formulert kritikken mot den norske historievitenskapens marxistiske orientering, og som i denne sammenheng hadde stått frem som den kanskje fremste talsmann for en politisk- og individorientert historieskriving frem mot 1970.²²⁷ Det er symptomatisk at Seip allerede her var kritisk overfor sosiologen, ettersom denne kritikken kom til å bli formulert enda skarpere utover tiåret, blant ovenfor sosiologen Gudmund Hernes.²²⁸

De danske innleggenes normative siktemål må derimot sees i lys av den større historiografiske debatten som foregikk i det danske historiefaget på 1970-tallet og utover 80-tallet. Inga Floto har påpekt at denne debatten var mer omfangsrik i Danmark enn i andre land.²²⁹ Ifølge Bent Raymond Jørgensen var debatten kjennetegnet av to aspekter: for det første en kritisk avstandstaken fra vesentlige elementer i dansk faghistorisk tradisjon. Dette gjaldt det objektivitetsstrebende vitenskapsidealet, den såkalt klassiske historiografiske forskningsstrategi med dens fokusering på biografiske og vitenskapsinterne faktorer, samt den hertil forbundne oppfattelse av den vitenskapshistoriske utvikling som en kumulativ, kontinuerlig og fremadskridende prosess. For det andre foreslo flere av periodens fremstillinger nye helhetsbetraktninger som alternativer til de «tradisjonelle». Det dreide seg om et nytt vitenskapsideal, om forsøk på etablering av historiografien som et selvstendig forskningsområde med egne analyseredskaper og forskningsstrategier, samt om en annerledes oppfattelse eller fortolkning av historieforskningens utviklingshistorie.²³⁰

Jørgensen har videre påpekt at det kan skilles mellom to typer historiografisk produksjon i perioden. På den ene siden bidrag som fortrinnsvis siktet mot teoretisk og metodisk fornyelse av historiografien. På den andre siden bidrag som hadde et langt mindre eksistensielt sikte, og som i overveiende grad var rettet mot belysning av den konkrete vitenskapshistoriske utvikling.²³¹ Bidragene i den første kategori, altså de «nyskapende» bidragene, var ifølge Jørgensen kjennetegnet av et forsøk på å implementere paradigmaten i den historiografiske forskningen. Petersens bidrag er det fremste eksempelet på et slikt innlegg i

²²⁶ Se Slettan, «Sosialhistorie etter 1970», 83-98.

²²⁷ Kjeldstadli, «History as science», 67.

²²⁸ Seip, «Studiet av makt», 405-432.

²²⁹ Floto, «De seneste års danske historiografiske debat», 309.

²³⁰ Jørgensen, «Etablering af en dansk historiografisk forskningstradition 1975-1985», 226.

²³¹ Jørgensen, «Etablering af en dansk historiografisk forskningstradition», 241.

dansk HT – til tross for at han ikke gjorde eksplisitt bruk av selve de paradigmateteoriske bidragene han hadde hentet fra Odèn.

4.3 1980-tallet

1980-tallet var som nevnt kjennetegnet av pluraliserings- og fragmenteringstendenser i de respektive historiefagene. I norsk HT fortsatte den teoretisk-metodiske aktiviteten å øke, og fokuset ble i stor grad rettet mot de ulike bindestrekshistoriene. I dansk HT sank aktiviteten derimot betydelig. Med hensyn til fokuset på historieforskningens historie, foreligger det imidlertid ingen kvantitativ forskjell mellom de to tidsskriftene. I begge tidsskriftene ble det publisert to innlegg vedrørende dette tema.

4.3.1 Innleggene i norsk HT

De to innleggene i norsk HT på 1980-tallet er Odd Bjørn Fures «Problemer, metode og teori i historieforskningen. Historie og vitenskapsoppfatning i Jens Arup Seips teoretiske produksjon»,²³² og Francis Sejersteds «Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene. Et oppgjør med den metodologiske individualisme».²³³

I første omgang kan vi se nærmere på Fures innlegg. Her var det den teoretisk-metodiske produksjonen til Jens Arup Seip (1905-1992) som ble gjort til sentrum for analysen. Seip var, som tidligere nevnt, en av de ledende norske historikere i etterkrigstiden, og i etterfølgelsen av Halvdan Koht og Edvard Bull d.e. - mellomkrigstidens fremste historikere - stod han som eksponent for et oppgjør med den marxistisk-orienterte historieskrivingen. Han var dessuten den eneste empirisk arbeidende historiker som, ifølge Fure, hadde gjort metodiske og teoretiske spørsmål til gjenstand for eksplisitte og systematiske drøftelser.²³⁴

Fures tese var herunder at Seips teoretisk-metodiske arbeider, publisert i perioden mellom 1940-1977, representerte «en omfattende historiografisk reorientering – et oppbrudd fra den marxistisk-orienterte helhetsoppfatning om historie og samfunn».²³⁵ Fures mål var i denne sammenheng å analysere karakteren og retningen i dette oppbrudd, på bakgrunn av utviklingen i Seips historie- og vitenskapssyn. Fure fant herunder at mens historiesynet til Seip hadde

²³² Fure, «Problemer, metode og teori i historieforskningen», 373-403.

²³³ Sejersted, «Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene», 395-411.

²³⁴ Fure, «Problemer, metode og teori i historieforskningen», 373.

²³⁵ Fure, «Problemer, metode og teori i historieforskningen», 400.

gjennomgått store endringer – bort fra en marxistisk forståelse av samfunnet og historiens utvikling - hadde vitenskapssynet forholdt seg relativt stabilt. Dette vitenskapssynet var kjennetegnet av en insistering på åpne problemstillinger og en nær og organisk sammenheng mellom kildeanalyse og teoriformulering.²³⁶ Teorier og modeller skulle ikke, ifølge Seip, etableres uavhengig av kildematerialet.

Sejersteds innlegg var orientert mot skillet mellom analyse og syntese, altså forholdet mellom historikernes kritiske ansvar og konstruktive ambisjon. Han argumenterte i denne sammenheng for at «kritikken og analysen skal være basis for konstruksjonen, som er fagets egentlige hensikt og det som til syvende og sist legitimerer vår virksomhet». På dette punkt mente han imidlertid at faget sviktet: «mens kritikken og analysen er vel utviklet, henger konstruksjonen og syntesen etter». Dette skyldtes, ifølge Sejersted, det positivistiske vitenskapsideal.²³⁷ Sejersteds forslag til hvordan historikere på en bedre måte kunne kombinere kritikk og konstruksjon, ble i denne sammenheng formulert som et oppgjør med den metodologiske individualisme, som ifølge ham stod påfallende sterkt i det norske historikermiljø. Den metodologiske individualisme gikk herunder ut på at sosiale fenomener ble forstått som resultat av enkeltindividets handlinger. Den metodologiske kollektivismen derimot, som Sejersted tok til orde for, gikk ut på at man «istedenfor å se på den sosiale orden som et resultat av individuelle behov og strategier, ser på de individuelle behov og strategier som et resultat av den sosiale orden».²³⁸ Syntese, konkluderte Sejersted, «betyr en form for metodologisk kollektivismen».²³⁹

4.3.2 Innleggene i dansk HT

De to innleggene i dansk HT er Niels Steensgaards «Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme»,²⁴⁰ og Henrik S. Nissens «Træk af den historisk-metodiske debat i Norden i 1960- og 1970-årene».²⁴¹

I første omgang kan blikket rettes mot Steensgaards innlegg. Han forsøkte å identifisere noen nye tendenser i internasjonal historieforskning med hensyn til tre kategorier: tid, rom og objekt for historieforskningen. Utgangspunktet var, som det hadde vært for 70-tallets historiografer,

²³⁶ Fure, «Problemer, metode og teori i historieforskningen», 400.

²³⁷ Sejersted, «Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene», 397.

²³⁸ Sejersted, «Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene», 408.

²³⁹ Sejersted, «Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene», 411.

²⁴⁰ Steensgaard, «Universalhistorie, samfundshistorie, historisk strukturalisme», 82-100.

²⁴¹ Nissen, «Træk af den historisk-metodiske debat i Norden i 1960- og 1970-årene», 405-417.

at «vort fag er i bevægelse».²⁴² Det lineære tidsbegrep hadde blitt erstattet av et differensiert tidsbegrep bestående av ulike varigheter, uoffisielle eller illegitime grupperinger hadde tatt plassen til staten og statens institusjoner som det viktigste forskningsobjekt, mens det transnasjonale eller regionale rom hadde blitt holdt frem som forskningens viktigste geografiske avgrensninger, på bekostning av det nasjonale rom.

Nissen tematiserte derimot den nordiske teori- og metoddebatt i perioden 1960-1980. Ifølge ham var denne debatt orientert mot fire problemområder: spørsmålet om hva en kjensgjerning er, konsekvensene av det funksjonelle kildesyn, den overordnede teoris plass i historisk forskning, og spørsmålet om den hypotetisk-deduktive metodes avhengighet av overordnet teori. Inspirert av Arthur Dantos fortellingsbegrep hevdet han herunder at metoddebatten i større grad burde fokuseres inn mot fortellingsaspektet ved historieforskningen. I denne sammenheng argumenterte han for at «fortællingens krav enten erstatter problemstillingen som styrende i den historiske fremstilling, eller – som et minimum – at den står i vekselvirkning med problemstillingen således, at fortælling og problemstilling gjensidigt påvirker hinanden og styrer forskningsretningen».²⁴³ Således satte han altså spørsmålsteget ved problemstillingens absolutte primat i forskningsprosessen, og derav også med det funksjonelle kildesynet som hadde vunnet frem gjennom metode- og teoridiskusjonene på 60- og 70-tallet.

4.3.3 Sammenligning

Når innleggene fra 1980-tallet skal sammenlignes, kan det i første omgang være fruktbart å gjennomføre en diakron sammenligning innad i tidsskriftene. Slik vil det være mulig å kartlegge brudd eller kontinuitet med hensyn til innleggenes metodiske innfallsvinkel og målsetning, der det foregående tiåret utgjør sammenligningsgrunnlaget.

Dersom vi i første omgang ser nærmere på de norske innleggene, kan det spores et tydelig brudd sammenlignet med jubileumsinnleggene fra 1970. Dette bruddet forekommer først og fremst i Fures innlegg. Der jubileumsinnleggene var orientert mot fremtidens historieforskning i lys av innflytelsen fra samfunnsvitenskapene, rettet Fure som nevnt fokus mot Jens Arup Seips teoretisk-metodiske produksjon i etterkrigstiden. Fures innlegg målbærer i denne sammenheng flere likhetstrekk med innleggene i dansk HT fra 1970-tallet, som altså var orientert mot Kristian Erslev og Erik Arup. Fures valg av Seip, som tilhørte en yngre generasjon enn både

²⁴² Steensgaard, «Universalhistorie, samfundshistorie, historisk strukturalisme», 86.

²⁴³ Nissen, «Træk af den historisk-metodiske debat i Norden i 1960erne og 70erne», 416.

Erslev og Arup, kan herunder sees i sammenheng med særegne forhold ved det norske historiefaget. Slik Fure forsøkte å vise, var det nettopp Seip som hadde bidratt til å skape den foreliggende tradisjon i det norske historiefaget. Parallellen til de danske innleggene kan herunder trekkes enda lenger: i likhet med Petersen, gjorde Fure bruk av begrepene «historiesyn» og «vitenskapssyn». Disse begrepene, eller analyseredskapene, hadde Petersen som nevnt gjort rede for i forbindelse med den varianten av paradigmateteorien han lånte fra den svenske historikeren Birgitta Odèn. I tråd med paradigmateteorien, påpekte Fure dessuten at: «summen av de synspunkter Seip gjorde gjeldende innenfor disse problemfelter, markerte innledningen til et paradigmeskifte – en omfattende historiografisk reorienteringsprosess».²⁴⁴ Det er således flere aspekter ved Fures innlegg som peker i retning av en nyorientering med hensyn til den metodiske innfallsvinkel til historiografien. Fure drøftet imidlertid ikke paradigmateteorien anvendelighet, og viste heller ikke til teoriens opphav og utvikling. Et bevisst brudd med klassisk historiografi var det tilsynelatende ikke snakk om.

Til forskjell fra Fures innlegg, vitner Sejersteds innlegg i større grad om kontinuitet med jubileumsinnleggene. Undersøkellesobjektet var en tendens, altså den metodologiske individualismen, og det var heller ikke noe nyskapende ved den metodiske innfallsvinkelen til historiografien. Innlegget var dessuten klart inngripende eller programmatisk: historiefaget måtte åpne opp for synteser. I denne sammenheng er det verdt å stille spørsmål ved hvorfor Sejersted gikk til angrep på den metodologiske individualismen i historiefaget. I første omgang kan det neves at en av Sejersteds fremste skyteskiver var nettopp Jens Arup Seip, som hadde vært den metodologiske individualismens kanskje fremste talsmann i etterkrigsårene. I neste omgang kan innlegget sees i lys av fragmenteringstendensene i historiefaget. Myhre har eksempelvis påpekt at det neppe var tilfeldig at syntesene ble satt på dagsorden på 1980-tallet, og at Sejersted dessuten ikke stod alene om et ønske synteser i historieskrivningen.²⁴⁵ Syntesene skulle motvirke fragmenteringstendensen i historiefaget.

Med blikket flyttet over mot de danske innleggene, kan det også spores tydelige brudd i forhold til 70-tallets innlegg. Først og fremst representerer innleggene et brudd med hensyn til undersøkelsesobjektet, som ikke lenger var Arup og Erslev, men derimot den nyere historiografiske utvikling. Dersom bruk av paradigmateteorien var et kjennetegn ved 70-tallets historiografiske aktivitet – som dog først og fremst kom til uttrykk gjennom Petersens innlegg – representerte innleggene dessuten et brudd med tanke på den metodiske innfallsvinkelen.

²⁴⁴ Fure, «Problem og metode», 377.

²⁴⁵ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 30.

Klarest formulert er dette bruddet hos Steensgaard, som eksplisitt påpekte at de historiografiske endringene på det europeiske kontinentet ikke konstituerte et paradigmeskifte. Det var ikke snakk om intern-vitenskapelige endringer, men om et endret historiesyn: «Det er verden, der har forandret sig, ikke den historiske videnskap, eller rettere, det er vort billede af verden».²⁴⁶ Det kan imidlertid ikke spores et brudd med hensyn til den inngripende målsetningen. Steensgaard la eksempelvis vekt på de samfunnsvitenskapelige impulsenes potensielt fruktbare påvirkning på historieskrivingen. I denne sammenheng kan det trekkes klare paralleller til jubileumsinnleggene i norsk HT på 70-tallet. Steensgaard viste for øvrig den samme holdning overfor innflytelsen fra samfunnsvitenskapene som Bull og Langholm: utviklingen ble ansett som positiv for historiefaget.

4.4 1990-tallet

1990-tallet var som nevnt kjennetegnet av et nytt vendepunkt i den teoretisk-metodiske aktivitet, og dette vendepunktet fant sted i begge tidsskriftene, hvor antallet teoretisk-metodiske innlegg økte betraktelig. Vedrørende historieforskningens historie, er dette det første tiåret hvor det ble publisert flere innlegg med denne tematikken i norsk HT. Her ble det publisert tre innlegg, mot to i det danske tidsskriftet.

4.4.1 Innleggene i norsk HT

De tre innleggene i norsk HT, er Odd-Bjørn Fures «Kritisk empirisme. Historie- og vitenskapsoppfatning i Ottar Dahls Grunntrekk i historieforskningens metodelære»,²⁴⁷ og Jan Eivind Myhres «Den norske historiske kultur»²⁴⁸ og «I historiens hus er det mange rom».²⁴⁹

I første omgang kan blikket rettes mot Fures innlegg, som var orientert mot Ottar Dahls teoretisk-metodiske forfatterskap. Ottar Dahl (1924-2011) var den første norske historiker som gjorde historiografi og vitenskapsteori til et spesialfelt. I etterkrigstiden, da teoretiske-metodiske problemstillinger i stor grad befant seg i utkanten av historikernes arbeidsfelt, var han den eneste norske historiker – med unntak av Jens Arup Seip – som inngående beskjeftiget seg med slike spørsmål. Dahls orientering mot denne typen spørsmål fikk sitt mest

²⁴⁶ Steensgaard, «Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme», 98.

²⁴⁷ Fure, «Kritisk empirisme. Historie- og vitenskapsoppfatning i Ottar Dahls Grunntrekk i historieforskningens metodelære», 37-66.

²⁴⁸ Myhre, «Den norske historiske kultur», 320-337.

²⁴⁹ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 3-36.

innflytelsesrike uttrykk gjennom boken *Grunntrekk i historieforskningens metodelære* (1967), som ble brukt i metodeundervisningen ved universitetene i flere tiår etter utgivelsen.

I analysen la Fure særlig vekt på nettopp denne boken, med utgangspunkt i en tanke om at den «framstår som en syntese av hele hans teoretiske og metodiske tenkning».²⁵⁰ Den sentrale problemstillingen var herunder hvorfor *Gruntrekk* hadde vedlikeholdt en sentral plass innenfor den norske historieforskningen, til tross for at historiefaget hadde gjennomgått store forandringer siden dens publikasjon. Hadde norske historikere mistet kontakten med den internasjonale historiografiske utvikling, eller representerte boken generelle metodologiske elementer, som kunne forbli urørt av teoretiske reorienteringer? Fure konkluderte herunder med at boken ikke representerte en nøytral teoretisk posisjon, men at den snarere bygget på spesifikke forestillinger om forholdet mellom fortid og nåtid, samfunnet og objektivitet. Bokens privilegerte plass i det norske historiefaget måtte herunder forklares, hevdet Fure, med henvisning til det norske historiefagets teoretiske isolasjon i etterkrigstiden.

I neste omgang kan blikket rettes videre mot Myhres innlegg. I det første av de to innleggene, «Den norske historiske kultur», analyserte Myhre det norske historiefagets utvikling i lys av den voksende andelen historikere og det økende mangfoldet av emner og tilnærminger. Som signalisert av undertittelen – «Om sammenheng og fragmentering i norsk historieforskning» - kretset den sentrale problemstillingen omkring hvorvidt det var mulig å snakke om én norsk historisk kultur. Allerede innledningsvis avslørte han imidlertid sitt svar: «jeg mener den finnes, samtidig som den er truet».²⁵¹ På bakgrunn av en sammenligning med den historiografiske utviklingen i en rekke vestlige land, hevdet Myhre imidlertid at sammenbindingskreftene i det norske historiefaget var sterkere enn de tilsvarende fragmenteringskreftene. Ikke desto mindre anerkjente han fragmenteringsproblemet, og argumenterte i denne sammenheng for å studere institusjoner i en vid betydning av begrepet. Slike studier kunne bidra til å skape historiske synteser, som en motvekt til fragmenteringen.

I «I historiens hus er det mange rom» forsøkte Myhre å identifisere hovedtendenser i det norske historiefaget de siste 25 årene. Han la vekt på fire tendenser: For det første en økende profesjonalisering og institusjonalisering, som blant annet gikk ut på faghistorikere i større grad enn tidligere markerte grensene mellom seg selv og amatører. For det andre en internasjonalisering, som gav seg uttrykk i form av studier rettet mot ikke-europeiske land,

²⁵⁰ Fure, «Kritisk empirisme», 38.

²⁵¹ Myhre, «Den norske historiske kultur», 321.

deltakelse på internasjonale konferanser og prosjekter, og en økende bruk av internasjonale teoretiske perspektiver. For det tredje et større krav om sosial relevans, i form av at historieforskningen ble forventet å levere bidrag til besvarelsen av sentrale politiske, økonomiske og sosiale problemstillinger. For det fjerde en fragmenteringstendens, som riktignok hadde blitt møtt med reaksjoner, blant annet i form av bestrebelse på syntesebygging. Avslutningsvis konkluderte Myhre med at en ontologisk konstruktivism var karakteristisk for hele perioden, men at nye, relativistiske posisjoner hadde gjort seg gjeldende de siste årene. Innlegget ble i denne sammenheng avrundet med det som vanskelig kan tolkes som noe annet enn en advarsel: «These (radical relativistic) voices may represent a major challenge to Norwegian historical scholarship in the years to come».²⁵²

4.4.2 Innleggene i dansk HT

De to historiografiske innleggene i dansk HT på 1990-tallet er Bernard Eric Jensens «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status»,²⁵³ og Bent Raymond Jørgensens «Etablering af en dansk historiografisk forskningstradisjon 1975-1985».²⁵⁴

I første omgang kan vi rette et nærmere blikk mot Jørgensens innlegg. Hos ham var målet å gjennomføre en historiografisk analyse av den danske historiografiske forskningstradisjonen i perioden 1975-1985. Den sentrale problemstillingen var «hvorvidt man med rimelighed kan tale om, at der i perioden etableres en (ny) historiografisk forskningstradition i paradigmatisk forstand, dvs. om der er fundamentale forskelle mellem den historiografiske aktivitet før og under den her behandlede periode».²⁵⁵ Jørgensen etablerte, som tidligere nevnt, et skille mellom to typer historiografisk produksjon: på den ene siden nyskapende bidrag, tilknyttet bruk av paradigmateteorien, og på den andre siden bidrag med et mindre eksistensielt sikte. Han argumenterte blant annet for at det ikke kunne konstateres full tilslutning til en ny vitenskapshistorisk forskningsstrategi på basis av paradigmateteorien. Det var ikke tale om et fullbyrdet historiografisk paradigmeskift i Kuhns forstand.²⁵⁶

Jensen analyserte derimot utviklingen innenfor det teoretisk-metodiske og historiografiske forskningsfeltet i det danske historiefaget i tidsrommet 1980-1995. Han hevdet i denne

²⁵² Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 35.

²⁵³ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status», 85-108.

²⁵⁴ Jørgensen, «Etablering af en dansk historiografisk forskningstradition», 225-260.

²⁵⁵ Jørgensen, «Etablering af en dansk historiografisk forskningstradisjon 1975-1985», 226.

²⁵⁶ Jørgensen, «Etablering af en dansk historiografisk forskningstradisjon», 241.

sammenheng at feltet hadde tapt betydelig terreng i forhold til det som hadde vært normen i perioden 1965-1980.²⁵⁷ Denne vikende interessen utgjorde ifølge ham et påtrengende problem: «i den udstrækning danske faghistorikere er interessert i en faglig kvalificeret debat om historiefagets nuværende situation og fremtidige udforming, (...) må dansk faghistorie investere tid og energi i udforskningen af fagets teori, metode og historiografi. For der findes ingen andre veje til kvalificeret indsigt i fagets identitet og muligheder».²⁵⁸

4.4.3 Sammenligning

Hvordan kan innleggene på 1990-tallet plasseres i forhold til det foregående tiårets innlegg? I nærmest samtlige innlegg, foruten Fures, var fokuset rettet mot tendenser i historieforskningen. Dessuten hadde målsetningen endret karakter: samtlige av innleggene på 1990-tallet var i større grad orientert mot beskrivelse av historieforskningens historie – selv om det programmatisk siktemålet ikke var helt borte.

Den største endringen forekom imidlertid på det metodiske området. Særlig Myhres innlegg, «I historiens hus er det mange rom», kan trekkes frem i denne sammenheng. Det nyskapende ved Myhres innlegg, i tilknytning til metodisk innfallsvinkel, var ikke selve metoden, men snarere bevisstheten omkring ulike innfallsvinkler til analyse av historieforskningens historie. I innledningen drøftet han ulike måter å analysere historievitenskapens utvikling: vitenskapsutviklingen kan sees både som en innenfaglig prosess og som en del av den større samfunnsutviklingen.²⁵⁹ Videre diskuterte han paradigmateteorien anvendelighet på studiet av historievitenskapen. Myhre tok imidlertid avstand fra paradigmateteorien. Han påpekte blant annet at det ikke var lett å arbeide med begreper som «paradigmer», «normalvitenskap» og «vitenskapelig revolusjon» på historievitenskapen.²⁶⁰ En lignende tanke hadde blitt formidlet av Kjeldstadli, som understrekte at den norske historievitenskapen hadde gått gjennom ulike faser, men at det likevel ikke var hensiktsmessig å snakke om forandrende paradigmer: «one cannot speak about successive starts from clean slates. Despite tensions, oscillations, and personal animosity between some important personalities, there has been a kind of common ground in the discipline. Predecessors have been criticized, but not ignored».²⁶¹ Myhre hevdet i denne sammenheng at det var mer hensiktsmessig å operere med begreper som skoler,

²⁵⁷ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status», 99.

²⁵⁸ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status», 108.

²⁵⁹ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 5.

²⁶⁰ Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 8.

²⁶¹ Kjeldstadli, «History as a science», 74.

generasjoner, miljøer eller tradisjoner. Særlig tok han til orde for begrepet «tradisjon». Dette innebar, ifølge Myhre, at man bygger på nedarvede elementer for så overlevere sin versjon av arven, tradisjonen, videre: «forandringer finner sted, men kontinuiteten understrekes». På et vis ble da historien, ifølge Myhre, «mer ‘kumulativ’ enn den naturvitenskapen som Kuhn beskriver».²⁶²

4.5 Delkonklusjon

Analysen av innleggene tilknyttet ‘historieforskningens historie’ har vist at det er stor ulikhet med hensyn til metodisk innfallsvinkel og målsetning. På det metodiske planet var historikerne i stor grad konservative; bare Petersen i dansk HT, og muligens Fure i norsk HT, gjorde bruk av elementer fra en paradigmateteorisk tenkning. Ingen av dem la imidlertid eksplisitt fokus på metodiske drøftinger. Det er i denne sammenheng klart at 90-tallet representerte en større bevissthet om de metodiske innfallsvinklene til studiet av historieforskningens historie. Når det gjelder målsetning, var nærmest samtlige av innleggene inngrepene. Det inngrepene siktemålet var riktignok ulikt i de respektive innleggene. Seip, og til en viss grad Myhre, var de eneste som var kritiske mot «nye» tendenser i historiefaget. I de øvrige innleggene ble nye tendenser enten omfavnet, eller tradisjonen ble kritisert.

²⁶² Myhre, «I historiens hus er det mange rom», 9.

Kapittel 5: ‘Postmodernismen/den språklige vendingen’

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på innleggene tilknyttet kategorien ‘postmodernismen/den språklige vendingen’. Som tidligere nevnt, viser begrepene til filosofiske strømdrag som oppstod på 1970-tallet, og som representerte en radikal problematisering av spørsmål omkring språk og erkjennelse, tilknyttet et nytt fokus på språkets konstruktive og subjektive sider. Basert på premisser om at all kunnskap er språklig formidlet, og at all språkbruk er subjektiv, argumenterte postmodernismens eksponenter for at tilgangen til en objektiv virkelighet utenfor språket ble umuliggjort.²⁶³

I det amerikanske historiefaget skapte de nye impulsene debatt allerede på 1970-tallet. Her gav impulsene opphav til en ny forståelse av historieskriving. Hayden White, en av de mest fremtredende «postmodernistiske» historikerne på 70-tallet, formulerte den nye forståelsen slik: «historical narratives are verbal fictions, the contents of which are as much *invented* as *found* and the forms of which have more in common with their counterparts in literature than they have with those in the sciences».²⁶⁴ At skillet mellom historieskriving og fiksjonslitteratur på denne måten ble satt under tvil, reiste nødvendigvis spørsmål om historiefagets status som vitenskapsfag. I sine mest radikale varianter, ville innsiktene fra den språklige vendingen og/eller den postmoderne utfordringen tilsynelatende medføre slutten for historie som vitenskapelig disiplin.

På 1980-tallet ble postmodernismens implikasjoner for historieskrivingen i økende grad gjenstand for diskusjon. Blant enkelte av historikerne som dro inspirasjon fra det postmodernistiske tankegodset, ble en semiotisk, eller tegnorientert, tilnærming til fortiden sentral. Herunder ble undersøkelsesobjektet, som gjerne var den fortidige *kultur* snarere enn det fortidige *samfunn*, forstått som et «web of significance». En slik tilnærming bygget på en antakelse om at fortidige kulturer kunne «leses» som litterære tekster, samtidig som den veven av betydning som kulturen utgjorde, ikke kunne reduseres til en avspeiling av en utenomtekstlig virkelighet.²⁶⁵

Fra og med 1990-tallet begynte de teoretiske perspektivene tilknyttet postmodernismen/den språklige vendingen for alvor å vekke interessen til norske og danske historikere. Som vi har sett, gav dette seg utslag i begge de aktuelle tidsskriftene, hvor et tosifret antall innlegg orientert

²⁶³ Melve, *Historieskriving fra antikken til i dag*, 221-222.

²⁶⁴ White, «The Historical texts as literary artifact», 82.

²⁶⁵ Iggers, *Historiography in the 20th century*, 123.

mot postmodernistiske perspektiver ble publisert mellom 1990 og 2002. I hvert av tidsskriftene manifesterte interessen seg hovedsakelig i én omfattende debatt. I norsk HT gikk debatten for seg mellom 1998-2001, og inkluderte 10 innlegg. I dansk HT utspilte debatten seg mellom 2001-2002, og inkluderte 7 innlegg.

Kapittelet har en tredelt struktur. I første omgang drøfter jeg begrepene postmodernismen/den språklige vendingen, og presenterer en utfyllende redegjørelse for hvordan begrepene skal forstås i denne oppgaven. Denne redegjørelsen danner den bakenforliggende rammen for den senere analysen. I neste omgang analyserer jeg innleggene som ble publisert *før* debattene, slik at debattene kan settes inn i et bredere perspektiv. Deretter vil selve debattene plasseres under søkelyset, med fokus på både innhold og retorikk: hvordan skiller debattene seg fra hverandre med hensyn til hva som ble diskutert, og hvordan det ble diskutert? Strukturen i kapittelet er således basert på en vurdering av debattene som de sentrale orienteringspunktene i forbindelse med den aktuelle tematikken. Denne vurderingen kan herunder begrunnes med henvisning til det komparative siktemålet: debattene utgjør i stor grad de mest fruktbare analyseobjektene for en sammenligning på tvers av tidsskriftene.

5.1 «Postmodernismen» og «den språklige vendingen» - to utfordrende begreper

Innledningsvis i denne drøftelsen er det nødvendig å påpeke at både 'den språklige vendingen' og 'postmodernismen' er svært utfordrende og omdiskuterte begreper. Melve har pekt på tre grunner til dette.²⁶⁶ For det første finnes det et dusin andre betegnelser for å skildre mer eller mindre tilsvarende begrep, eksempelvis poststrukturalisme, dekonstruksjonisme, kontekstualisme og nyhistorisme. I denne sammenheng har det dessuten blitt hevdet at termene er ugunstige ettersom de brukes om for mange, og til dels ulike retninger.²⁶⁷ For det andre har det blitt ført omfattende diskusjoner omkring hvorvidt det gir mening å operere med begrepene i tilknytning til historiefagets utvikling, all den tid de indikerer omveltning. Mens noen hevder at historiefaget nærmest har opplevd en revolusjon, mener andre at diskusjonen om grunnlagsproblemer i historiefaget siden 1970-tallet har ledet til en ny bevissthet om spørsmål

²⁶⁶ Melve, *Historieskriving frå antikken til i dag*, 221.

²⁶⁷ Marwick, «Two approaches to historical study», 5. Marwick omtalte 'postmodernismen' som «a useful though unsatisfactory label, taken to include post-structuralists, cultural materialists, new historicists etc».

av epistemologisk karakter, men knapt noe mer. For det tredje er det mindre klart når vendingen tok slutt, eventuelt om de har tatt slutt.

Samtlige av disse problematiseringene har nødvendigvis implikasjoner for hvorvidt de aktuelle begrepene kan betraktes som fruktbare i forbindelse med det fenomen som blir forsøkt beskrevet. Denne redegjørelsen kan imidlertid ikke begrenses til å omfatte en kritikk av to betegnelser som, uavhengig av det potensielle fraværet av noe som i ordenes vanlige betydning kan omtales som en «vending», både har vært og fortsatt er i omløp innenfor forskningslitteraturen, riktignok ledsaget av en rekke andre begreper med beslektet meningsinnhold.

I denne sammenheng kan imidlertid nevnes en fjerde – og tilsynelatende enda mer dyptgripende – utfordring i forbindelse med målet om redegjørelse eller definisjon, nemlig at postmodernismen, med den britiske historikeren Beverly Southgates ord, «seems to deconstruct itself».²⁶⁸ Med dette sikter han til at postmodernismen, på sine egne premisser, ikke åpner opp for tilstedeværelsen av et fast punkt fra hvilket det vil være mulig å beskrive eller definere begrepet fullstendig. Dessuten – og fortsatt på postmodernismens premisser – kan det ikke finnes noen ekstern referent som skulle svare til våre språklige beskrivelser eller definisjoner av begrepet.²⁶⁹

Vedrørende denne utfordring kan det riktignok innvendes at den ser ut til å forutsette at vi faktisk aksepterer postmodernismens premisser. Etersom det for vårt formål vil være hensiktsmessig å fortsette denne redegjørelsen, må utfordringen derfor settes til side, samtidig som vi tar med oss en økt bevissthet om vanskelighetene tilknyttet målet om å formulere en mer eller mindre enhetlig eller overordnet definisjon. I det følgende vil jeg derfor forsøke å skissere en kort oversikt over hvordan *jeg* forstår begrepet, i dialog med historiografisk forskningslitteratur.

5.1.1 Postmodernismen/den språklige vendingen forstått som ‘ulike teorier eller perspektiver’

I denne analysen vil det i første omgang legges til grunn at de to betegnelse ‘postmodernismen’ og ‘den språklige vendingen’, som i vår tematiske kategori altså er sidestilt,

²⁶⁸ Southgate, *Postmodernism: fear or freedom?* 6.

²⁶⁹ Southgate, *Postmodernism: fear or freedom?* 7.

refererer til mer eller mindre det samme begrepet. Valget om å inkludere begge betegnelse kan i denne sammenheng begrunnes med henvisning til foreliggende historiografisk forskningslitteratur, samt til det aktuelle kildematerialet, hvor betegnelse benyttes om hverandre. I tråd med ambisjonen om å la selvkategorisering fungere som styrende prinsipp, er det således en fordel at begge betegnelse er inkludert.

Det begrepet som betegnelse er ment å rette oppmerksomheten mot, skal i neste omgang forstås på en slik måte at det overordnet sett omfatter filosofiske posisjon^{er} eller teorier, hvor flertallsbøyningen er ment å signalisere at det ikke er snakk om en enhetlig posisjon eller en sammenhengende teori. Her er det snarere snakk om teorier tilknyttet ulike fagfelt som lingvistikk (Ferdinand de Saussure), filosofi (Jacques Derrida og Michel Foucault) og sosialantropologi (Clifford Geertz).²⁷⁰ Et felles kjennetegn på tvers av disse ulike teorier er, som nevnt innledningsvis, et syn på virkeligheten som språklig konstruert, og derav en vektlegging av språk (eller tekst) som det mest sentrale studieobjekt.

I neste omgang skal begrepet forstås slik at det dekker mer spesifikke teorier tilknyttet historieskriving, kanskje først og fremst representert ved den amerikanske historikeren Hayden White. Gjennom boken *Metahistory* (1973) etablerte han seg på mange måter som den sentrale premissleverandøren for den språklige vendingen og den postmoderne utfordringen innenfor historiefaget.²⁷¹ Her hevder han at bak «den verbale struktur» enhver historisk fremstilling overfladisk sett består av, skjuler det seg en metahistorisk dypstruktur som er «poetisk», «prekognitiv» og «prekritisk» i historikerens bevissthet.²⁷² Veien til denne dypstruktur er ifølge White gjennom språket, altså selve den historiske fremstillingen, og i tråd med dette introduserte han en analysemodell som tok sikte på å kartlegge forklaringsstrategier hos historikere basert på et begrepsapparat som var hentet fra litteraturvitenskapen, en såkalt tropologi. Således ble historieskrivingens forhold til virkeligheten problematisert, og språket ble ført inn som det mest sentrale studieobjekt også her, på bekostning av den fortidige virkeligheten.

Videre må nevnes den såkalte «nye kulturhistorien», som nok er en av de historiografiske retninger som står i nærmest relasjon til postmodernismen/den språklige vendingen. Navnet stammer fra artikkelsamlingen *New Cultural History*, som ble redigert og utgitt av den

²⁷⁰ Denne beskrivelsen av postmodernismens/den språklige vendingens tverrfaglige bakgrunn er i hovedsak inspirert av Melve, *Historieskriving fra antikken til i dag*, 222-225. Det er riktignok mer eller mindre de samme posisjonene og navnene som går igjen hos Iggers, *Historiography in the 20th century*, 118-128.

²⁷¹ White, *Metahistory*.

²⁷² Knutsen, «Formens innhold og innholdets form», 475.

amerikanske kulturhistorikeren Lynn Hunt i 1989.²⁷³ Siden den gang har navnet blitt brukt som en oppsamlingskategori for kulturhistoriske tilnærminger som bryter med tidligere former for kulturhistorie. Den «nye kulturhistoriens» eventuelle status som en samlet historiografisk enhet kan således problematiseres. I denne sammenheng er det imidlertid mest interessant å se nærmere på de trekk ved den «nye kulturhistorien» som står i relasjon til postmodernismen/den språklige vendingen. Ifølge Melve kan flere trekk identifiseres, blant annet en generelt større interesse for teoretiske spørsmål. Det viktigste trekket er imidlertid et fokus på «konstruksjoner» og «representasjoner» - altså «språk» eller «tekst» i vid betydning - da oppmerksomheten her er på det sterke subjektive elementet i all kunnskapsproduksjon og således også i all historieskriving.²⁷⁴ Erling Sandmo ser på tilsvarende måte opptattheten av språk og representasjon som det viktigste fellestrekk ved «den nye kulturhistorien», og utpeker i denne sammenheng Geertz som den som «framfor noen har stimulert historikere til å se kulturene de studerer som 'tekster' som kan 'leses'».²⁷⁵ Den kulturhistoriske forskningen tilknyttet den «nye kulturhistorien» er herunder, ifølge Sandmo, kjennetegnet av at fokus forskyves fra den materielle eller strukturelle «virkeligheten» til kulturens fortolkninger og representasjoner av den. Det faste punktet forsvinner, og kulturanalysen blir til presentasjon av mengden av stadig skiftende oppfatninger og verdensanskuelser, til lesning av lesninger og fortolkning av fortolkninger.²⁷⁶

5.1.2 Postmodernismen som tilstand eller prosess?

Enkelte teoretikere og historikere har imidlertid forstått begrepet «postmodernismen», ikke bare som et sett av teorier med visse fellestrekk tilknyttet en problematisering av språk, men som en historisk epoke, en *tilstand* vi befinner oss i. Et nærliggende eksempel er i denne sammenheng den franske filosofen Jean Francois Lyotard, som i boken *The Postmodern Condition* (1979) karakteriserer den postmodernistiske tilstanden som kjennetegnet av en mistro til «overordnede fortellinger» som angir retning og mening til den historiske utvikling.²⁷⁷ Slik sett er den postmodernistiske tilstanden, ifølge Lyotard, kjennetegnet av en mer eller mindre gjennomgripende meningsløshet. En beslektet forståelse av postmodernismen kan spores hos

²⁷³ Hunt, *The new Cultural History*.

²⁷⁴ Melve, *Historieskriving frå antikken til i dag*, 217.

²⁷⁵ Sandmo, *Voldssamfunnets undergang*, 78.

²⁷⁶ Sandmo, *Voldssamfunnets undergang*, 78.

²⁷⁷ Lyotard, *The postmodern condition*: «Simplifying to the extreme, I define *postmodern* as incredulity toward metanarratives».

den tidligere nevnte britiske historikeren Beverly Southgate. Han definerer begrepet som «the continuing attempt to formulate a theoretical explanation for the situation that in practice (and by definition) we're all in – the situation itself of postmodernity. As such, it's not only an academic or theoretical matter that we are concerned with: on the contrary, postmodernism has very much to do with the practicalities, not only of history but of life».²⁷⁸ Southgate ser altså heller ikke postmodernismen som et sett av teorier eller posisjoner; hos ham blir konseptet snarere forstått som en *prosess*. Denne prosessen er herunder orientert mot forsøket på å forklare den postmoderne «situasjonen» vi alle befinner oss i.²⁷⁹

Jeg vil ikke umiddelbart avvise slike forståelser av postmodernismen, all den tid spesielt Lyotard nok har fungert som en av postmodernismens sentrale eksponenter, med den følge at forståelsen av konseptet som en «tilstand» har vært sentral i mye av forskningslitteraturen. Det kan likevel påpekes at slike definisjoner tilsynelatende gjør det vanskeligere å operasjonalisere begrepet, da betydningen blir for vidtrekkende: Dersom postmodernismen er en tilstand kjennetegnet av en avvisning av metafortellinger, medfører ikke dette at alle perspektiver (eller all kunnskap) som eksisterer innenfor denne tilstanden er postmodernistisk? Eventuelt kunne man tenke at det kun er de perspektivene som faktisk bryter med forestillingen om metafortellinger som kan regnes som postmodernistiske, og at tilstanden således åpner opp for andre perspektiver som ikke er postmodernistiske. Men selv en slik definisjon blir raskt for åpen, og vil måtte inkludere perspektiver som ikke vanligvis regnes som postmodernistiske.

Den forståelsen av postmodernismen/den språklige vendingen som legges til grunn i denne oppgaven, er altså rettet mot spesifikke teorier eller filosofiske posisjoner. Det samlende kjennetegn ved disse teoriene er en problematisering av språkets forhold til virkeligheten, tilknyttet en ide om at språket ikke refererer til en ekstern virkelighet utenfor språket, men at virkeligheten derimot konstitueres gjennom språklige representasjoner. Disse språklige representasjonene opererer herunder innenfor kulturelt betingende og historisk foranderlige betydningsnettverk, hvilket medfører at språkets mening ikke ligger fastlagt.

I denne sammenheng vil det i første omgang være mulig å skille mellom teorier som er lansert av teoretikere innenfor øvrige fagfelt, med mer eller mindre overgripende siktemål, og teorier

²⁷⁸ Southgate, *Postmodernism in history: fear or freedom*.

²⁷⁹ En potensiell tolkning av forholdet mellom Lyotards og Southgates konseptualisering av postmodernismen, kunne kanskje være at Lyotards beskrivelse av den postmodernistiske tilstand vil inngå som et av flere forsøk i det Southgate forstår som en pågående prosess om å forklare nettopp denne tilstanden (eller situasjonen). Det som gjør deres forståelse av postmodernismen beslektet, er i denne sammenheng den underliggende tanken om at en slik «postmoderne» tilstand eksisterer.

spesifikt rettet mot historieskriving. I neste omgang vil det være mulig å spore et skille innenfor historiefaget. På den ene siden finner vi «postmodernistisk»-inspirert historieskriving slik den ble representert ved Hayden White. På den andre siden finner vi historieskriving tilknyttet merkelappen «den nye kulturhistorien», som fra og med 1989 har stått som betegnelse på spesifikke former for kulturhistorisk forskning hvor et av de sentrale kjennetegnene er relasjonen til, eller inspirasjonen fra, postmodernismen/den språklige vendingen.

Forbindelseslinjene mellom de tverrfaglige utgangspunktene og de mer spesifikke teoriene orientert mot historieskriving, eller mellom de ulike formene for «postmodernistisk»-inspirert historieskriving, skal ikke drøftes nærmere her. Om jeg likevel skulle våge å fremlegge én påstand om eventuelle forbindelseslinjer, kunne det være at de ulike formene for «postmodernistisk»-inspirert historieskriving har sine fremste inspirasjonskilder i ulike deler av den tverrfaglige bakgrunnen: Hayden Whites formalistisk orienterte historieskriving kan vel først og fremst sees i lys av lingvistisk teori, mens den «nye kulturhistorien» i større grad er (eller var) under innflytelse av den symbolske kulturanthropologien, representert ved blant andre Clifford Geertz.

5.2 Før debattene

I forbindelse med spørsmålet om hvordan og i hvilken grad postmodernismen/den språklige vendingen ble behandlet før debattene, kan det innledningsvis konstateres at det foreligger en betydelig kvantitativ forskjell mellom de to tidsskriftene. I norsk HT ble det skrevet minst fem innlegg som kan knyttes til tematikken, mot ett i dansk HT. Det totale sideantallet var herunder 81 i det norske tidsskriftet, mot 10 i det danske. En analyse av kvalitative forskjeller mellom de to tidsskriftene forutsetter imidlertid en gjennomgang med fokus på innholdet i de respektive innleggene. Først vil blikket bli rettet mot norsk HT, før fokuset deretter flyttes videre mot det danske tidsskriftet.

5.2.1 Innleggene i norsk HT

I norsk HT kan det som nevnt identifiseres minst fem innlegg som tematiserte postmodernismen/den språklige vendingen før debatten, og disse ble publisert innenfor tidsrommet 1992-1997. Dersom vi legger prinsippet om selv kategorisering til grunn, kan det imidlertid argumenteres for at tematikken ble tatt opp allerede i 1989, gjennom Kåre Lundens

«'Postmodernistisk' historie eller systemhistorie?». Lunden innledet innlegget med henvisninger til ulike karakteristikk av «postmodernismen», og med utgangspunkt i Hans Skjervheim beskrev han fenomenet som kjennetegnet av en påstand om at «når vi gjer den enklaste og mest grunnleggande klassifisering eller identifisering, gjer vi då dette, etter Nietzsche, Derrida og postmodernistane generelt, ved ei 'diktning' som går forut for identifikasjonen».²⁸⁰ Ettersom postmodernismen således innebar et angrep mot gyldigheten av selve identifiseringsoperasjonen - den helt grunnleggende operasjonen når vi vil dra en slutning eller felle en dom om sant eller falskt - konkluderte Lunden tidlig med at selve fundamentet for en historisk vitenskap, som for all annen vitenskap, måtte være at postmodernistene tok feil i utgangspunktet. På bakgrunn av dette ville det derfor, ifølge ham, være en selvmotsigelse å snakke om postmodernistisk historieforskning. Han understrekte imidlertid at termen «postmodernistisk historie» likevel var i bruk, men da i en mye løsere og videre betydning; den refererte til en historieretning som oppstod på 1970-tallet, og som bestod av hverdagshistorie og ulike slags mentalitets- og kvinnehistorie. Det var herunder denne «faktisk eksisterende, 'postmodernistiske' historieskrivingen» Lunden tok stilling til i sitt innlegg.²⁸¹

Det virker således klart at Lunden ikke egentlig behandlet «postmodernismen», slik dette begrepet vanligvis forstås – og har blitt forstått: da Arnved Nedkvitne skrev et oppfølgingsinnlegg i 1991, brukte han begrepet «mentalitetshistorie» om den form for historieskriving som Lunden hadde karakterisert som «postmodernistisk historie».²⁸² Postmodernismen, slik den ble representert av filosofer som Derrida og Nietzsche, fremstod for Lunden som såpass radikal at den måtte avvises.

Det første innlegget som derfor kan sies å behandle tematikker relatert til postmodernismen/den språklige vendingen, er Erling Sandmos «Foucaults Fengsel», fra 1992. I denne sammenheng må imidlertid prinsippet om selv kategorisering settes til side; Ikke på et eneste punkt i innlegget drøftet Sandmo relasjonen mellom sitt studieobjekt og postmodernismen og/eller den språklige vendingen. I så måte kan det påpekes at man nødvendigvis skal være forsiktig med å redusere et helt forfatterskap til et samlet uttrykk for en «isme» eller en «vending», og dette poenget er kanskje særlig viktig i forbindelse med Foucault, hvis forfatterskap gjennomløp store endringer.²⁸³ Når det likevel vil være intellektuelt forsvarlig å foreta en slik kobling, skyldes

²⁸⁰ Lunden, ««Postmodernistisk» historie eller systemhistorie?», 39.

²⁸¹ Lunden, ««Postmodernistisk» historie eller systemhistorie?», 40.

²⁸² Nedkvitne, «Mentalitetshistorie – en historiografisk blindgate?», 62.

²⁸³ Sandmo, «Foucaults fengsel», 37: «[...] relevansen av å diskutere forfatterskapet hans som et sammenhengende hele (er) alltid tvilsom».

det at Foucault - som påpekt i redegjørelsen ovenfor - vanligvis regnes som en av de fremste eksponentene for de (ulike) teoretiske perspektivene som knyttes til begreper som «postmodernismen» og «den språklige vendingen», ofte ved siden av Jacques Derrida. I den grad han således kan knyttes til dette emnefelt, er det interessant å merke seg at Sandmos tilnærming til tematikken var vesensforskjellig sammenlignet med den vi så hos Kåre Lunden. Der Lunden avviste postmodernismen – representert ved Derrida og Nietzsche - på bakgrunn av at den undergravde selve fundamentet for en historisk vitenskap, etterlyste Sandmo derimot en bredere diskusjon omkring Foucaults tekster i det historiefaglige miljø.²⁸⁴ Den uttalte målsetningen hans var herunder å vise at Foucault «[...] ikke er så ulik en hel del erklærte historikere – verken når det gjelder kildebruk eller de mer generelle hypotesene han kommer fram til – at han ikke kan trekkes inn i forskingen».²⁸⁵

I 1993, kun et år etter innlegget om Foucault, innledet Sandmo en debatt med Knut Kjeldstadli vedrørende sistnevntes behandling av postmodernismen, eller relativismen, i boken *Fortida er ikke hva den engang var*, fra 1992. Debatten var kortvarig, og inkluderte bare to innlegg; Sandmos kritikk av nevnte grunnbok i teori og metode, og Kjeldstadlis svar på tiltale. Sandmos kritikk gikk i hovedsak ut på at Kjeldstadlis fremstilling av postmodernismen var feilaktig, ettersom fremstillingen – ifølge Sandmo - impliserte likhet mellom postmodernismen og revisjonismen, representert ved den angivelig nynazistiske historikeren David Irving. En slik fremstilling var uheldig, hevdet Sandmo, både fordi den brøt med elementære metodiske målsettinger om konsekvent begrepsbruk og en viss indre forståelse for det man skriver om, og fordi den gjorde det vanskeligere for historiefaget å nyttiggjøre seg av kompetansen fra fag som filosofi, idehistorie og litteraturvitenskap. I denne sammenheng påpekte Sandmo at: «Vi trenger ikke forstå «postmodernisme» likt – det er det vel knapt noen som gjør – og vi trenger ikke like det begrepet står for. Men vi bør tilstrebe å snakke om det på noenlunde samme måte, ellers vil vi aldri få klarhet i om det kan brukes til noe».²⁸⁶

Kjeldstadli svarte med å argumentere for sitt eget erkjennelsesteoretiske standpunkt, som ifølge ham verken var relativistisk eller absolutistisk, men et relasjonelt standpunkt. Det gikk ut på at mens vi på den ene siden kan avvise noen versjoner av fortiden, er det på den andre siden slik at flere – men neppe et uendelig antall – framstillinger kan være både logisk konsistente og i stand til å redegjøre for de dataene vi har om fortiden.²⁸⁷ Kjeldstadli påpekte dessuten at

²⁸⁴ Sandmo, «Foucaults fengsel», 36.

²⁸⁵ Sandmo, «Foucaults fengsel», 38.

²⁸⁶ Sandmo, «Er relativismen absolutt?», 512.

²⁸⁷ Kjeldstadli, «Verken relativisme eller absolutisme, men et relasjonelt standpunkt», 517.

Sandmo ikke hadde presentert en alternativ beskrivelse av «postmodernismen» i sitt innlegg, og formulerte herunder en videre, «polemisk», karakteristik: «I vitenskapssyn er postmodernismen sin konsekvens paradoksalt nok ikke så fjern fra positivisme og empirisme: Det er bare de små, helt lokale og avgrensede sannheter som kan etableres med sikkerhet. Ut over dette går vi over i relativisme».²⁸⁸

De to neste innleggene som omhandlet postmodernismen/den språklige vendingen, ble begge forfattet av Paul Knutsen, og publisert i henholdsvis 1996 og 1997. I det første innlegget behandlet han Hayden Whites *Metahistory*. Innlegget tok herunder form som en kritikk av Whites analysemodell, om hvilken Knutsen skrev følgende: «Whites tropologi (...) representerer vel det fremste forsøket på å framheve de rent litterære og retoriske strukturer i historieverkene som deres «vesens»-kjennetegn. Spørsmålet om, og eventuelt i hvilken forstand, det som står i disse verkene er sant, anses derimot som en foreldet, illusorisk problemstilling. Slik sett står White som den hittil fremste formidler av en «postmodernistisk» vending i historiografisk forskning».²⁸⁹

I innlegget som ble publisert det påfølgende året, kom det tilsynelatende enda tydeligere frem at Knutsen ikke var villig til å akseptere en historieskriving av den typen Hayden White tok til orde for gjennom sin tropologiske analysemodell, hvor spørsmålet om sannhet altså ble ansett som en foreldet og illusorisk problemstilling. Her var det nettopp et spørsmål om hva det vil si at en fremstilling er sann som utgjorde den sentrale problemstillingen. Utgangspunktet var en etterlysning av kritisk selvrefleksjon blant historikere omkring det ofte uproblematisk skillete mellom fiksjon og virkelighet, eller mellom historie og diktning. Uten nærmere refleksjon over slike spørsmål, påpekte Knutsen, ville man lett bli svar skyldig når «postmodernister» argumenterte for det syn at sannhetsproblematikken i denne sammenheng var å anse som foreldet, irrelevant og illusorisk.²⁹⁰ Således drøftet Knutsen fem ulike sannhetsteorier, og argumenterte selv for korrespondanseteorien om sannhet, ettersom «tilgangen til den virkelige fortid, til historien, synes [...] å forutsette anvendelse av korrespondanseteorien».²⁹¹ Korrespondanseteorien ble herunder definert som *samsvar med fakta*, og sannhet forutsetter i dette synet at tre vilkår er oppfylt: for det første at sannhetsteorien må gi plass til sannhetens motsetning (falskheten), for det andre at sannhet og falskhet er egenskaper som tilkommer trosoppfatninger og utsagn, og for det tredje at trosoppfatningens sannhet eller falskhet

²⁸⁸ Kjeldstadli, «Verken relativisme eller absolutisme, men et relasjonelt standpunkt», 520.

²⁸⁹ Knutsen, «Formens innhold og innholdets form», 494.

²⁹⁰ Knutsen «Om sannhet og mening i historien», 438.

²⁹¹ Knutsen, «Om sannhet og mening i historie», 445.

avhenger av noe som ligger utenfor selve trosoppfatningen.²⁹² I denne sammenheng søkte Knutsen å rehabilitere skillet mellom historie og diktning: «Selv om en historisk framstilling og en roman har det til felles at de begge bruker ord, som settes sammen til setninger, som bygges opp til mer omfattende tekstlige helheter – på måter som gjerne kan være parallelle i sin litterære konstruksjon – så har den historiske framstillingen en ontologisk referanse romanen ikke har».²⁹³

5.2.2 Innleggene i dansk HT

I dansk HT kan det som nevnt spores ett innlegg som behandlet postmodernismen/den språklige vendingen før debatten. Dette var Jan Pedersens «Metahistory». Utgangspunktet for innlegget var et temanummer i *Den jyske historiker*, kalt «Findes historien – virkelig?» fra 1990, som blant annet hadde vært sentrert omkring «den litterære utfordring», altså spørsmålet om likhetene mellom den historiske fremstilling og den narrative fiksjonslitteratur. Pedersen tok særlig tak i en artikkel skrevet av Hans Hauge vedrørende Hayden Whites *Metahistory* (1973), og kritiserte herunder Hagues fremstilling av implikasjonene av Whites analysemodell. Hauge hadde blant annet argumentert for at *Metahistory* medførte en opphevelse av skillet mellom historie og diktning, da dette ikke kunne avgjøres verken formelt eller epistemologisk.²⁹⁴ Kjernen i Hagues innlegg var således, ifølge Pedersen, et angrep på humanioras separate fagligheter. Selv argumenterte Pedersen for at Whites metahistoriske analyse ikke gav anledning til omvurdering av historiske erkjennelsesresultater eller de hertil benyttede metoder, ettersom «sådanne vurderinger kræver inddragelse af den [...] ekstratekstuelle virkelighed, hvis eksistens, der er mange gode både praktiske og filosofiske grunde til ikke at tvivle på».²⁹⁵ Verdien av Whites arbeid lå derimot, ifølge Pedersen, i at det kunne fungere som plattform for en nyttig, men ikke revolusjonerende, sammenligning av forskjellige stilarter.

²⁹² Knutsen, «Om sannhet og mening i historien», 444: Knutsen hevdet riktignok, med henvisning til Bertrand Russel, at korrespondanseteorien måtte kombineres med den såkalte koherensteorien om sannhet.

Koherensteorien ble herunder definert som en teori om at sannhet består i indre sammenheng eller koherens, og sannhetens vesen er her at den utgjør et fullstendig og avrundet system som er sannheten selv. Koherensteorien skulle i så måte fungere som et sannhetskriterium eller en sannhetskontroll.

²⁹³ Knutsen, «Sannhet og mening i historien», 446.

²⁹⁴ Hauge, «Historiens vendinger», 27.

²⁹⁵ Pedersen, «Metahistory», 530.

5.2.3 Likheter og forskjeller i perioden før debattene

Hva gjelder innholdet i de ulike innleggene før debattene, kan det på bakgrunn av denne gjennomgangen spores i hvert fall én grunnleggende likhet på tvers av tidsskriftene. Denne likheten vedrører den relativt omfattende behandlingen av Hayden Whites *Metahistory*, som altså utgjorde gjenstandsfeltet for innleggene til både Jan Pedersen og Paul Knutsen. Begge forfatterne var herunder opptatt av å gjøre grundig rede for Whites tropologiske analysemodell, med relativt detaljert fokus på den skjematiske fremstillingen av ulike forklaringsstrategier. Det overordnede siktemålet virker imidlertid å ha vært ulikt: Pedersen gjorde rede for Whites modell i lys av det han hevdet var en feilaktig fremstilling hos Hans Hauge, og etablerte således en intern dialog med det danske historikermiljø. Knutsens redegjørelse var derimot uten henvisninger til nasjonale diskusjoner; her var fokuset rettet utover landegrensene. De respektive forfatternes stillingtagen var dessuten ulik, da Knutsen stilte seg avvisende til det han forstod som de vitenskaps- eller erkjennelsesteoretiske implikasjonene av Whites analysemodell, nemlig opphevelsen av skillet mellom diktning og historie, og et fullstendig fokus på historieverkenes form på bekostning av den ontologiske referansen til en fortidig virkelighet. Pedersen var på tilsvarende måte skeptisk til slike implikasjoner, men denne skepsisen rettet seg imidlertid mer mot Hauges lesning av White enn til selve verket. Vedrørende *Metahistory* konkluderte han tvert imot med at verket «ikke (...) kan affejes som prætensiøst humbug, men faktisk er et nærmere bekentskap værd».²⁹⁶ Pedersen var således gjennomgående positiv til Whites analysemodell, i motsetning til Knutsen, som i overveiende grad var negativ innstilt overfor hele Whites prosjekt.²⁹⁷

Dersom vi vender blikket mot forskjeller, er det flere momenter som kan identifiseres. For det første ble postmodernismen/den språklige vendingen behandlet fra to ulike innfallsvinkler i norsk HT: både fra en «positiv» innfallsvinkel, representert ved Erling Sandmo, og fra en mer skeptisk innfallsvinkel, representert ved Knut Kjeldstadli og Paul Knutsen. I dansk HT var det derimot bare en mer skeptisk synsmåte som kom til uttrykk. Pedersens behandling av White kan riktignok ikke leses som en total avvisning, all den tid han tilsynelatende ønsket den tropologiske tilnærmingen velkommen i historiefaget. De mer radikale implikasjonene av Whites historiesyn, slik disse blant annet hadde blitt formidlet av Hans Hauge, ble likevel

²⁹⁶ Pedersen, «Metahistory», 534.

²⁹⁷ Knutsen konkluderte eksempelvis med å hevde at Whites posisjon «innebærer at han viser ryggen både til hermeneutikken i tradisjonene Schleiermacher-Betti, til språkfilosofien i tradisjonen Frege-Chomsky, og mer allment til den moderne kritiske tradisjon i linjen Decartes-Kant-Habermas. I «Formens innhold og innholdets form», 495.

avvist. En slik holdning virker dessuten å ha gjort seg gjeldende innenfor nesten hele det danske historikermiljø; i 1996 påstod Eric Bernard Jensen at det kun var to danske faghistorikere – John Christensen og Henrik Stevnsborg - som til fulle hadde anerkjent de postmodernistiske perspektivenes implikasjoner for historieskrivingen.²⁹⁸ Disse publiserte følgelig ikke synspunktene sine i dansk HT, men i det «rivaliserende» tidsskriftet *Fortid og nutid*, hvor de deltok i den såkalte «historikerfejde» mellom 1993-1994.

For det andre, og i tilknytning til det første poeng, kan det trekkes forbindelseslinjer mellom innleggene før debatten og den senere debatten i norsk HT, mens slike linjer derimot er vanskeligere å spore i det danske tidsskriftet. I norsk HT hadde den kanskje mest toneangivende deltaker i debatten, Erling Sandmo, allerede etablert seg som talsmann for et postmodernistisk standpunkt, slik dette kom til uttrykk gjennom innlegget om Foucault og kanskje spesielt i kritikken av Kjeldstadli fremstilling av postmodernismen/relativismen i *Fortida er ikke hva den engang var*. Kjeldstadli, som også kom til å delta i den senere debatten, hadde gjennom sitt motsvar tatt til orde for et erkjennelsesteoretisk eller vitenskapsteoretisk standpunkt som stod i motstilling til det postmodernistiske eller «relativistiske». Knutsen hadde dessuten tematisert sannhetsbegrepet, og herunder formulert og tatt til orde for det klassiske eller konvensjonelle sannhetsbegrep, knyttet til korrespondanseteorien om samsvar med fakta. Slik sett var rammene for den senere «sannhetsdebatten» i norsk HT allerede etablert.

I dansk HT er situasjonen som nevnt en annen, da det ikke kan spores forbindelseslinjer mellom innlegget til Pedersen og den senere debatten. På denne bakgrunn kunne det kanskje argumenteres for at debatten i dansk HT oppstod i et tilnærmet vakuum. Denne påstandens legitimitet er imidlertid betinget av i hvilken grad vi lar tidsskriftets spalter fungere som de absolutte rammene omkring den senere debatten. I denne sammenheng må det understrekes at Pedersen som nevnt tok utgangspunkt i et temahefte i *Den jyske historiker*, hvor samtlige innlegg, i større eller mindre grad, var sentrert omkring nettopp tematikker som kan knyttes til postmodernismen/den språklige vendingen. I så måte har Pedersen selv påpekt, i en historiografisk oversiktsartikkel rettet mot utviklingen i dansk HT innenfor tidsrommet 1988-2003, at de postmodernistiske innslagene sporadiske karakter ikke betyr at en aktiv og synlig

²⁹⁸ Jensen, «Selvrefleksjon i dansk faghistorie», 96: «Hauges ide om, at alle diskurser prinsipielt bør ligestilles, og at der derfor ikke er nogen artsforskjel mellem en faghistorisk fremstilling og skønlitteratur, er – så vidt jeg kan se – kun blevet bakket opp af to danske faghistorikere».

debatt om postmodernismen var fraværende blant danske historikere, men at HT bare ikke var dens primære forum.²⁹⁹

Til tross for at dansk HT ikke spilte en like sentral rolle som det norske tidsskriftet i forbindelse med introduksjonen av postmodernistiske perspektiver på 1990-tallet, er det altså likevel et poeng, i tråd med Pedersens påpekning, at både det norske og det danske historikermiljø var relativt godt kjent med disse perspektivene da de for alvor ble gjort til sentrum for den teoretisk-metodiske diskusjon omkring årtusenskiftet. En annen likhet kan spores i det asymmetriske forholdet i forbindelse med de respektive historikermiljøenes stillingtagen til postmodernismen: blant faghistorikerne i Norge var det hovedsakelig bare Erling Sandmo som hadde talt positivt om de nye perspektivenes eventuelle påvirkning på historiefaget. I Danmark var det på lignende vis bare to faghistorikere som åpenlyst hadde omfavnet de nye ideene – riktignok utenfor HTs spalter. En slik asymmetri vedvarte da situasjonen tilspisset seg inn mot årtusenskiftet. I hvert av tidsskriftene kom én historiker til å stå som representant for de postmodernistiske perspektivene. Den tilsynelatende mest vanlige holdning blant historikerne, var en mer eller mindre total avvisning.

5.3 Debattene

Debattene i de to tidsskriftene utspilte seg, som tidligere nevnt, omtrent på samme tid. I norsk HT gikk debatten for seg mellom 1998-2001. I dansk HT utspilte debatten seg mellom 2001-2002. Med hensyn til antall deltakere og antall innlegg, var den norske debatten mer omfangsrik: denne inkluderte 10 innlegg, skrevet av seks ulike historikere. Den danske debatten inkluderte derimot 7 innlegg, skrevet av tre historikere. Med hensyn til antall sidetall, er saken imidlertid en annen; den norske debatten strakk seg over 118 sider, mens den danske telte 133 sider.

I det følgende vil jeg analysere og sammenligne debattene med utgangspunkt i to «trekk»: innholdsmessige trekk og retoriske trekk. Med *innholdsmessige trekk* menes både debattens overordnede struktur, og dens mer spesifikke innhold, altså hva som ble diskutert. *Retoriske trekk* omhandler derimot diskusjonens form, altså hvordan det ble diskutert.³⁰⁰ I første omgang vil det imidlertid være hensiktsmessig å foreta en redegjørelse av de respektive debattenes

²⁹⁹ Pedersen, «Forandringens brise», 290.

³⁰⁰ Dette skillet er analytisk, og kan ikke forstås som noe absolutt skille; form og innhold er nødvendigvis innvevd i hverandre.

forløp. Her vil fokuset først og fremst ligge på hvordan de postmodernistiske perspektivene ble formulert av de «pro»-postmodernistiske historikerne, Erling Sandmo og Dorthe Simonsen.

5.3.1 Den norske debattens forløp

Det har vært vanlig å spore den norske debattens begynnelse til Steinar Imsens innlegg «Kunsten å konstruere», som ble publisert i 1998. Innlegget var basert på hans opposisjonsinnlegg ved Erling Sandmos doktorgradsdisputas i 1998, og tok herunder form som en kritikk av Sandmos avhandling *Slagsbrødre. En studie av vold i to norske regioner i tiden fram mot eneveldet*. Sandmo hadde plassert avhandlingen eksplisitt innen «New cultural history», og hadde brukt mye plass på vitenskaps- og historieteoretisk refleksjon med utgangspunkt i den språklige vendingen.³⁰¹ Imsens kritikk var imidlertid rettet mot uklar begrepsbruk og manglende presisjon i forbindelse med den empiriske delen av Sandmos avhandling, som utgjorde godt under halvparten av det totale sideantallet. De teoretiske delene av oppgaven, hvor Sandmo gjorde rede for perspektiver tilknyttet den språklige vendingen, ble derimot avfeid som essayistikk.³⁰² I «Kunsten å diskutere» svarte Sandmo på kritikken, og vektla blant annet viktigheten av de teoretiske perspektivene for avhandlingen som helhet.³⁰³ Han understrekte dessuten at hele avhandlingen var orientert omkring en drøftelse av sannhet, og gjorde herunder rede for sitt eget syn på begrepet, som han definerte i relasjon til begrepet «fakta»: «i forhold til 'fakta' er sannhet et mykere begrep, mindre belastet med positivistiske og naturvitenskapelige konnotasjoner».³⁰⁴

De neste innleggene ble skrevet av Ottar Dahl, Knut Kjeldstadli og Erling Sandmo. Samtlige av disse innleggene var orientert mot hvilket sannhetsbegrep som skulle legges til grunn i historieforskningen. Dahl sluttet seg til Paul Knutsen i synet på det klassiske sannhetsbegrep som det eneste adekvate sannhetsbegrep i allmenn kognitiv og historisk forstand.³⁰⁵ Kjeldstadli forsvarte mer eller mindre det samme synet på sannhet som Dahl, om enn med noen modifikasjoner.³⁰⁶

³⁰¹ Ryymin mfl., «Norsk historievitenskap 1969-2015», 149.

³⁰² Imsen, «Kunsten å konstruere», 481.

³⁰³ Sandmo, «Kunsten å diskutere», 103.

³⁰⁴ Sandmo, «Kunsten å diskutere», 104.

³⁰⁵ Dahl, «Om 'sannhet' i historien», 366 og 367.

³⁰⁶ Kjeldstadli, «I hvilken forstand kan vi snakke om sannhet i historien?», 379: Kjeldstadli vektla sannhet som *korrelasjon* mellom utsagn og fortidig virkelighet. Med sannhet som korrelasjon menes at «en teori kan være sann dersom den faller innenfor feltet for gyldige utsagn om fortiden, at noen teorier altså er usanne fordi de ikke

Sandmo oppfattet det derimot som sitt mandat å «målbære interessen for noen av de vitenskapsteoretiske synsmåtene som gjerne sorteres som ‘postmoderne’». ³⁰⁷ Ifølge ham innebar de postmodernistiske perspektivene på den ene siden en avgrensning av sannheten, og på den andre siden en utvidelse av diskusjonen av hva sannhet er. Avgrensningen av sannheten gikk ut på at spørsmål om hva som er sant alltid må forstås som spørsmål om hvor, når og for hvem. Sannhetene måtte altså forstås som historiske størrelser. ³⁰⁸ I denne sammenheng henviste han i første omgang til Michel Foucault, og senere til den feministiske vitenskapsteorien representert ved Donna Haraway, hvorfra han hentet begrepet «situerte sannheter». I dette lå en «vektlegging av at våre verdensanskuelser og oppfatninger – hvor godt de enn måtte stemme overens med fakta – formes av et bredt spekter av sosiale strukturer og mekanismer, av politiske overbevisninger, av historie på mange plan, av alt det som former våre identiteter som mennesker». ³⁰⁹ Forestillingen om situerte sannheter var herunder, ifølge Sandmo, et forsøk på å etablere et grunnlag for samtale til tross for mangfoldet av ståsteder.

Hva gjelder utvidelsen av sannhetsdiskusjonen, hevdet Sandmo at en debatt om sannhet blir for trang dersom den begrenser seg til det referensielle i snever forstand, altså til spørsmålet om våre utsagn om fortiden stemmer overens med det som «faktisk» skjedde. Postmodernismen medførte i denne sammenheng, ifølge Sandmo, at diskusjonen ble flyttet opp på et høyere nivå, hvor sannhet ikke lenger ble forstått som ensbetydende med fakta, men som noe større og rikere, tilknyttet mening og moral. Han eksemplifiserte dette med henvisning til et eksempel om holocaust: «Det er ikke et historisk faktum at holocaust var en tragedie. Men det er sant. Og denne sannheten er mye større enn det enkelte faktum, den er på ett eller annet plan større enn andre historiske sannheter. Men den er ikke et faktum på samme måte som det er et faktum at konsentrasjonsleirene eksisterte». ³¹⁰ Ifølge Sandmo var de moralske, meningsfulle sannhetene således av høyere rang enn de rene faktaopplysninger.

I neste omgang fulgte innlegg av Kåre Tønnesson og Tor Egil Førland, som begge stilte seg bak Dahl og Kjeldstadli i avvisningen av Sandmos sannhetsbegrep. Tønnessons innlegg var imidlertid svært kort, nærmest utelukkende orientert mot ett moment i Sandmos foregående innlegg. Førlands innlegg var derimot vesentlig mer omfangsrikt, samtidig som det tilsynelatende var mer polemisk i formen enn de foregående innleggene i debatten; her ble

korrelerer med levningene vi har. Dette vil skille seg fra en korrespondanseteori, som impliserer et 1:1 forhold mellom utsagn og virkelighet».

³⁰⁷ Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 387.

³⁰⁸ Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 392.

³⁰⁹ Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 395.

³¹⁰ Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 397.

postmodernismen fremstilt som en trussel mot den moderne vitenskapen. Samtidig gav Førland klart uttrykk for det som må kunne kalles en utviklingsoptimisme, da han begrunnet det tradisjonelle sannhetsbegrepets overlegenhet med henvisning til en påstand om at "vi vet mer enn menneskene før oss".³¹¹

Debattens neste fase ble innledet med Sandmos innlegg «Historie som fasit», hvor han forsøkte å skissere bakgrunnen for den «pro-postmoderne historien». Denne mente han å kunne spore i henholdsvis hermeneutikkens og den nietzscheanske maktorienterte historiefilosofiens historie.³¹² I forbindelse med den hermeneutiske fortolkningstradisjon, la han vekt på to grunnleggende innsikter: på den ene siden innsikten om at fortidige kulturer er systemer som henger sammen på sin egen måte og som derfor må forstås på sine egne premisser, og på den andre siden innsikten om at kunnskap er foranderlig og usikker, da det ikke finnes noe fast, ufortolket grunnlag for forståelsen av de fortidige kulturer. Disse innsiktene hadde således, ifølge Sandmo, dype historiske røtter.

Fra den «nietzscheanske maktorienterte historiefilosofien» hentet han derimot synet på fortidens premisser som sanne, i den forstand at fortidens kulturer hadde sannheter som var forskjellige fra våre egne. I denne sammenheng rettet han særlig fokus på Foucaults begrep om «episteme», forstått som den overordnede betegnelsen på de strukturer som omgir og gir mening til enkeltutsagn. Epistemer, forklarte Sandmo, omfatter med andre ord «alt det som spiller sammen når kunnskap utvinnes og formuleres, alt det som bidrar til å gi noen utsagn og kunnskaper deres status som sannheter og ikke andre».³¹³ Det sentrale ved en slik analysemodell var, ifølge Sandmo, at et fortidig utsagn ikke blir sant ved at det korresponderer med ettertidens vitenskap eller med en gitt, objektiv virkelighet, men ved at det opprettholder og opprettholdes av den diskurs og det episteme det er del av. Utsagnet defineres altså ikke som sant på grunn av en overhistorisk korrespondanse med sitt objekt, men som sant ved at det opptar en bestemt diskursiv posisjon, en posisjon innenfor et episteme.

I «Ekte poststrukturalister bryr seg ikke om virkeligheten» tok Førland stilling til Sandmos utdypede sannhetsbegrep, til hvilket han formulerte seks ulike innvendinger. Én av disse vedrørte Foucaults episteme-begrep, som han mente virket «for omfattende til å være

³¹¹ Førland, «Det er ikke sant alt som glimrer», 108.

³¹² Sandmo, «Historie som fasit», 404.

³¹³ Sandmo, «Historie som fasit», 410.

fruktbart».³¹⁴ Posisjonene var dermed ikke nevneverdig forandret; Sandmos utdypede sannhetsbegrep ble møtt med en utdypet kritikk.

5.3.2 Den danske debattens forløp

I dansk HT kan debattens startpunkt spores til Dorthe Gert Simonsens innlegg «Tegn og iagttagelse. At læse Erlev efter ‘den sproglige vending’», som ble publisert i 2001. Innlegget var basert på hennes doktorgradsavhandling fra 2000, og den uttalte målsettingen var å undersøke forholdet mellom den klassiske kildekritikken, slik den fremstilles i Kristian Erslevs *Historisk Teknik* fra 1926 (opprinnelig 1911), og den amerikanske litteraturviteren Stephen Greenblatts analysepraksis i verket *Marvelous Possessions* fra 1993. Greenblatt var herunder en av frontfigurene i et litterært-historisk forskningsfelt som kaltes *New historicism*, og analysemetodene fra dette forskningsfeltet var, understrekte Simonsen, influert av den språklige vendingen.³¹⁵

I første omgang analyserte Simonsen *Historisk Teknik* med utgangspunkt i såkalte dekonstruktive lesestrategier. På bakgrunn av en slik lesning hevdet hun blant annet å kunne spore at «argumentationen i *Historisk Teknik* hviler på en empiristisk forståelsesramme [...] Erslev begriper iagttagelsen, (og i videre forstand erkendelsen) som en *subjekt-objekt relation*. Fra en sådan ‘umiddelbar’ iagttagelse etableres viden om virkeligheten, og sproget har ikke del i dette opprindelige erfaringsgrunnlag. I den erslevske tankegang kommer sproget først til senere som ‘gengivelse’.³¹⁶ Det var herunder Simonsen sitt mål å vise hvordan *Historisk Teknik* er sentrert omkring en legitimering av den «middelbare iagttagelse», all den tid historievitenskapens overordnede forskningsobjekt – fortiden – per definisjon er utilgjengelig for umiddelbar iakttagelse, som var Erslevs ideal. Ifølge Simonsen forsøkte Erslev å legitimere den «middelbare iagttagelse» ved retorisk og tematisk å etablere kildekritikken som en synsprotese, hvor historikeren ble søkt innsatt på den fortidige beretterens iakttagelses plass.

Mot en slik empiristisk forståelsesramme, sentrert omkring iakttagelse som det erkjennelsesmessige ideal, tok Simonsen til orde for den språklige vendingens oppfattelse av tegn. Innledningsvis henviste hun til den vanlige definisjonen av tegn, altså at tegn representerer eller står for noe annet. Viktig for denne forståelsen, ifølge Simonsen, var tanken om at tegn

³¹⁴ Førland, «Ekte poststrukturalister bryr seg ikke om virkeligheten», 513.

³¹⁵ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 147.

³¹⁶ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 157.

blir meningsfylte gjennom henvisninger, og at man må kjenne til bestemte henvisningssammenhenger i forveien for å forstå hva et tegn betyr. Finner man frem til det tegnet henviser til, så synes dets mening fastlagt. Det nye oppfattelsen tilknyttet den språklige vendingen innebar herunder, ifølge Simonsen, at det tegnet betegner også må oppfattes som et tegn, således at den endelige meningen blir «utsatt».³¹⁷ Med den språklige vendingens tegnorienterte analyser, påpekte Simonsen, skiftet man grovt sagt fra å oppfatte verden som summen av entiteter, til å oppfatte verden som et nettverk av betydningsrelasjoner. Disse nettverkene ble imidlertid ikke forstått som systematiske, synkrone forbindelser, men som historiske kulturelle konstruksjoner. En av innsiktene var herunder at det meningsfylte ikke er fastlagt, men noe som fortsatt etableres.³¹⁸ Denne «tegnanalytikken» – som hun selv kalte den – innebar i neste omgang en opphevelse av subjekt-objekt modellen for erkjennelse, som lå til grunn for det empiristiske vitenskapsideal.

Det første motsvaret ble skrevet av Sebastian Olden-Jørgensen. Olden-Jørgensens sentrale innvendinger vedrørte ikke Simonsens fremstilling av den språklige vendingen, men snarere hennes «konstruktion af *Historisk Teknik* som kvintessensen af klassisk kildekritik».³¹⁹ Ettersom kildekritikken hadde blitt formulert på forskjellige måter, både av Erslev selv og av senere historikere, hevdet Olden-Jørgensen at denne konstruksjon var unyansert: «hun [Simonsen] går ikke i dialog med den danske kildekritikk, hverken som den var dengang, siden eller nu, men med et fragment af en fransk, historisk positivisme».³²⁰ Det var altså Olden-Jørgensens mening at Simonsens fortolkning av den klassiske kildekritikk – representert ved Erslevs *Historisk Teknik* – la for stor vekt på verkets empiristiske/positivistiske tendenser. Mot dette tok han til orde for en hermeneutisk forståelse av den klassiske kildekritikk. I et kort tilsvarende argumenterte Simonsen for sin bestemmelse av den erslevske kildekritikk som «klassisk» med henvisning til at «dens premisser er blevet naturalisert».³²¹

Den mest omfattende kritikk av Simonsen innlegg ble imidlertid formulert året etter, av Bent Egaa Kristiansen. I «Historisk metode og tegnets analytik» gjennomførte han en kritisk og omfattende analyse av Simonsens Erslev-lesning, samtidig som han tok stilling til de erkjennelsesteoretiske premisser som lå til grunn for hennes analysemetoder. På den ene siden hevdet han at Simonsens lesning var feilaktig, ettersom hun blant annet la for stor vekt på de

³¹⁷ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 148.

³¹⁸ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 149.

³¹⁹ Olden-Jørgensen, «Hvad er kildekritik?», 532.

³²⁰ Olden-Jørgensen, «Hvad er kildekritik?», 541.

³²¹ Simonsen, «Kildekritik, traditionsforvaltning og begrænsning», 547.

empiristiske elementene i teksten. Kristiansen forsøkte herunder å vise at disse elementene hadde blitt nedtonet i forhold til Erslevs tidligere historieteoretiske arbeider, og da særlig *Grundsætninger*. På den andre siden – vedrørende de erkjennelsesteoretiske premisser tilknyttet Simonsens utlegning av den språklige vendingen – hevdet han at «*tegnets analytik* (...) ikke er et alternativ til subjekt-objekt modellen». På samme måte som empirismen er fanget i subjekt-objekt dikotomien, påpekte Kristiansen, «er DGS (med Greenblatt) fanget i sproget».³²²

I kjølvannet av Kristiansens omfattende kritikk fulgte tre innlegg: først svarte Simonsen på kritikken. Deretter fulgte noen ytterligere kritiske merknader fra Kristiansen side, før det avsluttende innlegget ble ført i pennen av Simonsens hånd. Jeg vil ikke gå nærmere inn på den trinnvise utviklingen i disse innleggene, all den tid posisjonene forble de samme; Simonsen holdt fast ved sin tolkning av *Historisk Teknik*, samtidig som hun forsvarte analysemetodene og de vitenskapsteoretiske premissene som lå til grunn for denne tolkningen. Kristiansen holdt på tilsvarende måte fast ved sine synspunkter; Simonsens tolkning var feilaktig og unyansert, og de vitenskapsteoretiske premissene som lå til grunn for den språklige vendingen representerte ikke noen hensiktsmessig erstatning for det pågjeldende vitenskapsideal.

5.3.3 Innholdsmessige trekk

Den relativt omfattende – men på langt nær uttømmende – gjennomgangen ovenfor, kan gi grunnlag for en sammenligning av innhold og retorikk på tvers av debattene. I dette delkapittelet analyseres innholdet. I første omgang kan det herunder være hensiktsmessig å rette blikket mot likheter. Minst to likheter kan trekkes frem.

Den første likheten omhandler det asymmetriske forholdet mellom de ulike grunnposisjonene. Grovt sett vil det være mulig å identifisere to grunnposisjoner i hvert av tidsskriftene; en «pro»-postmodernistisk grunnposisjon på den ene siden, og en mer eller mindre tradisjonell posisjon på den andre. Både i norsk HT og dansk HT var den «pro»-postmodernistiske grunnposisjonen befolket av én historiker, mens den mer tradisjonelle posisjonen ble inntatt av de øvrige historikerne. Begge de «pro»-postmodernistiske historikerne, Erling Sandmo (f. 1963) og Dorthe Simonsen (f. 1968), var dessuten relativt unge, og hadde nylig avlagt sine doktoravhandlinger. Dette gir rom for en antydning om at postmodernismens gjennomslag i det historiefaglige miljø i Norge og Danmark kan forstås i lys av et generasjonsskifte, der de nye

³²² Kristiansen, «Historisk metode og tegnets analytik», 218.

perspektivene først og fremst ble omfavnet av en ny generasjon historikere.³²³ I denne sammenheng er det interessant å merke seg at mange av historikerne som stilte seg i eksplisitt opposisjon mot det postmodernistiske, tilhørte eldre generasjoner. Særlig gjelder dette Ottar Dahl (f. 1924), Kåre Tønnesson (f. 1926), Steinar Imsen (f. 1944) og Knut Kjeldstadli (f. 1948). De respektive debattene viser imidlertid også at de postmodernistiske perspektivene ikke utelukkende ble positivt mottatt hos den nye generasjon; verken Tor Egil Førland (f. 1959) eller Sebastian-Olden Jørgensen (f. 1964) var mye eldre enn sine «pro»-postmodernistiske fagfeller.

Et spørsmål som melder seg i denne sammenheng, er hvorfor de historiefaglige miljøene i både Norge og Danmark stort sett var skeptiske eller avvisende overfor de postmodernistiske impulsene. En slik holdning kan kanskje forstås i lys av det som angivelig stod på spill: et vitenskapsteoretisk, eller erkjennelsesteoretisk brudd, altså et nytt syn på hva (historisk) kunnskap er, og hvordan man tilegner seg denne. Vi har tidligere sett at et positivistisk/empiristisk vitenskapsideal stod sterkt i perioden etter 1945, men at det etter hvert ble utfordret fra ulike hold. Spesielt på 1970-tallet var det tendenser til et brudd med det rådende vitenskapsidealet, slik dette blant annet kom til uttrykk gjennom de danske historikernes historiografiske orientering mot Kristian Erslev og Erik Arup. Det er imidlertid mye som tyder på at det empiristiske vitenskapsidealet fortsatt stod sterkt ved årtusenskiftet; i det første av sine to innlegg i sannhetsdebatten hevdet eksempelvis Førland at «postmodernismen i Erling Sandmos utlegning angriper ikke bare vår tradisjonelle sannhetsforståelse. Den angriper også den empirismen som i ulike varianter har dominert norsk historieforskning i det 20. århundre».³²⁴ Det var heller ikke tilfeldig at Simonsen tok utgangspunkt i nettopp Erslevs *Historisk Teknik* i sin analyse, da denne fortsatt ble brukt i metodeundervisningen ved universitetene. I beskrivelsen av hvorfor den språklige vendingen hadde blitt en utfordring til historiefaget, begrunnet hun dessuten dette med at «de metateoretiske premisser for, hvordan man begriper «virkelighet», «subjekt», «iagttagelse», «erkendelse» og «sprog» forskydes fra det empiristiske paradigmet».³²⁵ I en viss utstrekning hadde historikerne altså en selvforståelse om at historiefaget fortsatt var preget av et empiristisk vitenskapsideal, og at den språklige vendingen innebar et brudd med dette vitenskapsidealet.³²⁶

³²³ Et syn på «sannhetsdebatten» som uttrykk for et generasjonsskifte har eksempelvis blitt formidlet av Messel mfl. i «Å skape et uenighetsfellesskap», 347.

³²⁴ Førland, «Det er ikke sant alt som glimrer», 114.

³²⁵ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 165.

³²⁶ Andresen mfl. har da også påpekt at empirismen kan karakteriseres som et trekk av «lang varighet» i historiefaget. I *Å gripe fortida*, 198.

Den andre innholdsmessige likheten kan spores i selve utgangspunktet for debatt. Både i norsk HT og Dansk HT sprang debattene ut av to nylig avlagte doktoravhandlinger: Sandmos *Slagsbrødre. En studie av vold i to norske regioner i tiden fram mot eneveldet* og Simonsens *Tegnets tid. Historieteoretiske undersøgelser efter den sproglige vending*. Disse avhandlingene hadde herunder et slektskap i den forstand at begge var orientert mot teoretiske perspektiver tilknyttet den språklige vendingen, samtidig som disse perspektivene ble formidlet av to historikere som var positivt innstilt overfor dem. I samme åndedrag som man kan påpeke likheten i forbindelse med utgangspunktet i doktoravhandlinger, må det imidlertid understrekes at de respektive doktoravhandlingene dannet utgangspunkt på to svært forskjellige måter. I dansk HT kom debatten i gang som følger av et initiativ hos doktoravhandlingens forfatter til å presentere deler av arbeidet i artikkelform. I norsk HT kan debatten derimot sees som et resultat av en etablert historikers initiativ til å publisere kritiske merknader til doktoravhandlingen. Konfliktdynamikken var således ulik i de to tidsskriftene: i norsk HT var det en representant for tradisjonen som problematiserte nye tendenser. I dansk HT var derimot en representant for de nye tendensene som gikk til angrep på tradisjonen.³²⁷

Dette fører oss videre til en diskusjon av forskjeller. En første forskjell kan knyttes til kjønn. I norsk HT ble debatten utelukkende ført mellom menn, mens det derimot var en kvinnelig historiker som var den mest frestredende deltaker i det danske tidsskriftet. Jan Pedersen har påpekt at «det er en diskussion værd, om man kan definere et krydsfelt mellem på den ene side feminiseringen af humanvidenskaberne og på den andre side ændringerne i de teoretiske præmisser og utvidelsen af det legitime spektrum af metodiske tilgange og grep».³²⁸ De respektive debattene gir ikke et tilstrekkelig empirisk grunnlag for å verken avkrefte eller bekrefte en slik kobling mellom økt kvinneandel i de humanistiske vitenskapene og utvidelsen av det teoretisk-metodiske feltet. Det kan likevel antydes, med henvisning til den norske debatten, at noen entydig forbindelseslinje mellom det kvinnelige kjønn og teorimangfold ikke kan etableres, all den tid det var Erling Sandmo som gikk i bresjen for legitimiteten til de nye tilnærmingene.

En andre forskjell kan spores i de respektive debattenes spesifikke tematiske orienteringspunkt. I norsk HT var debatten sentrert omkring sannhetsbegrepet, og de teoretiske impulsene fra postmodernismen/den språklige vendingen ble i hovedsak diskutert i lys av de eventuelle

³²⁷ Denne forskjellen reflekterer Jan Pedersen sin sammenligning av debatten om den språklige vending og relevans- og biografidebatten. I «Forandringens brise», 246.

³²⁸ Pedersen, «Forandringens brise», 247.

implikasjonene for spørsmålet om sannhet i historien. Således var det på mange måter to ulike sannhetsbegreper, og deres fruktbarhet i historieforskningen, som ble stilt opp mot hverandre: på den ene siden et postmodernistisk, eller «situert sannhetsbegrep», som gikk ut på at sannheten måtte forstås som relativ, flyktig og kontekstavhengig, og på den andre siden et konvensjonelt, «klassisk» sannhetsbegrep, som bygget på samsvar mellom trosoppfatning (eller utsagn) og virkelighet. I dansk HT var debatten derimot sentrert omkring den «klassiske» kildekritikken, slik denne kom til uttrykk i Kristian Erslevs *Historisk Teknik*. Flere av innleggene tok herunder form som relativt detaljfikserte analyser av spesifikke deler av dette verket, hvor de ulike historikerne – i hovedsak Simonsen og Kristiansen – forsøkte å begrunne deres tolkning. Således kunne man kanskje si at det var to analysemetoder, og deres fruktbarhet i forbindelse med lesningen av den klassiske kildekritikken (og historietekster for øvrig), som ble stilt opp mot hverandre: på den ene siden analysemåter inspirert av den språklige vendingen, og på den andre siden mer klassiske analysemåter, med utgangspunkt i tradisjonelle kildekritiske prinsipper.

En tredje forskjell kan spores i inspirasjonsgrunlaget hos representantene for den «pro»-postmodernistiske posisjon. Sandmo hentet først og fremst inspirasjon fra Michel Foucault, og brukte stor plass å gjøre rede for fruktbarheten ved det begrepsapparat som Foucault hadde introdusert, og da særlig «episteme»-begrepet. Foruten Foucault henviste han herunder til den vitenskapsteoretiske feminismen, i hovedsak representert ved Donna Haraway, hvorfra han hentet begrepet om «situerte sannheter».³²⁹ Simonsen hentet derimot det meste av sin uttalte inspirasjon fra Stephen Greenblatt, den fremste representanten for forskningsfeltet *New Historicism*. I selve fremstillingen av den språklige vendingen vektla hun herunder Jacques Derridas filosofi som sentral, riktignok med henvisninger til verker av Foucault og Roland Barthes.³³⁰ De løpende henvisningene og de eksplisitte referansene i innlegget var imidlertid hovedsakelig til Greenblatt. Foucault var altså ikke med som en eksplisitt samtalepartner, verken her eller i senere innlegg i debatten. I denne sammenheng er det riktignok et likhetstrekk at verken Sandmo eller Simonsen hentet eksplisitt inspirasjon fra Hayden White, hvis teori om historieskriving og tropologiske analysemodell hadde vært et sentralt tema i de tidligere innleggene på 1990-tallet.

³²⁹ Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 394, note 13: Sandmo understreker riktignok at hans begrep om «situerte sannheter» er en videreutvikling av Haraways begrep om «situerte kunnskaper».

³³⁰ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 147, note 3.

En fjerde innholdsmessig forskjell kan spores i historikernes oppfattelse av hvor radikal postmodernismen/den språklige vendingen var. Som sett ovenfor, forsøkte Sandmo i stor grad å etablere bånd tilbake til en dypere, hermeneutisk fortolkningstradisjon, samt til den «maktorienterte» historiefilosofien, hvor røttene riktignok ikke stakk like dypt. Denne relativt grundige redegjørelsen for de postmodernistiske synsmåtenes historiske røtter, var tilsynelatende del av et overordnet argument om at disse synsmåtene ikke nødvendigvis var så radikale; det var tross alt store likheter mellom postmodernistiske synsmåter og tidligere historiske fortolkningstradisjoner.³³¹ Nettopp dette argumentet utgjorde herunder et av diskusjonsmomentene i et senere innlegg av Førland, hvor han hevdet at inspirasjonsgrunnlaget hos Heidegger og Gadamer (altså hermeneutikken) ikke kunne forsvare et poststrukturalistisk sannhetsbegrep.³³² For Førland innebar postmodernismen, særlig i Sandmos utlegning, et radikalt brudd med tradisjonen.

Simonsen var derimot, i motsetning til Sandmo, mer opptatt av å markere avstand mellom postmodernismen og den hermeneutiske fortolkningstradisjon. I «Tegn og iagttagelse» påpekte hun riktignok at «tegnanalytik» kunne utlegges som en radikal hermeneutikk, forstått som en hermeneutikk uten «virkningshistorisk» kontinuitet og uten hermeneutikkens monumentale instanser. Herunder understrekte hun imidlertid at «der er forskel på hermeneutisk og poststrukturalistisk oppfattelse af repræsentation og mening, idet hermeneutikken traditionelt opererer med et begrep om kontinuert *retning* i fortolkningsprosessen, der udgår fra et oprindeligt centrum, hvorimod poststrukturalisme implicerer at udvekslingen mellem tegn er diskontinuerlig og vilkårlig. Derfor er der ikke noget, der *centrerer* repræsentationers mening.»³³³ Olden-Jørgensen hevdet herunder, i sin innvending mot Simonsen, at hennes beskrivelse av den språklige vendingens analytiske strategier og premisser lå tett opp til hermeneutikken, og at jo mer man bygget på fagets hermeneutiske tradisjon, desto lettere ville man kunne forholde seg både positiv og kritisk til impulsen fra den språklige vending. Den språklige vending måtte med andre ord nøyes med «den noget mere ydmyge, men også mere konstruktive rolle at bidrage til at videreutvikle den kildekritiske arv – i teori og praksis».³³⁴

Vedrørende oppfattelsen av hvor radikale de postmodernistiske synsmåtene var, og da særlig med hensyn til synsmåtenes historiske røtter, var situasjonen således omvendt i de to tidsskriftene. I norsk HT var det Sandmo, representanten for den «pro»-postmodernistiske

³³¹ Sandmo, «Historie som fasit»,

³³² Førland, «Ekte poststrukturalister bryr seg ikke om virkeligheten», 515.

³³³ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 170, note 27.

³³⁴ Olden-Jørgensen, «Hvad er kildekritik?», 541.

posisjon, som søkte å etablere bånd tilbake til tradisjonen, mens Førland, representanten for de mer tradisjonelle synspunkt, hevdet at postmodernismen var såpass radikal at slike linjer ikke kunne trekkes. I dansk HT var det derimot Simonsen som søkte å markere avstand mellom sitt eget postmodernistiske ståsted og tradisjonen, mens Olden-Jørgensen vektla likhetene mellom Simonsens ståsted og hermeneutikken.

Denne siste forskjellen, tilknyttet de ulike historikernes oppfattelse av postmodernismens radikalitet, vedrører ikke bare innholdet i debattene, men også formen, altså *hvordan* det ble diskutert. Sandmo og Simonsen oppfattet ikke bare postmodernismen ulikt, de brukte også ulike argumenter for å overbevise andre om dens fruktbarhet i forbindelse med historisk forskning. Det samme gjelder Førland og Olden-Jørgensen, som på tilsvarende vis brukte ulike argumenter i sine resonnementer. I det følgende vil jeg rette et nærmere blikk på spørsmålet om debattens retoriske utforming.

5.3.4 Retoriske trekk

I forbindelse med spørsmålet om hvordan det ble diskutert i de ulike debattene, ser jeg det som vanskeligere å først peke på likheter for deretter å se på forskjeller. Jeg velger derfor en annen tilnærming: først plasseres den norske debatten under søkelyset, før fokuset deretter flyttes videre på den danske. Likheter og forskjeller blir således drøftet i gjennomgangen av den danske debatten.

Det var som nevnt Steinar Imsen som la den opprinnelige rammen for debatt i det norske tidsskriftet. I debattens første innlegg skrev han følgende om Sandmos doktoravhandling: «Genremessig arter dermed arbeidet seg som en blanding av essay og vitenskapelig monografi. Vi skal her konsentrere oss om monografien, og vurdere den med tradisjonelle historiefaglige mål. Andre får eventuelt ta seg av essayisten Sandmo».³³⁵ Med en slik formulering gjorde Imsen det klart at han ikke anerkjente de postmodernistiske perspektivene som vitenskapelige; de hørte til essayistikken, og var således uinteressante. Imsens definisjon av vitenskap var forbeholdt det empiriske arbeidet med kildematerialet. Disse formuleringene bærer vitne om hvor godt befestet det empiristiske vitenskapsidealet var i den norske historievitenskapen: de innebar ikke bare en avvisning av de spesifikke postmodernistiske teoriene som Sandmo hadde anvendt i doktoravhandlingen, men av teoretiske perspektiver som sådan. Da Sandmo skrev sitt

³³⁵ Imsen, «Kunsten å konstruere», 481.

motinnlegg, brukte han i så måte liten plass på å forsvare postmodernismen. På bakgrunn av Imsens tilsynelatende utdaterte avvisning av teoretiske perspektiver som en legitim komponent i historievitenskapelig forskning, forsøkte han snarere å fremstille Imsen som fremmed for vanlig historievitenskapelig praksis: «det forbløffer meg at han sorterer teorien under «essay» og reserverer betegnelsen «vitenskapelig monografi» for det han regner som empiri. Jeg trodde ikke det var mulig å forfekte et slikt syn på hva vitenskap er i dag – om det noen gang har vært det».³³⁶

Den skarpt polemiske og personorienterte tonen mellom Imsen og Sandmo, som i en viss utstrekning var preget av nedlatende kommentarer vedrørende den andres arbeidskapasitet, kunnskaper og vilje til å forstå – altså fagfellens evner som historiker – ble hos Dahl og Kjeldstadli erstattet av en mer saksorientert tone. I den grad språkbruken fortsatt rettet seg mot person, var det for en stor del snakk om anerkjennelse og ros. Slik skrev eksempelvis Dahl at «selv om jeg her kommer med noen kritiske synspunkter på Sandmos behandling av sannhetsproblematikken, så vil jeg understreke at jeg allment har den største respekt for hans teoretiske drøtinger, som er gjennomført på et intellektuelt nivå man ikke så ofte møter».³³⁷ Diskusjonen om hva disse teoretiske perspektivene innebar for historiefagets vedkommende, var imidlertid ikke preget av et sterkt ønske om gjensidig forståelse. Dahl fremstilte eksempelvis postmodernismen som «en grunnleggende fornektelse av kognitiv intellektuell virksomhet, som klart må avvises».³³⁸ Kjeldstadli fremstilte på lignende vis postmodernismen som en destruktiv tendens, ettersom den innebar et angrep på fagets muligheter til å falsifisere tolkninger. I begrunnelsen for hvorfor den måtte avvises, gikk han imidlertid et skritt lenger enn Dahl, i det han henviste til debatten om konsentrasjonsleirenes eksistens, som hadde utspilt seg i kjølvannet av Haydens Whites *Metahistory*. Poenget med dette eksempelet var ikke, påpekte Kjeldstadli, at postmodernistene var revisjonister i forbindelsene med slike spørsmål, men at «om en ikke bare er en moderat skeptiker, men en radikal og konsekvent skeptiker, som hevder at det ikke kan finnes allmenne sannheter, at alle versjoner er like gode, ja, da har en gitt fra seg redskapene til å tilbakevise dem som sier at leirene ikke fantes».³³⁹

Grunnlaget for å avvise postmodernismen hadde således endret seg mellom Imsens, Dahls og Kjeldstadlis innlegg. Imsen avviste som nevnt postmodernismen fordi den var uinteressant i kraft av dens rolle som en teori. Dahl avviste derimot postmodernismen fordi den innebar et

³³⁶ Sandmo, «Kunsten å diskutere», 103.

³³⁷ Dahl, «Om 'sannhet' i historie», 368.

³³⁸ Dahl, «Om 'sannhet' i historien», 369.

³³⁹ Kjeldstadli, «I hvilken forstand kan vi snakke om sannhet i historien?», 377.

angrep mot vitenskapen. Hos Kjeldstadli ble postmodernismen fremstilt som farlig, ikke bare for vitenskapen, men for samfunnet for øvrig, da den la rommet åpent for blant annet holocaust-fornektelse. Anerkjennelsen av postmodernismen som interessant – i den forstand at den måtte tas stilling til – medførte altså et skjerpet alvor i anklagene.

Sandmo hevdet på sin side at den utbredte skepsisen overfor både postmodernismen og positivismen – postmodernismens diametrale motstykke - baserte seg på falske fiendebilder. «Dersom den ekstreme postmodernisten eller den dogmatiske positivisten finnes noe sted», påpekte Sandmo, «er det neppe som faghistoriker eller engang som noen reell teoretisk innflytelseskilde for historikere».³⁴⁰ I forlengningen av dette forsøket på å markere avstand mellom seg selv og den «ekstreme postmodernismen», var det tilsynelatende imperativt for Sandmo å knytte bånd til den historiografiske forskningstradisjonen. I denne sammenheng stilte han eksplisitt spørsmål ved om forskjellen mellom det etablerte og det nye egentlig var så stor, og slo herunder fast at «debatten omkring det 'postmoderne' ikke dreier seg om et brudd med rene snittflater».³⁴¹ Denne understrekningen av det historiske slektskapet mellom hans egen postmodernistiske posisjon og den historiografiske forskningstradisjon (jfr. Innholdsanalysen), må kunne tolkes som et sentralt ledd i Sandmos argumentasjon.

Samtidig henviste også Sandmo, i likhet med Kjeldstadli, til et konkret historisk eksempel. Der Kjeldstadli brukte holocaust-fornektelse som et eksempel på postmodernismens farlige implikasjoner, brukte Sandmo magiske ritualer blant franske bønder på 1400-tallet som et eksempel på fruktbarheten ved et situert sannhetsbegrep. For å kunne forklare disse ritualene på en uttømmende måte, hevdet Sandmo, måtte man anerkjenne at magi var sant for 1400-tallsbøndene.³⁴² Slik bruk av historiske eksempler ble dessuten videreført i det påfølgende ordskiftet mellom Sandmo og Førland. Ved siden av en vedvarende diskusjon omkring både holocaust og 1400-tallsbøndenes magiske ritualer, introduserte Førland nye eksempler. Disse var orientert omkring hekseprosessene på 1600-tallet og Galileo Galilei. Den retoriske bruken av slike eksempler tjente en enkel hensikt; å vise at Sandmos sannhetsbegrep kom til kort i møtet med den historiske virkelighet.

Med Førlands innlegg ble tonen generelt skarpere. Dette kan først og fremst sees i sammenheng med at retorikken igjen ble mer personorientert. På den ene siden gjorde Førland tilsynelatende

³⁴⁰ Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 389.

³⁴¹ Sandmo, «Mer og mindre sannhet», 389.

³⁴² Det skal kort nevnes at Sandmo først og fremst trakk frem dette eksempelet for å sette spørsmålstegn ved kontradiksjonsprinsippets anvendelighet i historien, som særlig Ottar Dahl hadde tatt til orde for i sitt innlegg. Men nettopp i denne sammenhengen ble det også brukt for å vise fordelene ved det situerte sannhetsbegrep.

narr av Sandmos måte å skrive vitenskapelige arbeider på.³⁴³ På den andre siden hevdet han at «Sandmos syn både på sannhet og på forholdet mellom moral og empiri står i grunnleggende strid med den moderne vitenskapens forutsetninger, som jeg selv bekjenner meg til». Begrunnelsen for å skrive artikkelen var herunder, påpekte Førland, «intet mindre enn å forsvare vitenskapen – i vårt tilfelle historievitenskapen – mot det jeg ville være fristet til å kalle Sandmos postmoderne vranglære».³⁴⁴ Med slike formuleringer gav Førland sin tilslutning til synet på postmodernismen som en trussel for historiefaget – og vitenskapen for øvrig - slik dette tidligere hadde blitt formulert av Dahl og Kjeldstadli. Men der de sistnevnte i hovedsak rettet kritikken mot postmodernismen som fenomen, var Førlands sikte altså i større grad stilt inn på Sandmo.

Sandmos argumentasjon fortsatte i samme spor som tidligere, hvor det viktigste anliggende var betoningen av «at det ikke er snakk om en forståelse (av sannhetsbegrepet) som bryter med fagtradisjonen», men at denne forståelsen snarere var «dypt forankret i historiografien».³⁴⁵ I lys av Førlands angrep mot postmodernismen argumenterte han herunder for at Førland «ikke ser eller vil se båndene tilbake fra den umiddelbare diskusjon nå til de som alltid har preget historieskrivingen»,³⁴⁶ og at han «engster seg helt ut av den humanistiske fortolkningstradisjonen når han mener at forestillingen om situerte sannheter gjør det umulig å skille mellom tro og sannhet».³⁴⁷ Således forsøkte Sandmo i en viss utstrekning å gjøre Førland fremmed for historiefagets forskningstradisjon; det var ham, og ikke Sandmo selv, som var på villspor. Men i motsetning til Førland forstod Sandmo seg selv som den forsvarende part i debatten: «det er ikke min hensikt eller tilnærmedesvis i min makt å legge det klassiske sannhetsbegrepet til side».³⁴⁸ Sandmos argumenter handlet ikke først og fremst om det tradisjonelle sannhetsbegrepets utilstrekkelighet, men om de fruktbare sidene ved det situerte sannhetsbegrep. På denne bakgrunn kunne han hevde at «deres synsmåter (Førland og Tønnessons) er vesensforskjellige fra mine, men alle er dypt fundert innenfor historiefaget fra gammelt av, og alle er grunnleggende historiske. Vi legemliggjør den gamle striden mellom positivisme og fortolkning innenfor rammen av historiefaget».³⁴⁹

³⁴³ Førland, «Det er ikke sant alt som glimrer», 101, note 5.

³⁴⁴ Førland, «Det er ikke sant alt som glimrer», 102.

³⁴⁵ Sandmo, «Historie som fasit», 407.

³⁴⁶ Sandmo, «Historie som fasit», 403.

³⁴⁷ Sandmo, «Historie som fasit», 409.

³⁴⁸ Sandmo, «Historie som fasit», 416.

³⁴⁹ Sandmo, «Historie som fasit», 411.

På dette punkt virker det hensiktsmessig å rette blikket over på den danske debatten, som fra begynnelsen av fikk en annen tone enn den norske. Dette må sees i sammenheng med at debatten her ble innledet etter initiativ fra Simonsen – representanten for den «pro»-postmodernistiske posisjon. Den form for retorikk som Imsen stod for i norsk HT, hvor postmodernismen ble feid under teppet som uinteressant, var således aldri til stede i den danske debatten.

Et av Simonsens retoriske trekk var å stille spørsmål ved «hvorfor den sproglige vending er blevet oppfattet som en trussel for historiefaget». Dette spørsmålet ble herunder tilspisset: «Hvorfor er det ikke historikere, der med deres massive erfaring i tegntolkningspraksis har været fortroppen i denne vending?».³⁵⁰ Med dette spørsmålet forsøkte hun tilsynelatende å skape en logisk forbindelseslinje mellom den språklige vendingen og historiefaget; tegnanalytikken representerte den beste tilnærmingen til studiet av fortiden, og det var dermed på sin plass at også historikere begynte å orientere seg mot den språklige vendingens analytiske strategier. Samtidig plasserte hun implisitt seg selv i denne «fortroppen», ettersom hennes analyse nettopp var basert på disse tilnæringsmåtene. Valget av *Historisk Teknik* som gjenstandsfelt gjorde imidlertid at innlegget tok form som et angrep på tradisjonen, og ikke bare en introduksjon av det nye: den klassiske kildekritikkens vitenskapsteoretiske premisser skulle avdekkes og konfronteres med analysestrategier som hvilte på gunstigere premisser for historievitenskapelig forskning.

Kanskje som et resultat av at Simonsens innlegg retorisk sett tok form som et angrep på tradisjonen, tok Olden-Jørgensens innlegg i hovedsak form som et forsvar. Han var eksempelvis lite opptatt av å kritisere Simonsens fremstilling av den språklige vendingen, som tvert imot ble omtalt som «en appetitvækker og orientering».³⁵¹ Senere, i forbindelse med kritikken av Simonsens fremstilling av den klassiske kildekritikken, påpekte han dessuten at denne kritikken ikke betydde at «den sproglige vending, den tegnanalytiske inspiration og New Historicism ikke har noget at give historikerne».³⁵² Således står Olden-Jørgensens formuleringer i klar kontrast til de norske historikerne, hvor postmodernismen enten ble fremstilt som uinteressant (Imsen) eller farlig (Dahl, Kjeldstadli, Førland). Men til tross for disse relativt positive formuleringene, kan innlegget likevel ikke leses som uttrykk for en entydig optimisme overfor den språklige vendingen. Innledningsvis understrekte han eksempelvis at «vi har enddnu til

³⁵⁰ Simonsen, «Tegn og iagttagelse», 150.

³⁵¹ Olden-Jørgensen, «Hvad er kildekritik?», 531.

³⁵² Olden-Jørgensen, «Hvad er kildekritik?», 531.

gode at se impulsen fra den sproglige vending omsat til en fuldt udfoldet analyse på grundlag af dansk materiale». ³⁵³ En slik påstand blir interessant i lys av det faktum at Simonsens innlegg nettopp inkluderte en analyse av et dansk materiale – Kristian Erslevs *Historisk Teknik*. Om skepsisen ikke var på den språklige vendingens vegne, rettet den seg således mot Simonsens – eller andre historikeres – evne til å anvende disse teorier.

I den grad Olden-Jørgensen unnlot å mobilisere et angrep mot Simonsens teoretiske perspektiver, må dette sees i lys av hans vurdering av hva disse perspektivene innebar. Ifølge ham handlet det nemlig ikke om et erkjennelsesteoretisk eller vitenskapsteoretisk brudd, men om en videreføring av den allerede veletablerte hermeneutiske tradisjon i historieforskningen. Kristiansen tolket det annerledes; han forstod Simonsen slik at «Greenblatts analysepraksis for hende er den eneste mulige metode, spesielt fordi den i artikkelen er formulert som en almen erkendelsesteori». ³⁵⁴ På denne bakgrunn iverksatte han da også en relativt substansiell kritikk overfor teoriens fruktbarhet, hvor essensen var at teorien ikke representerte en vei ut av den empiristiske erkjennelsesteoriens subjekt-objekt modell. Mest av alt handlet imidlertid Kristiansens retoriske grep om en ytterligere mobilisering av forsvaret for den kildekritiske tradisjonen. Dette forsvaret kom i stand gjennom en detaljfiksert nærlesning av *Historisk Teknik* ut fra tradisjonelle, kildekritiske lesestrategier. Gjennom en sidestilling av 1911-utgaven og 1926-utgaven av verket, hvor nyanseforskjeller i utformingen av de ulike kildekritiske prinsippene ble synliggjort, forsøkte Kristiansen å vise hvordan Simonsen hadde gått glipp av viktige elementer. Slik kunne han argumentere for at hun hadde feiltolket verket.

Ordvekslingen i de siste innleggene var preget av en mer polemisk tone. Simonsen hevdet eksempelvis at «(...) vores uenighed om, hvordan historikere kan eller bør læse Erslevs *Historisk Teknik* og med hvilke målstæninger, (...) forekommer mig at være for store til, at de kan være grundlag for en frugtbar diskussion». ³⁵⁵ Med en slik påstand markerte hun en tydelig grense mellom seg selv og Kristiansen. I denne sammenheng stilte hun seg dessuten tvilende overfor Kristiansens evner som historiker: «Jeg er lidt forurolet over, at min udlægning af disse temaer og af Greenblatts analysestrategier har kunne give anledning til mange misforståelser i BEKS's læsning». ³⁵⁶ Kristiansen hevdet på sin side at Simonsen hadde en «soleklar interesse i at hævde, at jeg har misforstået hendes udlægning af forskellige temaer», da hun således ikke behøvde «at argumentere imod min påstand, om at tegnets analytik reelt

³⁵³ Olden-Jørgensen, «Hvad er kildekritik?», 531.

³⁵⁴ Kristiansen, «Historisk metode og tegnets analytik», 218.

³⁵⁵ Simonsen, «Om erslevske virkelighedsslutninger», 365.

³⁵⁶ Simonsen, «Om erslevske virkelighedsslutninger», 379.

indebærer, at en virkelighed uden for teksten ikke kan erkendes».³⁵⁷ Dersom det tidligere i debatten hadde vært et ønske om gjensidig forståelse, var dette definitivt borte.

Med hensyn til debattenes retoriske trekk, altså spørsmålet om hvordan det ble diskutert, har denne gjennomgangen vist at det er relativt tydelige forskjeller mellom debattene. Den kanskje klareste forskjellen kan synliggjøres gjennom metaforene forsvar/angrep. I norsk HT var det de tradisjonelle historikerne som angrep postmodernismen, på vegne av både vitenskapens og samfunnets fremtid. Innenfor dette debattklimaet forsøkte Sandmo å forsvare postmodernismen, som ifølge ham representerte fruktbare tilnæringer til studiet av fortidige kulturer. Dette forsvaret innebar imidlertid ikke et motangrep mot den tradisjonelle posisjon; de ulike posisjonene hadde eksistert side om side innenfor historiefagets rammer i lang tid – og kunne fortsette å gjøre det. I dansk HT var det derimot Simonsen som utgjorde den angripende part, og det var herunder den kildekritiske tradisjon som ble satt under beleiring. De tradisjonelle historikerne brukte derfor mest energi på å forsvare sine egne analysemetoder overfor Simonsens nye analytiske apparat. Verken Olden-Jørgensen eller Kristiansen var like opptatt som sine norske fagfeller av å fremstille postmodernismen som en trussel; for dem var det i stor grad viktigere å forsvare den vedvarende fruktbarheten tilknyttet den kildekritiske metoden. Simonsens analysemetoder var et velkomment bidrag, men representerte ingen erstatning.

5.4 Delkonklusjon

I dette kapitlet har jeg analysert diskusjonene omkring postmodernismen/den språklige vendingen med særlig utgangspunkt i debattene omkring årtusenskiftet. Gjennomgangen av innleggene som ble publisert før debattene, viste at den norske debatten hadde dypere røtter, ettersom de ulike posisjonene allerede hadde blitt etablert gjennom innlegg av Erling Sandmo, Knut Kjeldstadli og Paul Knutsen. Også i det danske historiefaget hadde postmodernismen blitt diskutert, men slike diskusjoner forekom først og fremst i andre tidsskrift. En generell likhet på tvers av det norske og det danske historiefaget, var imidlertid det asymmetriske forholdet i tilknytning til resepsjonen av det postmodernistiske tankegodset; både i Danmark og i Norge var historikerne i stor grad avvisende overfor postmodernismens mer eller mindre radikale implikasjoner. Denne asymmetrien gjenspeilet seg i de respektive debattene, hvor det bare var

³⁵⁷ Kristiansen, «Tekst, virkelighet og metode», 385.

én historiker som inntok en «pro»-postmodernistisk posisjon, mens de øvrige historikerne representerte en mer eller mindre tradisjonell posisjon.

Den innholdsmessige og retoriske analysen av debattene har avdekket både likheter og forskjeller. Dersom det asymmetriske forholdet mellom de ulike teoretiske grunnposisjonene var den klareste likheten på tvers av tidsskriftene, utgjorde forholdet mellom angrep og forsvar den største forskjellen. I norsk HT var det den tradisjonelle posisjonens representanter som angrep postmodernismen, mens situasjonen var omvendt i det danske tidsskriftet: her var det postmodernismens representant som gikk til angrep på tradisjonen. Om analysen kan gi grunnlag for et helhetsinntrykk, må det være at debatten i norsk HT var mer eksistensiell, i den forstand at den ikke bare dreide seg om historiefaget. Postmodernismen ble i stor grad sett på som en trussel både mot vitenskapen og mot samfunnet generelt. I dansk HT var debatten derimot rettet inn mot konkrete, historiefaglige aspekter, først og fremst tilknyttet Erslevs *Historisk Teknik*.

Kapittel 6: Konklusjon

Innledningsvis i denne oppgaven formulerte jeg problemstillingen: hvordan har norske og danske historikere diskutert teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål i norsk *Historisk tidsskrift* og dansk *Historisk tidsskrift* mellom 1945-2020? Denne problemstillingen ble konkretisert i fire underspørsmål, tilknyttet *omfanget* av diskusjonen, *hvem* som har diskutert, *hva* som har blitt diskutert, og *hvordan* det har blitt diskutert. I denne sammenheng kan det være hensiktsmessig å foreta en gjennomgang av hva jeg har funnet ut i tilknytning til de ulike spørsmålene.

I forbindelse med spørsmålet om omfanget av diskusjon, altså i hvilken grad norske og danske historikere har diskutert teoretiske, metodiske og historiografiske spørsmål i de respektive tidsskriftene, er det klart at det foreligger en vesentlig kvantitativ forskjell. En gjennomgang av tidsskriftenes spalter har vist at det er publisert klart flere teoretisk-metodiske innlegg i norsk HT enn i dansk HT mellom 1945-2020. I det norske tidsskriftet fant jeg 115 teoretisk-metodiske innlegg. I det danske tidsskriftet fant jeg derimot 63 innlegg. Denne kartleggingen tok riktignok utgangspunkt i spesifikke forståelser av teori-, metode- og historiografibegrepet, som ble etablert i det første kapittelet, i dialog med nyere innføringsbøker i historiefagets teori og metode. En annen forståelse av disse begrepene kunne kanskje gitt opphav til andre funn. I denne sammenheng kan det dessuten nevnes at et slikt kartleggingsarbeid som jeg har gjennomført, åpner opp for at enkelte innlegg som kanskje burde vært inkludert, ikke har blitt tatt med. Om dette skulle være tilfellet, endrer det imidlertid ikke helhetsbildet av de respektive tidsskriftene: norsk HT har, i vesentlig større grad enn det danske tidsskriftet, fungert som forum for teoretisk-metodisk diskusjon etter 1945.

Til tross for at den kvantitative forskjellen er stor mellom de respektive tidsskriftene, har jeg funnet at den generelle kurven i stor grad tar samme form. I begge tidsskriftene ble det publisert svært få teoretisk-metodiske innlegg i perioden frem mot 1970. 1970-tallet representerte herunder et vendepunkt, da antallet økte betraktelig. På 1980-tallet gikk utviklingen imidlertid i ulike retninger: i det norske tidsskriftet representerte tiåret en gradvis økning, mens aktivitetsnivået derimot sank i dansk HT. 1990-tallet representerte et nytt vendepunkt, da antallet økte betydelig i begge tidsskriftene, spesielt i dansk HT. 2000-tallet var preget av kontinuitet, da antallet teoretisk-metodiske innlegg ble liggende på et stabilt, høyt nivå. 2010-tallet representerte i neste omgang en vesentlig nedgang i begge tidsskriftene. På denne

bakgrunn har jeg argumentert for at utviklingen kan forstås i lys av tre vendepunkt: en første økning på 1970-tallet, en andre økning på 1990-tallet, og en nedgang på 2010-tallet. Det er herunder kun på 1980-tallet at kurven peker i motsatt retning i de to tidsskriftene.

Min målsetning har ikke bare vært å beskrive utviklingen i tidsskriftene. Jeg har også forsøkt å forklare den. I denne sammenheng har jeg sett utviklingen i lys av historiografiske tendenser, både nasjonale og internasjonale, samt den redaksjonelle utviklingen innad i tidsskriftene. Det primære fokuset har riktignok ligget på de historiografiske tendensene. Når det gjelder det lave antallet i de første tiårene etter krigen, har jeg forklart dette med henvisning til den empiristiske tendensen som preget de nordiske historiefagene. Denne innebar liten bruk av eksplisitt teori, motivering av forskning som ren kunnskapssøken ubesudlet av ideologi, og bruk av kildekritikk som metode. Jeg har herunder forklart denne tendensen med utgangspunkt i etterkrigstidens skepsis mot de store ideologienes bruk av historien; troskap mot empirien og en grunnleggende kritisk holdning ble ansett som det beste forsvaret mot misbruk av historien. I denne sammenheng har jeg argumentert for at de få teoretisk-metodiske innlegg som faktisk ble skrevet innenfor dette tidsrommet, i stor grad pekte fremover mot 1970-tallet, og at de dessuten ble skrevet av et knippe historikere som stod mer eller mindre alene i tematiseringen av slike problemstillinger i de første tiårene etter 1945.

Når det gjelder vendepunktet på 1970-tallet, har jeg argumentert for at dette kan sees i sammenheng med en utfordring mot den empiristiske tendensen i historiefaget. Denne utfordringen kom i stor grad fra samfunnsvitenskapene og marxismen, og gav opphav til diskusjon og nytenkning omkring forholdet mellom teori, modeller og empiri i historiefaget, samt til et historiografisk oppsving med fokus på historieforskningens historie. I det norske tidsskriftet var det først og fremst innflytelsen fra samfunnsvitenskapene og marxismen som ble diskutert, mens diskusjonen i det danske tidsskriftet i større grad var rettet mot faghistorien. Den motsatte utviklingen på 1980-tallet, hvor antallet teoretisk-metodiske innlegg fortsatte å øke i norsk HT mens det derimot sank i det danske tidsskriftet, har jeg forklart med henvisning til en tiltakende pluralisering og fragmentering i historiefaget. Tendenser til pluralisering, i form av en mangfoldiggjøring av fagets tematiske, teoretiske og metodiske perspektiver, og fragmentering, i form av en oppsplitting av faget i ulike deldisipliner som i større eller mindre grad orienterte seg mot egne institusjoner – eksempelvis undervisningsinstitusjoner eller tidsskrifter – hadde allerede begynt å gjøre seg gjeldende på 70-tallet. Jeg har argumentert for at pluraliseringen bidro til økt teoretisk-metodisk diskusjon i norsk HT, reflektert gjennom det utbredte fokuset på ulike bindestrekshistorier. Når det gjelder nedgangen i det danske

tidsskriftet, har jeg hevdet at denne muligens kan sees i sammenheng med særforhold ved det danske historiefaget, hvor teoretisk-metodiske spørsmål enten ble ansett som «utdebatterte», eller som for vanskelige å beskjeftige seg med i lys av pluraliseringen i faget. Jeg har imidlertid lagt mest vekt på at forklaringen kan spores i en institusjonell fragmentering i det danske historiefaget, hvor konkurrerende historiske tidsskrifter hadde vunnet betydelig terreng frem mot 1980-tallet. I tråd med forskningslitteraturen har jeg pekt på tidsskrifter som *Historie*, *Den jyske historiker* og *Fortid og nutid*. Uten at jeg har gjennomført en grundig undersøkelse av disse tidsskriftene, kan det konstateres at i hvert fall deler av den teoretisk-metodiske diskusjon har foregått her. På dette punktet har situasjonen i det norske historiefaget vært en annen: innenfor hele det aktuelle tidsrom har HT fungert som det ledende organet for norsk historieforskning.

Når det gjelder vendepunktet på 1990-tallet og kontinuiteten på 2000-tallet, har jeg forklart dette med utgangspunkt i nye pluraliseringstendenser. Der det først og fremst var samfunnsvitenskapene og marxismen som skapte pluralisering i historiefaget på 70- og 80-tallet, kom impulsene derimot fra den såkalte «postmodernismen» eller «språklige vendingen» på 90-tallet. Disse impulsene representerte en radikal problematisering av spørsmål omkring språk og erkjennelse. Språk og kultur ble i denne sammenheng ført inn som sentrale studieobjekt i historieforskningen, og teoretiske og metodiske perspektiver ble hentet fra fag som litteraturvitenskap og antropologi. I begge tidsskriftene gav disse impulsene seg først og fremst utslag i to omfattende debatter, som gikk for seg rundt årtusenskiftet. Jeg har dessuten argumentert for at også øvrige innlegg og debatter kan sees i lys av disse impulsene. Dette gjelder eksempelvis debatten om (årsaks)forklaringer i norsk HT, og biografi- og relevansdebatten i det danske tidsskriftet. Når det gjelder nedgangen på 2010-tallet, har denne imidlertid vært vanskeligere å forklare. Dette skyldes først og fremst nærheten i tid, da det er få som har forsøkt å beskrive hvilke historiografiske tendenser som har gjort seg gjeldende i nyere tid. Jeg har likevel forsøkt å sette frem en potensiell forklaring: postmodernismen/den språklige vendingen har tilsynelatende mistet litt av sitt kritiske potensial, og flere historikere har orientert seg mot en ny-empirisme.

I forbindelse med spørsmålet om hvem som har diskutert, kan det konstateres at mannlige historikere har preget den teoretisk-metodiske diskusjonen i begge tidsskriftene. Kvinneandelen har imidlertid vært betydelig høyere i dansk HT, hvor 18 innlegg, tilsvarende 28,6%, har blitt skrevet av kvinner. I det norske tidsskriftet er det derimot bare 11 innlegg, tilsvarende 9,6%, som har hatt kvinnelig forfatter. I denne sammenheng foreligger det dessuten en betydelig

forskjell med hensyn til hvilke tematikker de kvinnelige historikerne har diskutert. I norsk HT har store deler av innleggene med kvinnelig forfatter vært orientert mot kvinnehistorie. I det danske tidsskriftet har derimot kvinnelige historikere vært fremtredende bidragsytere i tilknytning til de to mest gjennomgripende tematikkene, 'historieforskningens historie' og 'postmodernismen/den språklige vendingen'. To navn kan nevnes: Inga Floto og Dorthe Gert Simonsen. Særlig Floto står i en særstilling, ettersom hun har skrevet seks teoretisk-metodiske innlegg, fordelt over ulike tematikker og ulike tiår (70-, 90- og 2000-tallet). Det er herunder bare Bernard Eric Jensen som har skrevet flere teoretisk-metodiske bidrag i det danske tidsskriftet (8). I norsk HT er det Ottar Dahl som har vært den mest aktive deltaker i den teoretisk-metodiske diskusjon, med ni innlegg fordelt over en periode på 50 år – fra 1954/1956 til 2004. Karakteristisk for Dahl er den tematiske bredden i innleggene: i nesten samtlige av de større debattene i tidsskriftet - om marxisme, kvinnehistorie, postmodernismen (sannhet), kildekritikk og historiske forklaringer – var Dahl en bidragsyter.

I tilknytning til spørsmålet om hva som har blitt diskutert i de respektive tidsskriftene, har analysen vist at det foreligger en stor tematisk spennvidde blant de teoretisk-metodiske innleggene. Jeg har argumentert for at dette omfanget i utgangspunktet kan innordnes i 15 tematiske kategorier. De to mest diskuterte tema på tvers av tidsskriftene er herunder 'postmodernismen/den språklige vendingen' og 'historieforskningens historie'. Foruten disse er det ingen tematikker som har vært gjennomgående i begge tidsskriftene. I norsk HT har det vært et utbredt fokus på temaer som 'kildekritikk, kilder og metode', 'historiefaget og tverrfaglighet', og 'historiske forklaringer'. I dansk HT har det vært større fokus mot temaer som 'biografi og historieskriving', 'historieformidling' og 'paradigmeteorien'. I begge tidsskriftene har det imidlertid også vært et utbredt fokus på det jeg har valgt å kalle 'ulike bindestrekshistorier'. Spesielt i norsk HT er dette tilfellet, hvor til sammen 32 innlegg, flesteparten skrevet på 80- og 90-tallet, er orientert mot bindestrekshistorier av ulike slag. I dansk HT har det blitt skrevet 11 innlegg orientert mot ulike bindestrekshistorier, flesteparten publisert på 2000-tallet.

Avslutningsvis må vi ta stilling til spørsmålet om hvordan det har blitt diskutert. Hvilke teoretisk-metodiske holdninger er det som har kommet til uttrykk i innleggene til norske og danske historikere mellom 1945-2020? Analysen av de to største tematikkene, 'postmodernismen/den språklige vendingen' og 'historieforskningens historie', gir på mange måter ulike svar på dette spørsmålet. I forbindelse med 'historieforskningens historie' var innleggene i stor grad kritiske mot «tradisjonen» - her forstått som den empiristiske tendensen

i historiefaget. Dette ser vi særlig i de danske innleggene fra 70-tallet, samt i Odd-Bjørn Fures innlegg vedrørende Ottar Dahl og i Francis Sejersteds kritikk av den metodologiske individualismen. Samtidig gav mange av innleggene uttrykk for en åpenhet overfor «det nye». Dette er særlig tydelig i innleggene til Bull og Langholm på 70-tallet, men også Steensgaard og Nissen gav uttrykk for en åpenhet og tilslutning til nye tendenser i historiefaget.

I forbindelse med postmodernismen/den språklige vendingen var saken derimot en annen. Her stod flertallet av historikerne frem som talsmenn for «tradisjonen», mens «det nye» ble utsatt for kraftig kritikk. Både i norsk HT og dansk HT var det således en asymmetri mellom de ulike grunnposisjonene. I norsk HT var det bare Erling Sandmo som tok til orde for de fruktbare sidene ved de nye tendensene, mens Ottar Dahl, Knut Kjeldstadli, Kåre Tønnesson og Tor Egil Førland holdt fast ved en mer eller mindre tradisjonell posisjon. I dansk HT var det på tilsvarende vis bare én historiker, Dorthe Gert Simonsen, som gav sin fulle tilslutning til de nye impulsene. Sebastian Olden-Jørgensen og Bent Egaa Kristiansen stod derimot som representanter for en tradisjonell posisjon. De to debattene var riktignok ulike på flere punkt: I norsk HT var det de tradisjonelle historikere som gikk til angrep på de nye impulsene, mens situasjonen derimot var motsatt i det danske tidsskriftet – her var det representanten for de nye impulsene som gikk til angrep mot tradisjonen. I norsk HT var debatten dessuten mer eksistensiell, i den forstand at debatten vedrørte både historievitenskapelige og generelle filosofiske og samfunnsmessige spørsmål. I dansk HT var debatten derimot mer fagorientert, innrettet mot spesifikke spørsmål tilknyttet den klassiske kildekritikken. Forskjellene til tross, det var først og fremst en kritisk holdning som kom til uttrykk i de respektive tidsskriftene.

Undertittelen i Melves innlegg om norsk HT var «mellom konservatisme og nyskaping». Han siktet riktignok mot nyskaping og konservatisme på andre områder enn de jeg har undersøkt i denne oppgaven, men dette begrepsparet kan muligens være treffende også i forbindelse med spørsmålet om hvordan de teoretisk-metodiske spørsmålene har blitt diskutert. På den ene siden har historikerne kritisert «tradisjonen» og omfavnet «det nye». På den andre siden har historikerne stilt seg i forsvar for tradisjonen og kritisert nye impulser. Slik sett har begge tidsskriftene fungert som relativt åpne forum for teoretisk-metodisk diskusjon, hvor ulike perspektiver har fått spalteplass. Om jeg skulle kommet med et ønske for fremtiden – i Bull, Langholm og Seips ånd – måtte det være at den teoretisk-metodiske diskusjon igjen blomstrer opp, og at tidsskriftene finner tilbake til sin posisjon som noen av de fremste forum for slike problemstillinger.

Litteraturliste:

Andersen, Håkon With. «Manna frå himmelen – om teknologihistorie og teknologideterministisk historie». *Historisk tidsskrift* 66, no. 2 (1987): 196-208.

Andersen, Michael. «Det globalhistoriske brækjern». *Historisk tidsskrift* 102, no. 2 (2002): 434-450.

Andresen, Astri., Rosland, Sissel., Ryymin, Teemu og Skålevåg, Svein Atle. «Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode». 2. utg. Oslo: Det Norske Samlaget, 2015.

Bagge, Povl. «Historie og de andre samfunnsvidenskaber». *Historisk tidsskrift* rekke 12, bind 3, no. 3 (1969): 453-468.

Bagge, Sverre. «Udsigt og innhogg. 150års forskning om eldre norsk historie». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 og 2 (1996): 37-77.

Bagge, Sverre. «Mellom kildekritikk og historisk antropologi». *Historisk tidsskrift* 81, no. 2 og 3 (2002): 173-212.

Balsvik, Randi Rønning. «Norsk forskning på ikkje-europeisk historie». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1/2 (1996): 117-157.

Bjørhaug, Inger. «Pierre Bourdieus meditasjoner- tankeføde for historikere?». *Historisk tidsskrift* 81, no. 1 (2002): 83-97.

Bjørklund, Ivar. «Om samfunnsvitenskap, historie og livet på Kvæningen». *Historisk tidsskrift* 65, no. 1 (1986): 39-43.

Blom, Ida. «Kvinnehistorie – ledd i historieforskningen og ledd i kvinneforskningen». *Historisk tidsskrift* 64, no. 4 (1985): 414-422.

Blom, Ida. «En annen historie? kvinnehistorie i et internasjonalt perspektiv». *Historisk tidsskrift* 69, no. 4 (1990): 416-434.

Bolvig, Axel. «Hybrid Historie». *Historisk tidsskrift* 91, no. 2 (1991): 211-218.

Bolvig, Axel. «Jeg har formidlet historien – altså eksisterer historien». *Historisk tidsskrift* 95, no. 2 (1995): 478-483.

Bolvig, Axel: «Historikeren og de historiske bilder». *Historisk tidsskrift* 96, no. 2 (1996): 383-390.

Brimnes, Niels «Sammentræf og hybriditet». *Historisk tidsskrift* 102, no. 2 (2002): 419-433.

Bro, Henning. «Fortid og fremtid. Lokalhistorie». *Historisk tidsskrift* 109, no. 2 (2009): 472-503.

Bryld, Claus. «Fra A. D. Jørgensen til Erik Balling. Om nødvendigheten av å gjenette hva en historiker er». *Historisk tidsskrift* 92, no. 2 (1992): 373-386.

Bull, Edvard. «Håndverkssvenner og arbeiderklasse i Kristiania. Sosialhistoriske problemer». *Historisk tidsskrift* 45, no. 2 (1966): 89-114

Bull, Edvard. «Historisk vitenskap foran 1970-årene». *Historisk tidsskrift* 49, no. 3 (1970): 245-259.

Bøggild-Andersen, Carl Olaf. «'Historisk Tidsskrift' gjennom Hundrede Aar». I *Historisk tidsskrift* rekke 10, Bind 5 (1939/1941): 63-155.

Christensen, Tea Dahl., Høberg, Per., Sørensen, Michael Kuur og Ydensen, Christian. «Historiefagets ontologi til debat. Med utgangspunkt i Bernard Eric Jensens *Historie – livsverden og fag*». *Historisk tidsskrift* 105, no. 1 (2005): 179-181.

Christiansen, Niels Finn. «Den marxistiske Historieoppfattelse». *Historisk tidsskrift* rekke 12, bind 6, no. 3-4 (1973): 535-550.

Christiansen, Palle Ove. «Forståelsen af det annerledes. Om Carlo Ginzburg og mikrohistorie». *Historisk tidsskrift* 101, no. 1 (2001): 111-145.

Christiansen, Palle Ove. «kulturhistoriens genkomst». *Historisk tidsskrift* 107, no. 1 (2007): 207-235.

Dahl, Ottar. «Noen teoretiske problemer i sosialhistorien». *Historisk tidsskrift* 37, no. 1 (1954/1956): 185-203.

Dahl, Ottar. *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Oslo: Universitetsforlaget, 1967.

Dahl, Ottar., Egge, Åsmund. «Marxisme og empirisk forskning». *Historisk tidsskrift* 54, no. 1 (1975): 68-81

Dahl, Ottar. «Kvinnehistorie: kategorihistorie eller samfunnshistorie?». *Historisk tidsskrift* 64, no. 3 (1985): 262-274.

Dahl, Ottar. «Kvinnehistorie». *Historisk tidsskrift* 65, no. 1 (1986): 36-38.

Dahl, Ottar. «Forklaring og fortelling i historievitenskapen». *Historisk tidsskrift* 72, no. 1 (1993): 67-80.

Dahl, Ottar. «Om sannhet i historien». *Historisk tidsskrift* 78, no. 3 (1999): 365-374.

Dahl, Ottar. «Problemer i historieteorien». *Historisk tidsskrift* 80, no. 4 (2001): 503-509.

Dahl, Ottar. «Gjensvar til Fulsås: Enda en omgang med kildeteorien». *Historisk tidsskrift* 81, no. 4 (2002): 561-565.

Dahl, Ottar. «'Språklig vending' og årsaksproblematikk i historien». *Historisk tidsskrift* 83, no. 3 (2004): 461-471.

Drivenes, Einar Arne. «Vil samfunnsviteren og historikeren skrive den samme minoritetshistorien?». *Historisk tidsskrift* 64, no. 3 (1985): 275-283.

Due-Nielsen, Carsten. «Dansk historieforskning i 1990erne». *Historisk tidsskrift for Finland* 83, 1 (1998): 52-68.

Due-Nielsen, Carsten. «Fremgang og nye utfordringer: Historisk tidsskrift 1962-1988». *Historisk Tidsskrift* 114, no. 1 (2014): 185-229.

- Dørum, Knut. «Materiell basis og den antropologiske vendingen». *Historisk tidsskrift* 85, no. 1 (2006): 87-105.
- Egeland, Marianne. «Biografi og historieskriving». *Historisk tidsskrift* 81, no. 2 og 3 (2002): 253-272.
- Egge, Åsmund. «Empirisme eller marxisme». *Historisk tidsskrift* 53, no. 1 (1974): 332-352.
- Elster, Jon., Helle, Knut., Scocozza, Benito. «Marxisme og historieforskning». *Historisk tidsskrift* 51, no. 4 (1972): 428-437.
- Eriksen, Sidsel. «Biografier som lakmuspapir». *Historisk tidsskrift* 96, no. 1 (1996): 160-183.
- Eriksen, Sidsel. «Niels Thomsens relevans». *Historisk tidsskrift* 97, no. 2 (1997): 432-438.
- Floto, Inga. «Problematismen af objektiviteten: Historieskriving og den dokumentariske roman». *Historisk tidsskrift* 78, no. 1 (1978): 113-137.
- Floto, Inga. «Erik Arup og hans kritikere». *Historisk tidsskrift* 78, no. 2 (1978): 474-498.
- Floto, Inga. «Tradisjonskritikk». *Historisk tidsskrift* 79, no. 2 (1979): 358-371.
- Floto, Inga. «De seneste års danske historiografiske debat». *Scandia* 47, no. 2 (1981): 245-254.
- Floto, Inga. «Relevans, disiplin, helhet». *Historisk tidsskrift* 96, no. 1 (1996): 150-159.
- Floto, Inga. «(Af)magtens Arrogance». *Historisk tidsskrift* 97, no. 2 (1997): 430-431.
- Floto, Inga. «Historiesyn – syn i historien». *Historisk tidsskrift* 107, no. 1 (2007): 246-256.
- Fløystad, Ingeborg. «Kvinnehistorie i Norge 1970-1990. noen linjer». *Historisk tidsskrift* 69, no. 4 (1990): 403-415.
- Fløystad, Ingeborg. «Kvinnehistorie i Norge». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 og 2 (1996): 215-223.
- Friis, Astrid. «Moderne engelsk historikerskole. Økonomisk historie. Nogle aspekter». *Historisk tidsskrift rekke 11, bind 2* (1947/1949): 268-298.
- Fuglum, Per. «1905. En forskningsoversikt». *Historisk tidsskrift* 59, no. 2 (1980): 125-139.
- Fulsås, Narve. «Kva er gale med det historiske kildeomgrepet? Ein kritikk av kjeldekritikken». *Historisk tidsskrift* 80, no. 2 (2001): 231-246.
- Fulsås, Narve. «Svar til Ottar Dahl og Sivert Langholm». *Historisk tidsskrift* 81, no. 1 (2002): 139-143.
- Fulsås, Narve. «Om forskjellen mellom hermeneutikk og propaganda. Replikk til Tor Egil Førland». *Historisk tidsskrift* 90, no. 1 (2011): 93-95.
- Fure, Odd-bjørn. «Problemer, metode og teori i historieforskningen. Historie- og vitenskapsoppfatning i Jens Arup Seips teoretiske produksjon». *Historisk tidsskrift* 62, no. 4 (1983): 373-403.
- Fure, Odd-bjørn. «Hverdagshistorie i tysk historieforskning. Problemer, perspektiver, potensiale». *Historisk tidsskrift* 63, no. 4 (1984): 349-383.

- Fure, Odd-Bjørn. «Problemsystematikk eller kaos? Tysk hverdagshistorisk forskning». *Historisk tidsskrift* 65, no. 4 (1986): 435-442.
- Fure, Odd-Bjørn. «Kritisk empirisme. Historie- og vitenskapsoppfatning i Ottar Dahls Grunntrekk i historieforskningens metodelære». *Historisk tidsskrift* 72, no. 1 (1993): 37-66.
- Førland, Tor Egil. «Det er ikke sant alt som glimrer». *Historisk tidsskrift* 79, no. 1 (2000): 100-117.
- Førland, Tor Egil. «Ekte poststrukturalister bryr seg ikkje om virkeligheten». *Historisk tidsskrift* 1, no. 1 (2000): 509-521.
- Førland, Tor Egil. «(Årsaks)forklaring i historisk forskning». *Historisk tidsskrift* 82, no. 3 (2003): 263-282.
- Førland, Tor Egil. «Deltaker og medløper: Venstresiden, Sovjetunionen og objektivismens fall». *Historisk tidsskrift* 89, no. 4 (2010): 521-546.
- Førland, Tor Egil. «(He's lying): Presidenten, poststrukturalistene og behovet for aktive henvisninger». *Historisk tidsskrift* 96, no. 4 (2017): 495-506.
- Grønlie, Tore. «Byhistoriens objekt. Litt om valg av analyseenhet». *Historisk tidsskrift* 67, no. 1 (1988): 45-48.
- Hagerman, Gro. «Kvinnehistorie – faglig blindspor eller fruktbar disiplin?». *Historisk tidsskrift* 65, no. 3 (1986): 343-360.
- Hansen, Lars Ivar. «Historisk materialisme og norsk mellomalder. Svar til Kåre Lunden». *Historisk tidsskrift* 53, no. 1 (1974): 288-304.
- Hauge, Hans. «Historiens vendinger. Sproglige, literære, pragmatiske». *Den jyske historiker* 50, no. 1 (1990).
- Heiret, Jan., Ryymin, Teemu og Skålevåg, Svein Atle. «Innledning». I *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*, redigert av Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg, 8-34. Oslo: Pax forlag, 2013.
- Helseth, Tore. «Levende bilder som historisk kilde». *Historisk tidsskrift* 78, no. 3 (1999): 296-321.
- Hernes, Gudmund. «Modellenes maskerade». *Historisk tidsskrift* 56, no. 1 (1977): 80-90.
- Hunt, Lynn. (red) *The New Cultural History (Studies on the History of Society and Culture)*. Berkeley og Los Angeles: University of California Press, 1989.
- Iddeng, Jon V. «Literatur som historisk kilde». *Historisk tidsskrift* 84, no. 3 (2005): 429-452.
- Iggers, Georg. *Historiography in the 20th century: From Scientific objectivity to the postmodern challenge*. Connecticut: Wesleyan University Press, 2005.
- Imsen, Steinar. «Kunsten å konstruere». *Historisk tidsskrift* 77, no. 4 (1998): 481-501.
- Jensen, Bernard Eric. «Et bidrag til revisionen av af metodelærens grundlag». *Historisk tidsskrift* 76, no. 1 og 2 (1976): 113-148.

- Jensen, Bernard Eric. «Formidlingen mellom historiefilosofi og historievitenskap i Wilhelm Dilthey». *Historisk tidsskrift* 77, no. 1 og 2 (1977): 115-134.
- Jensen, Bernard Eric. «Kulturhistorie: et nytt og bedre helhetsbegrep». *Historisk tidsskrift* 90, no. 1 (1990): 83-107.
- Jensen, Bernard Eric. «Selvrefleksjon i dansk faghistorie: en status». *Historisk tidsskrift* 96, no. 1 (1996): 85-108.
- Jensen, Bernard Eric. «Faghistorikernes historiebegrep. Bakgrund, kjennetegn og virkninger». *Historisk tidsskrift* 104, no. 1 (2004): 179-207.
- Jensen, Bernard Eric. «Et utidssvarende historiebegrep». *Historisk tidsskrift* 104, no. 2 (2004): 406-410.
- Jensen, Bernard Eric. «Historiefagets ontologi. En replik». *Historisk tidsskrift* 105, no. 1 (2005): 192-199.
- Jensen, Bernard Eric. «At handle i tid og rum. Et sosialkonstruktivistisk historiebegrep». *Historisk Tidsskrift* 111, no. 1 (2011): 197-223.
- Jensen, Grethe. «Politisk biografi». *Historisk tidsskrift* 91, no. 2 (1991): 76-91.
- Jensen, Dag. «Noen trekk i den historiske biografis landskap». *Historisk tidsskrift* 81, no. 2 og 3 (2002): 273-295.
- Jespersen, Knud J. V. «Traditionens vogter: Historisk tidsskrift 1942-1962». *Historisk Tidsskrift* 114, no. 1 (2014): 150-184.
- Jørgensen, Bent Raymond. «Etablering af en dansk-historisk forskningstradisjon 1975-1985». *Historisk tidsskrift* 94, no. 2 (1994): 225-260.
- Jørgensen, Claus Møller. «Historisk ånd og interesse. Historisk tidsskrift 1839-1865». *Historisk tidsskrift* 114, no. 1 (2014): 3-35.
- Jørgensen, Claus Møller. «Professionalisering, vitenskap og Danmarks historie. Historisk tidsskrift 1865-1917». *Historisk tidsskrift*, 114, no. 1 (2014): 36-93.
- Jørgensen, Mirjam Gelfer. «Ahistorisk historieskriving. En designhistorisk problematik». *Historisk tidsskrift* 112, no. 1 (2012): 292-303.
- Kaldal, Ingar. «Å fortelje, å forklare og tenke historiske». *Historisk tidsskrift* 72, no. 1 (1993): 80-101.
- Kaldal, Ingar. «Minna og mytane – og verdien av dei som historisk materiale». *Historisk tidsskrift* 87, no. 4 (2008): 665-679.
- Kjeldbæk, Espen. «Sabotørinterviews som «Oral History». Fortelling, erindring, gyldighet. *Historisk tidsskrift* 88, no. 2 (1988): 313-342.
- Kjelstadli, Knut. «Historisk antropologi». *Historisk tidsskrift* 68, no. 1 (1989): 50-65.
- Kjelstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1992.

- Kjeldstadli, Knut. «Verken relativisme eller absolutisme, men et relasjonelt standpunkt». *Historisk tidsskrift* 72, no. 4 (1993): 517-521.
- Kjeldstadli, Knut. «I hvilken forstand kan vi snakke om sannhet i historie?». *Historisk tidsskrift* 78, no. 3 (1999): 375-386.
- Kjeldstadli, Knut. «History as science». I *Making a historical culture: Historiography in Norway*, redigert av William H. Hubbard, Jan Eivind Myhre, Trond Nordby og Sølvi Sogner. Oslo: Scandinavian University Press, 52-81.
- Knutsen, Paul. «Formens innhald og innholdets form». *Historisk tidsskrift* 75, no. 4 (1996): 475-495.
- Knutsen, Paul. «Om sannhet og mening i historien». *Historisk tidsskrift* 76, no. 4 (1997): 437-468.
- Knutsen, Paul. «Historiker eller romanforfatter?». *Historisk tidsskrift* 1, no. 1 (2012): 95-104.
- Kristiansen, Kristof og Rasmussen, Jens Rahbek. «Arup og de andre». *Fortid og nutid* 27 (1977): 233-239.
- Kristiansen, Bent Egaa. «historisk metode og tegnets analytik». *Historisk tidsskrift* 102, no. 1 (2002): 177-218.
- Kristiansen, Bent Egaa. «Tekst, virkelighet og metode. Svar til Dorthe Gert Simonsen». *Historisk tidsskrift* 102, no. 2 (2002): 382-395.
- Kullerud, Ole Fredrik. «Forklare, forstå, fortelje. Til debatten om fortellingens og de litterære genres plass i historiografien». *Historisk tidsskrift* 83, no. 2 (2004): 269-277.
- Lange, Even. «Business history» som innfallsvinkel til økonomisk historie». *Historisk tidsskrift* 67, no. 3 (1988): 283-295.
- Lange, Even. «Ny vin til gamle krukker – perspektiver på morderne teknologihistorie», *Historisk tidsskrift* 67, no. 4 (1988): 426-436.
- Langholm, Sivert. «Periferi og sentrum i historievitenskapen». *Historisk tidsskrift* 49, no. 3 (1970): 260-270.
- Langholm, Sivert. «Funksjon og forandring i historien. En kommentar til Jarle Simonsen». *Historisk tidsskrift* 50, no. 1 (1971): 59-66.
- Langholm, Sivert. «Historie på individnivå». *Historisk tidsskrift* 53, no. 1 (1974): 243-272.
- Langholm, Sivert. «Biedermøbler og metode». *Historisk tidsskrift* 80, nr. 4 (2001): 511-515.
- Langholm, Sivert. «Det analytiske poenget. Nytt svar til Narve Fulsås». *Historisk tidsskrift* 87, no. 4 (2002).
- Langholm, Sivert. «Levninger som har beretninger? Tilsvar til May-Brith Ohman Nielsen». *Historisk tidsskrift* 1, no. 1 (2008): 109-111.
- Larsen, Hans Kryger. «Splid, nedgang og nye impulser. Historisk tidsskrift 1917-1942». *Historisk tidsskrift* 114, no. 1 (2014): 94-149.

- Lindbekk, Tore. «Med Max Weber mot år 2000». *Historisk tidsskrift* 74, no. 2 (1995): 186-207.
- Lorås, Jostein. «Muntlige kilder – faktuelle eller narrative lese måter». *Historisk tidsskrift* 86, no. 3 (2007): 433-445.
- Lunden, Kåre. «Den materialistiske historiefagoppfatninga, konfrontert med sosiale endringer i Norge i tidlig mellomalder». *Historisk tidsskrift* 52, no. 1 (1973): 247-260.
- Lunden, Kåre. «Duplikk til Lars Ivar Hansen». *Historisk tidsskrift* 53, no. 1 (1974): 305-310.
- Lunden, Kåre. «Merknader om empiri og modeller i historiegranskningen». *Historisk tidsskrift* 55, no. 4 (1976): 385-404.
- Lunden, Kåre. «Postmodernistisk historie eller systemhistorie?». *Historisk tidsskrift* 68, no. 1 (1989): 38-49.
- Lunden, Kåre. «Er klassikarane forelda? Teoretiske perspektiv på pensja, forskarutdanning og forskningsprosjekt». *Historisk tidsskrift* 72, no. 1 (1993): 101-123.
- Lyotard, Jean-Francois. *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minnesota: University of Minnesota press, 1984.
- Løkke, Anne og Olden-Jørgensen, Sebastian. «Diskurs for historikere». *Historisk tidsskrift* 101, no. 1 (2001): 181-191.
- Manniche, Jens. «Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole. Et bidrag til studiet av historieteoretiske synspunkter i Danmark». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 (1975): 39-59.
- Marwick, Arthur. «Two Approaches to Historical Study». I *Journal of Contemporary History* 30, no. 1 (1995): 5-35.
- Melby, Kari. «Kjønnetts vitenskapelige status». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 og 2 (1996): 185-214.
- Melve, Leidulf. «Ein 'reflektert historiefagleg identitet'? Tankar om tilhøvet mellom historie og sosiologi før og etter den språklege vendinga». *Historisk tidsskrift* 81, no. 4 (2002): 443-488.
- Melve, Leidulf. «Komparativ historie - ei utfordring for historiefaget?». *Historisk tidsskrift* 88, no. 1 (2009): 61-77.
- Melve, Leidulf. *Historie: Historieskriving frå antikken til i dag*. Oslo: Dreyers forlag, 2010.
- Melve, Leidulf. «Vitenskapsfilosofi, historieteori og metode hos Munch». *Historisk tidsskrift* 91, no. 1 (2012): 9-36.
- Melve, Leidulf. «*Historisk tidsskrift* 1945-2020: mellom konservatisme og nyskaping». *Historisk tidsskrift* 100, no. 4 (2021): 315-332.
- Melve, Leidulf og Ryymen, Teemu. «Hvordan få fortiden til å fortelje?». I *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymen, 11-15. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.

- Melve, Leidulf og Ryymin, Teemu. «Valg av kildematerialer, arbeidsmåte og tilnærming». I *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymin, 27-33. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Melve, Leidulf og Ryymin, Teemu. «Kildekritikk – en kort historikk». I *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymin, 35-43. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Messel, Jan., Roll-Hansen, Hege og Slottemo, Hilde Gunn. «Å skape et uenighetsfellesskap: Historisk tidsskrift som debattforum». *Historisk tidsskrift* 100, no. 4 (2021): 333-352.
- Minken, Anne. «Kontekst og historisering – Om Erling Sandmos forhold til kilder». *Historisk tidsskrift* 95, no. 1 (2016): 133-146.
- Myhre, Jan Eivind. «Tilærmingen til byhistorie». *Historisk tidsskrift* 66, no. 2 (1987): 180-195.
- Myhre, Jan Eivind. «Den norske historiske kultur». *Historisk tidsskrift* 73, no. 3 (1994): 320-337.
- Myhre, Jan Eivind. «I historiens hus er det mange rom. Noen hovedtrekk i norsk historieforskning». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 og 2 (1996): 3-36.
- Munthe, Wilhelm. «Den norske historiske forening 1869-1919». I *Norsk historisk vitenskap i femti år*, redigert av Den norske historiske forening, 322-352. Kristiania: Grøndahl & Søns boktrykkeri.
- Møller, Jes Fabricius. «Biografien som moderne genre». *Historisk tidsskrift* 109, no. 2 (2009): 504-512.
- Nedkvitne, Arnved. «Globalhistoriske problemstillinger». *Historisk tidsskrift* 64, no. 2 (1985): 183-195.
- Nedkvitne, Arnved. «Mentalitetshistorie – en historiografisk blindgate?». *Historisk tidsskrift* 70, no. 1 (1991): 62-71.
- Nedkvitne, Arnved. «Annales-skolen – en tradisjon i oppløning?». *Historisk tidsskrift* 75, no. 3 (1996): 361-369.
- Nedkvitne, Arnved. «Hva er nytt med den nye kulturhistorien?». *Historisk tidsskrift* 87, no. 1 (2008): 101-107.
- Nilsen, May Brith Ohman. «Et historiedidaktisk blikk på kildeterminologien. Kan historiefaget tene på å reformulere sine 'læresetninger'?». *Historisk tidsskrift* 86, no. 3 (2007): 370-387.
- Nielsen, Carsten-Due. «Forsvar for fortiden». *Historisk tidsskrift* 104, no. 1 (2004): 208-217.
- Nielsen, Carsten-Due. «Tidsånd eller døgnflue». *Historisk tidsskrift* 104, no. 2 (2004): 411-413.
- Nielsen, Margit Harup. «Collingwoods historiefilosofi». *Historisk tidsskrift* 83, no. 1 og 2 (1983): 104-118.
- Nilsson, Carl. «En moderne økonomisk historie». *Historisk tidsskrift* 101, no. 2 (2001): 548-554.

- Nissen, Henrik. «Slutninger fra virkeligheten». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 (1975): 59-76.
- Nordvik, Helge. «Norsk økonomisk historie». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 og 2 (1996): 224-238.
- Olstad, Finn. «Jakten på et fantom= Om (årsaks)forklaringer i historien». *Historisk tidsskrift* 83, no. 1 (2004): 87-106.
- Olstad, Finn. «Diskurs, årsak, sannhet». *Historisk tidsskrift* 84, no. 1 (2005): 107-117.
- Olden-Jørgensen, Sebastian. «Hva er kildekritikk? Et essay om arven fra Erslev og den sproglige vending». *Historisk tidsskrift* 101, no. 2 (2001): 531-541.
- Pedersen, Jan. «Metahistory». *Historisk tidsskrift* 91, no. 1 (1991): 526-534.
- Pedersen, Jan. «Ny dansk teknologihistorie». *Historisk tidsskrift* 96, no. 2 (1996): 368-382.
- Pedersen, Jan. «Forandringens brise: Historisk tidsskrift 1988-2003». *Historisk Tidsskrift* 114, no. 1 (2014): 230-297.
- Petersen, Erik Ladewig. «Omkring Erik Arup: Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning (1885-1955)». *Historisk tidsskrift* 78, no. 1 (1978): 138-182.
- Pharo, Helge Ø., Jølstad, Anders og Skogrand, Kjetil. «Studiet av internasjonal og utenrikspolitisk historie i Norge». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 og 2 (1996): 239-263
- Posing, Birgitte. «Den historiske biografi og historievitenskapen». *Historisk tidsskrift* 92, no. 2 (1992): 359-363.
- Posing, Birgitte. «Biografien – en frisk eller en skæv bølge». *Historisk tidsskrift* 97, no. 2 (1997): 439-450.
- Redaksjonen. «Ny redaksjon». *Historisk tidsskrift* 64, no. 1 (1985): 1.
- Redaksjonen. «Ved 125års!». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1/2 (1996): 1-2.
- Ringdal, Nils Johan. «Komparativt sideblikk til Skandinavia». I *Frontlinjer i historiefaget*, redigert av Nils Johan Ringdal, 133-144. Oslo: Universitetsforlaget, 1983.
- Rudiger, Mogens: «Paradigmeteorien og tradisionskritikk». *Historisk tidsskrift* 83, no. 1 og 2 (1983): 119-135.
- Ryymän, Teemu., Andresen, Astri., Heiret, Jan og Melve, Leidulf. «Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969-2015 belyst gjennom doktoravhandlinger». *Historisk Tidsskrift* 98, no. 2 (2019): 130-166.
- Sandmo, Erling. «Foucaults fengsel». *Historisk tidsskrift* 71, no. 1 (1992): 36-58.
- Sandmo, Erling. «Er relativismen absolutt?». *Historisk tidsskrift* 72, no. 4 (1993): 512-516.
- Sandmo, Erling. «Kunsten å diskutere». *Historisk tidsskrift* 78, no. 1 (1999): 96-110.
- Sandmo, Erling. «Mer og mindre sannhet». *Historisk tidsskrift* 78, no. 3 (1999): 387-399.
- Sandmo, Erling. *Voldssamfunnets undergang: Om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.

- Sandmo, Erling. «Historie som fasit». *Historisk tidsskrift* 79, no. 3 (2000): 403-419.
- Sandmo, Erling. «Replikk til Anne Minken». *Historisk tidsskrift* 95, no. 1 (2016): 147-154.
- Sandnes, Jørn. «Teori, modeller og empiri i nyere norsk middelalderforskning». *Historisk tidsskrift* 55 no. 1 (1976): 1-27.
- Schoubye, Jørgen. «Historie, videnskap og historiografi». *Historisk tidsskrift* 80, no. 2 (1980): 355-404.
- Seip, Jens Arup. «Historieforskningen i fremtiden». *Historisk tidsskrift* 49, no. 3 (1970): 271-285.
- Seip, Jens Arup. «Studiet av makt». *Historisk tidsskrift* 55, no. 4 (1976): 405-432.
- Seip, Jens Arup. «Makt og økonomi. En klargjøring». *Historisk tidsskrift* 56, no. 2 (1977): 203-206.
- Sejersted, Francis. «Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene. Et oppgjør med den metodologiske individualisme». *Historisk tidsskrift* 68, no. 4 (1989): 395-411.
- Simonsen, Dorthe Gert. «Tegn og iagttagelse. At læse Erslev etter «den sproglige vending». *Historisk tidsskrift* 101, no. 1 (2001): 146-180.
- Simonsen, Dorthe Gert. «Kildekritik, traditionsforvaltning og begrænsning. Et svar til Olden Jørgensen». *Historisk tidsskrift* 101, no. 2 (2001) 542-547.
- Simonsen, Dorthe Gert. «Om erslevske virkelighetsslutninger og deres (empiristiske) kontekst. Et svar til Bent Egaa Kristiansen». *Historisk tidsskrift* 102, no. 2 (2002): 364-381.
- Simonsen, Dorthe Gert. «Oppsummerende og avsluttende bemerkninger». *Historisk tidsskrift* 102, no. 2 (2002): 396-402.
- Simonsen, Jarle. «Internasjonalisering i norsk historie». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1 og 2 (1996) 158-184.
- Slettan, Dagfinn. «Fra sosialhistorie til kulturhistorie». *Historisk tidsskrift* 75, no. 1/2 (1996): 78-116.
- Southgate, Beverley. *Postmodernism in history: Fear or freedom?* Oxfordshire: Routledge, 2003.
- Steensgaard, Niels. «Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme». *Historisk tidsskrift* 80, no. 1 (1980): 82-100.
- Svendsen, Åsmund. «Nasjonens behov og vitenskapens krav: Michael Birkeland og stiftelsen av Den norske historiske forening i 1869». *Historisk tidsskrift* 80, no. 3 (2001): 303-322.
- Sørensen, Nils Arne. «Den transnasjonale vending». *Historisk tidsskrift* 109, no. 2 (2009): 459-472.
- Tammes, Rolf. «Forskningen om den kalde krigen – status og fremtid». *Historisk tidsskrift* 72, no. 4 (1993): 487-503.
- Terjesen, E. A. «Hverdagshistoriedebatt». *Historisk tidsskrift* 64, no. 3 (1985): 284-293.

- Thomassen, Øyvind. «Teknologirytttere og andre cowboyer. Norsk teknologihistorisk forskning». *Historisk tidsskrift* 75, no. 4 (1996): 417-453.
- Thomsen, Niels. «Historiens janushoved om vor skjulte skavank: relevansblindhed». *Historisk tidsskrift* 94, no. 1 (1994): 82-94.
- Thomsen, Niels. «Biografiens nye bølge». *Historisk tidsskrift* 97, no. 2 (1997): 412-429.
- Thomsen, Niels. «En replikk». *Historisk tidsskrift* 97, no. 2 (1997): 450-453.
- Thorsen, Niels. «Nyere tendenser i amerikansk historiografi. Debatten om «konflikt» og «konsensus». *Historisk tidsskrift* 74, (1974): 342-363.
- Thorsen, Niels. «Europas historie I det postmoderinitistiske spejl». *Historisk tidsskrift* 92, no. 1 (1992): 84-96.
- Thue, Fredrik. «Å bemektige seg fortiden - Seips metodologiske modernisme». *Historisk tidsskrift* 95, no. 1 (2016): 97-131.
- Thue, Fredrik. «En modernist krysser sitt spor – Jens Arup Seips nittende århundre». *Historisk tidsskrift* 95, no. 2 (2016): 209-244.
- Tjelmeland, Hallvard. «Objektivitet, vitenskap og politikk. Ein kommentar til Tor Egil Førland». *Historisk Tidsskrift* 90, no. 1 (2011): 81-91.
- Tvedt, Terje. «Om metodologisk nasjonalisme og den kommunikative situasjonen». *Historisk tidsskrift* 91 no. 4 (2013): 490-510.
- Tønnesson, Kåre. «Om det samme». *Historisk tidsskrift* 79, no. 1 (2000): 96-99.
- White, Hayden. *Metahistory: The historical imagination of in nineteenth-century Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1973.
- White, Hayden. «The historical text as literary artefact». I *Tropics of Discourse: Essays in cultural criticism*, redigert av Hayden White. Baltimore: John Hopkins University Press, 1978.
- Österberg, Eva, Tveite, Stein og Lunden, Kåre. «Kvantitative og teoretiske studiar i eldre norsk bondesoge». *Historisk tidsskrift* 55, no. 2 (1976): 222-260.
- Österberg, Eva. «Nagra krumelurer till Ottar Dahls innlag om kvinnohistoria». *Historisk tidsskrift* 64, no. 4 (1985): 425-428.
- Østberg, Kai. «Hinsides godt og ondt?». *Historisk tidsskrift* 79, no. 4 (2000): 494-508